

433

Денисюк П.Д.

Протокольна форма дізнання

**НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

П.Д. ДЕНИСЮК

**ПРОТОКОЛЬНА
ФОРМА ДІЗНАННЯ**

МОНОГРАФІЯ

Харків-2005

УДК 343.123.1
ББК 67.629.372
Д 332

Рецензенти: **Зеленецький Володимир Серафимович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, член-кореспондент Академії правових наук України;
Грошевий Юрій Михайлович — доктор юридичних наук, професор Академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України.

*Рекомендовано Інститутом проблем злочинності
Академії правових наук України.*

Д 332 Денисюк П.Д.
Протокольна форма дізнання. — Рівне: Волинські обереги, 2005. — 140 с.
ISBN 966-416-007-5

В монографії вперше після "малої судової реформи" 2001 року комплексно розглянуто проблеми дізнання, здійснюваного у протокольній формі. Досліджено сутність, предмет, межі, процесуальний порядок порушення і строки протокольної форми дізнання, а також процесуальний статус її суб'єктів. Розглянуто поняття і види рішень, що приймаються за результатами провадження дізнання у протокольній формі.

Для науковців, викладачів, студентів і курсантів юридичних факультетів і закладів освіти, а також практичних працівників правоохоронних органів.

ББК 67.629.372

ISBN 966-416-007-5
Українська юридична академія
України імені Ярослава Мудрого
© Денисюк Петро, 2005.
© "Волинські обереги", 2005.

Бібліотека

152449

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ ПРОТОКОЛЬНОЇ ФОРМИ ДІЗНАННЯ	10
1.1. Теоретичне обґрунтування практичної цінності протокольної форми дізнання у кримінальному процесі України	10
1.2. Поняття і значення протокольної форми дізнання	21
РОЗДІЛ 2. ПРЕДМЕТ, МЕЖІ, ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПОРУШЕННЯ І СТРОКИ ПРОТОКОЛЬНОЇ ФОРМИ ДІЗНАННЯ	32
2.1. Предмет і межі протокольної форми дізнання	32
2.2. Процесуальний порядок порушення протокольної форми дізнання	38
2.3. Строки протокольної форми дізнання	43
РОЗДІЛ 3. СУБ'ЄКТИ ПРОТОКОЛЬНОЇ ФОРМИ ДІЗНАННЯ	57
3.1. Кримінально-процесуальна компетенція органів і посадових осіб, які здійснюють дізнання у протокольній формі	57
3.2. Правопорушник і його правове положення	66
3.3. Інші суб'єкти протокольної форми дізнання	80
РОЗДІЛ 4. ЗАКІНЧЕННЯ ПРОТОКОЛЬНОЇ ФОРМИ ДІЗНАННЯ	88
4.1. Поняття і види закінчення протокольної форми дізнання	88
4.2. Відмова в порушенні кримінальної справи за матеріалами протокольної форми дізнання	97
4.3. Порушення кримінальної справи за матеріалами протокольної форми дізнання	106
ВИСНОВКИ	123
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	127

ВСТУП

Кримінальний процес являє собою складну систему дій і правовідносин, певні сукупності яких утворюють структурні елементи більшого чи меншого обсягу і рівня складності. Обсяг і рівень складності елементів обумовлюється цілями, що ставляться перед кожним із них; обсягом і складністю предмета, що має бути досягнутий, а отже і завданнями, які підлягають виконанню.

Актуальність теми. Предметом дослідження у кримінальному процесі є злочин. Оцінка суспільної небезпечності останнього дається законодавцем у кримінально-процесуальному законі. Складність дослідження кожного злочину визначається багатьма чинниками, серед яких основними є: наявність кваліфікуючих ознак злочину; очевидність чи не очевидність його вчинення; необхідність у проведенні складних процесуальних дій.

У структурі кримінального процесу України з 1967 року існує провадження, в межах якого вирішуються всі завдання досудового провадження щодо злочинів, які не відзначаються великою суспільною небезпечкою і не є складними для дослідження обставин їх вчинення. Це провадження отримало у кримінально-процесуальному законі назву "протокольна форма досудової підготовки матеріалів", а в теорії кримінального процесу – "протокольна форма дізнання".

Актуальність теоретичного дослідження протокольної форми дізнання обумовлюється двома чинниками.

1. Проблеми дізнання, здійснюваного у протокольній формі, були предметом наукових досліджень у роботах С.А.Альперта, В.Д.Арсеньєва, В.І.Баскова, О.В.Бауліна, О.Г.Бегунця, Ю.М.Бєлєзьорова, В.В.Вандишева, Ю.М.Грошевого, А.Я.Дубинського, В.С.Зеленецького, Л.М.Карнеєвої, Н.С.Карпова, О.М.Ларіна, О.Р.Михайленка, М.М.Михєєнка, В.Т.Нора, П.Ф.Пашкевича, І.Л.Петрухіна, Д.А.Постового, Р.Д.Рахунова, В.В.Рябоконея, Д.О.Савицького, О.В.Смирнова, М.С.Строговича, Д.В.Філіна, В.П.Шибіка та ін. Всі роботи, за винятком кандидатської дисертації Д.О.Савицького, присвяченої процесу доказування у справах з протокольною формою досудової підготовки матеріалів (Київ, 2003 рік), базувалися на кримінальному законі 1960 року, що втратив чинність з прийняттям у 2001 році нового Кримінального кодексу України (далі – КК). В 2001 році до Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК)

були внесені суттєві зміни, пов'язані не тільки з прийняттям нового кримінального закону, а й оновленням процедури підготовки матеріалів у протокольній формі. Верховний Суд України до цього часу не відреагував на зміни у законодавстві в частині регламентації протокольної форми досудової підготовки матеріалів. Останні зміни до постанови Пленуму Верховного Суду України, присвяченій практиці застосування судами України законодавства про протокольну форму досудової підготовки матеріалів, були внесені більше семи років тому – 3 грудня 1997 року¹.

Оновлене кримінально-процесуальне законодавство в частині правового регулювання протокольної форми дізнання не було предметом спеціального монографічного дослідження.

2. Практика застосування протокольної форми дізнання протягом більше тридцяти семи років підтвердила її ефективність у боротьбі зі злочинністю, забезпечила вивільнення сил і засобів правоохоронних органів держави для боротьби з тяжкими злочинами. У зв'язку з цим існує потреба наукового дослідження проблем, що виникають під час здійснення дізнання у протокольній формі. Таке дослідження має підтвердити або спростувати необхідність застосування протокольної форми досудової підготовки матеріалів.

Отже, дослідження проблем протокольної форми дізнання є актуальним для теорії і практики кримінального процесу як у ретроспективному, так і в перспективному плані.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Монографічне дослідження ґрунтується на основних положеннях Постанови Верховної Ради України "Про концепцію судово-правової реформи в Україні" від 28 квітня 1992 року, включене до планів науково-дослідних робіт Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є теоретичне узагальнення проблем правового регулювання протокольної форми дізнання в кримінальному процесі України.

---

¹ Про практику застосування судами України законодавства про протокольну форму досудової підготовки матеріалів (див. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 червня 1986 року № 6) // Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних та цивільних справах. – К.: Юрінком, 1995. – С. 270-271.

Дана мета зумовила постановку і вирішення таких завдань:

- узагальнити наукові результати досліджень проблем правового регулювання протокольної форми дізнання, здобуті в період від моменту запровадження її в закон до теперішнього часу;
- дослідити з теоретичних позицій практичну цінність протокольної форми дізнання у кримінальному процесі;
- з урахуванням змін у законодавстві визначити предмет та межі протокольної форми дізнання, процесуальний порядок її порушення та строки здійснення;
- дослідити правове положення суб'єктів протокольної форми дізнання;
- проаналізувати проблеми, що виникають під час закінчення дізнання, здійснюваного у протокольній формі;
- на підставі проведеного дослідження розробити пропозиції з удосконалення чинного законодавства в частині правового регулювання протокольної форми дізнання.

Об'єктом дослідження є система кримінально-процесуальних відносин.

Предметом дослідження є кримінально-процесуальна діяльність, здійснювана органом дізнання у протокольній формі.

Методи дослідження: відповідно до мети і завдань дослідження в роботі використана сукупність дослідницьких методів сучасної гносеології. Методологічною основою монографічного дослідження є теорія пізнання соціально-правових явищ, а також наукові принципи і концептуальні положення, розроблені спеціалістами в галузі загальної теорії права, конституційного права, теорії управління, кримінально-процесуального права, кримінального права.

У процесі дослідження використовувалися такі методи: діалектичний, історико-правовий, логічного аналізу, системно-структурного аналізу, функціональний, порівняльно-правовий, індукції, дедукції та інші сучасні методи наукового пізнання. Всі методи дослідження використовувалися у взаємозв'язку та взаємозалежності, що в кінцевому рахунку забезпечило всебічність, повноту та об'єктивність дослідження, коректність, несуперечливість на істинність наукових результатів.

Для з'ясування сутності протокольної форми дізнання (розділ 1) перевага надавалася таким загальнонауковим методам, як історико-правовий та порівняльно-правовий, а також методу логічного аналізу. З метою визначення предмета та меж протокольної форми дізнання,

процесуального порядку її порушення та строків здійснення (розділ 2) застосовувалися методи системно-структурного аналізу, функціональний, індукції та дедукції. Правове положення суб'єктів протокольної форми дізнання (розділ 3) досліджувалося з допомогою методів системно-структурного та логічного аналізу. Дослідження проблем закінчення протокольної форми дізнання (розділ 4) здійснювалося із застосуванням методів індукції та дедукції, порівняльно-правового методу та системно-структурного аналізу.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій визначається *емпіричною базою* дослідження, яку склали аналітичні і статистичні дані МВС України за 2001-2004 роки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає, насамперед, у тому, що за характером і змістом розглянутих питань монографія після "малої судової реформи" 2001 року є першим в Україні монографічним дослідженням, в якому комплексно та цілісно розглянуті питання правового регулювання протокольної форми дізнання, які у своїй сукупності утворюють окрему наукову проблему. До найбільш суттєвих із них слід віднести такі:

вперше:

- аргументована пропозиція щодо збереження і розвитку протокольної форми дізнання в кримінальному процесі України з огляду на необхідність гармонізації вітчизняного законодавства із законодавством Європейського Союзу, в якому спостерігається стійка тенденція до спрощення порядку провадження за злочинами невеликої тяжкості;

- доведено, що сутність дізнання, здійснюваного у протокольній формі, розкривається через три аспекти: 1) гносеологічний; 2) процесуальний; 3) службовий;

- доведено, що в найближчій перспективі можливе правове регулювання протокольної форми дізнання, за якого замість переліку відповідних злочинів у кримінально-процесуальний закон буде запроваджена норма, згідно з якою така форма дізнання застосовуватиметься у всіх без винятку злочинах, які не є тяжкими або особливо тяжкими;

- обґрунтована пропозиція щодо оформлення рішення органу дізнання про початок протокольного провадження постановою про порушення протокольної форми дізнання (про порушення протокольного провадження);

- доведено, що вихідні межі протокольної форми дізнання визначаються моментом прийняття органом дізнання рішення про порушення протокольної форми дізнання, а кінцеві – моментом прийняття прокурором одного із кінцевих рішень: 1) про порушення кримінальної справи; 2) про відмову в порушенні кримінальної справи; 3) про направлення матеріалів для провадження досудового слідства;

- обґрунтоване положення про те, що специфіка компетенції органів дізнання під час протокольної форми дізнання проявляється на рівні всіх (трьох) структурних елементів компетенції: 1) владних повноважень; 2) предмета відання; 3) юридичної відповідальності;

- доведено, що кримінально-правові відносини між державою і особою, щодо якої здійснювалося провадження у протокольній формі, виникають у момент затвердження начальником органу дізнання протоколу про обставини вчинення злочину;

- доведено, що повноваження щодо прийняття рішення про порушення кримінальної справи за матеріалами протокольної форми дізнання може бути передане від прокурора до органу дізнання, оскільки такий перерозподіл компетенційних повноважень не порушить їх загального балансу;

удосконалено:

- наукове положення щодо правильного визначення предмета і меж протокольної форми дізнання. Доведено, що з метою визначення потреби її застосування необхідним є використання селективного методу, котрий передбачає здійснення вибору із загальної кількості злочинів тільки тих із них, за якими застосування даної форми дозволено законом. Виходячи з цього, зроблено висновок про те, що предмет і межі протокольної форми дізнання мають імперативно-усічений характер;

набули подальшого розвитку:

- положення щодо найменування діяльності, здійснюваної органом дізнання без порушення кримінальної справи з метою встановлення всіх ознак злочину, "протокольною формою дізнання". На користь цього наведені додаткові аргументи;

- правила порушення кримінальної справи. На основі загальних правил прийняття даного процесуального рішення розроблені правила порушення прокурором кримінальної справи за матеріалами протокольної форми дізнання.

Практичне значення одержаних результатів дослідження проявляється в тому, що вони використовуються у процесі правотворчості з метою удосконалення правового регулювання протокольної форми дізнання у чинному кримінально-процесуальному законі, а також під час викладання у вищих навчальних закладах юридичного профілю навчальної дисципліни "Кримінально-процесуальне право".

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри кримінального процесу Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, а також оприлюднені на конференціях.

Структура дослідження визначається її метою та завданнями. Робота складається із вступу, чотирьох розділів, що поєднують одинадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (193 найменування). Послідовність розділів роботи визначається логікою монографічного дослідження: від аналізу сутності протокольної форми дізнання до визначення її предмета та меж, процесуального порядку і строків, суб'єктів дізнання і, нарешті, до дослідження проблем його закінчення.

РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ ПРОТОКОЛЬНОЇ ФОРМИ ДІЗНАННЯ

1.1. Теоретичне обґрунтування практичної цінності протокольної форми дізнання у кримінальному процесі України

За чинним кримінально-процесуальним законодавством дізнання в Україні здійснюється у формі двох видів проваджень: за порушеними кримінальними справами і без порушення кримінальної справи в протокольній формі досудової підготовки матеріалів. Оскільки традиційно будь-який вид розслідування, в тому числі і в формі дізнання, міг здійснюватися тільки після порушення кримінальної справи, то поява в 1967 році¹ нового порядку провадження про злочин, яке допускає можливість дізнання без порушення справи, тобто у протокольній формі, стала як для вчених, так і для практиків підставою для виокремлення традиційної і нетрадиційної форм дізнання.

Хоча таке співставлення вказаних форм дізнання якоюсь мірою підкреслює специфічність протокольного провадження, однак вказівка щодо його нетрадиційності є достатньою для визначення суттєвих рис і природи даного виду провадження. Насправді, те, що спочатку запроваджується в законодавство і практику його застосування як таке собі нетрадиційне явище, з часом стає традиційним, а значить, і звичайним, до чого адаптуються і вчені, і практичні працівники. Так, власне, сталося і з протокольною формою дізнання, яка в перші роки після її запровадження в кримінальний процес викликала не тільки жваві дискусії, але й не сприйняття її не тільки деякими вченими, а й практичними працівниками.

---

¹ Йдеться про час запровадження протокольної форми досудової підготовки матеріалів в Україні (Див. Указ Президії Верховної Ради УРСР від 24 січня 1967 року "Про внесення доповнень і змін до Кримінально-процесуального кодексу Української РСР" // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1967. – № 5. – С. 63). Взагалі ж традиційно відлік часу запровадження розглядуваної форми провадження у кримінально-процесуальне законодавство ведеться від 26 липня 1966 року, коли був прийнятий відповідний Указ Президії Верховної Ради СРСР (Див. Указ Президиума Верховного Совета СССР от 26 июля 1966 года "Об усилении ответственности за хулиганство" // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1966. – № 30. – Ст. 595).

Таке ставлення до розглядуваного інституту якраз і було обумовлене нетрадиційністю нового виду провадження, його винятковою специфічністю, невластивою жодному із видів проваджень про злочини, що існували на той час. Але, як відомо, все пізнається у порівнянні, і застосування саме цього методу дозволяє виявити як загальне, так і особливе в кожному із порівнюваних видів проваджень. Саме за такого підходу до дослідження можна з'ясувати сутність кожного із порівнюваних видів проваджень, продемонструвати їх історичну обумовленість і соціальну цінність.

Оскільки чинне законодавство генетично пов'язане із радянським ладом і його правовою системою, що йому передували, то, природно, що порівняльний аналіз досліджуваних проваджень слід розпочати з моменту виникнення, а потім і розвитку розглядуваного інституту в історії радянського кримінального процесу.

Перше радянське кримінально-процесуальне законодавство не передбачало спрощених, або, як їх ще називають, прискорених проваджень про злочини, що не являють великої суспільної небезпеки.

В 1923 році, відображаючи потреби практики в прискоренні боротьби із злочинністю, зазначені провадження були запроваджені і застосовувалися у вигляді чергової камери суду і судового наказу¹.

В 1936 році у зв'язку з прийняттям нової Конституції держави названі форми прискореного провадження були скасовані, і у більшості злочинів запроваджувалось попереднє (зараз – досудове) слідство, а за деякими складами злочинів, що не є тяжкими, передбачалось розслідування у формі дізнання.

Під час співставлення цих форм розслідування звертає на себе увагу, насамперед, те, що за строками провадження дізнання (один місяць), безсумнівно, було скороченим у порівнянні з попереднім слідством, яке, як відомо, здійснювалося на той час протягом двох місяців. Однак при всіх відмінностях дізнання від слідства обидві форми розслідування були однаково складними видами проваджень.

Тоді ж, у 1936 році, у зв'язку із скасуванням чергових камер суду і проваджень у вигляді судового наказу розгорнулася дискусія щодо доцільності допуску в радянський кримінальний процес спрощених (прискорених, скорочених) проваджень взагалі. Висловлю-

---

¹ Див. Строгович М.С. *О единой форме уголовного судопроизводства и пределах ее дифференциации // Социалистическая законность. – 1974. – № 9. – С. 51.*

вались різноманітні міркування як "за", так і "проти" таких форм провадження, але незабаром, в умовах політичного терору і масових репресій, вони були припинені¹.

Відновилася дискусія з цього питання вже після викриття культу особи Сталіна в 1958-1961 роках, коли в різноманітних державних і партійних органах, а також у пресі обговорювалося питання щодо прийняття нового кримінально-процесуального законодавства. Але в той період розроблені у відповідності з новими (1958 р.) Основами кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік кримінально-процесуальні кодекси не передбачали прискорених (скорочених) форм провадження, хоча зацікавленість ними деяких вчених і практичних працівників була відчутною. В громадській правовій свідомості намітилася певна тенденція до позитивної оцінки цих проваджень. І вона не була довільною. Практика відчувала потребу в прискореному провадженні про злочини, які, з одного боку, не являли великої суспільної небезпеки, але при цьому були розповсюдженими в суспільстві, а з іншого, винність осіб, які їх вчинили, була очевидною і тому доказування всіх суттєвих обставин справи не вимагало застосування складних форм провадження².

Правова наука також не залишала поза увагою стан справ, що склався на практиці. В публікаціях різних авторів наводилися аргументи щодо необхідності диференціації проваджень про злочини з урахуванням, по-перше, їх тяжкості і небезпечності для суспільства, а, по-друге, складності пізнання вчиненого діяння, зокрема для проваджень про злочини, що не являють великої суспільної небезпеки.³

---

¹ Про масштаби терору, що мав місце в той період, і про його наслідки див. Зеленецький В.С. *Возбуждение уголовного дела*. – Харьков: КримАрт, 1998. – С. 244-245.

² Про особливості збирання доказів у сучасному протокольному провадженні див. Савицький Д.О. *Особливості процесу збирання доказів у справах з протокольною формою досудової підготовки матеріалів* // Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Вип. 131: Правознавство. Чернівці: Рута, 2002. – С. 111-114; Савицький Д.О. *Процес доказування у справах з протокольною формою досудової підготовки матеріалів*. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2003. – 18 с.; Филин Д.В. *Проблеми доказування при протокольній формі досудової підготовки матеріалів* // Проблемы соц. законности. – Харьков: Вища школа, 1989. – Вип. 24. – С. 90-94.

³ Див., наприклад, Арсеньев В.Д. *О едином порядке производства по уголовным делам и пределах его дифференциации* // Вопросы борьбы с преступностью. – Труды

Першим успіхом прибічників такої точки зору можна вважати запровадження Указом Президії Верховної Ради СРСР від 26 липня 1966 року "Про посилення відповідальності за хуліганство"¹ спрощеної форми провадження про хуліганство, вчинене без обтяжуючих обставин (ч. 1 ст. 206 КК УРСР 1960 року). Практичне застосування цієї форми провадження довело її ефективність і не призвело до порушення прав громадян на захист своїх інтересів. Це підтверджувалося стабільністю постановлених за такими провадженнями судових рішень, у зв'язку з чим до законодавчих органів союзних республік стали надходити пропозиції про розповсюдження спрощеної форми провадження і на інші склади злочинів, що не являють великої суспільної небезпеки.

Иркутского гос. ун-та. – Т. 85. – Серия юрид. – Вып. 10. – Часть 4. – Иркутск, 1970. – С. 63-71; Гуляев А. Единый порядок предполагает дифференциацию // Соц. законность. – 1975. – № 3. – С. 64-65; Дьяченко В. Новое в уголовно-процессуальном законодательстве // Сов. милиция. – 1985. – № 7. – С. 61-64; Дьяченко В.И. О дальнейшей дифференциации формы досудебного производства // Формы досудебного производства и их совершенствование. – Волгоград, 1989. – С. 16-20; Каз Ц.М. О единстве и дифференциации уголовного судопроизводства // Соц. законность. – 1975. – № 1. – С. 65; Лубенский А. Дифференциация форм предварительного расследования // Соц. законность. – 1977. – № 8. – С. 77-78; Маришев С.А. О дифференциации форм уголовного судопроизводства // Развитие и совершенствование уголовно-процессуальной формы. – Воронеж, 1979. – С. 141-147; Нужно ли изменять процессуальную форму в уголовном судопроизводстве? // Соц. законность. – 1974. – № 8. – С. 65-66; Рахунов Р.Д. Проблема единства и дифференциации уголовно-процессуальной формы // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1978. – Вып. 29. – С. 83-92; Арсеньев В.Д. Метлин И.Ф., Смирнов А.В. О дальнейшей дифференциации порядка производства по уголовным делам // Изв. вузов. Правоведение. – 1986. – № 1. – С. 78-83; Пашкевич Н.Ф. Процессуальный закон и эффективность уголовного судопроизводства. – М.: Юрид. лит., 1984. – С. 8-48; Рахунов Р.Д. Дифференциация уголовно-процессуальной формы по делам о малозначительных преступлениях // Сов. государство и право. – 1975. – № 12. – С. 60-68; Строгович М.С. Уголовно-процессуальная форма и обеспечение прав обвиняемого // Развитие и совершенствование уголовно-процессуальной формы. – Воронеж, 1979. – С. 83-92; Элькин П.С. Еще раз к вопросу об уголовно-процессуальной форме // Гарантии прав личности в социалистическом уголовном праве и процессе. – Ярославль, 1979. – Вып. 4. – С. 27-35; Якуб М. Порядок уголовного судопроизводства следует дифференцировать // Соц. законность. – 1975. – № 1. – С. 66-67 и др.

¹ Указ Президиума Верховного Совета СССР от 26 июля 1966 года "Об усилении ответственности за хулиганство" // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1966. – № 30. – Ст. 595.

Розгорнулася нова дискусія. Оскільки вона мала досить гострий характер, редакція всесоюзного журналу "Соціалістична законність" ухвалила рішення щодо обговорення проблеми диференціації кримінально-процесуальних проваджень на сторінках свого видавництва. Так, у середині 1974 року виникла публічна дискусія, в якій взяли участь як відомі вчені-процесуалісти, так і практичні працівники. Можливість опублікувати свою точку зору була надана активному популяризатору спрощених проваджень П.Ф. Пашкевичу і непримиреному противнику таких форм провадження М.С. Строговичу. З позицією кожного автора можна ознайомитися за їхніми публікаціями¹. Ставлення до висловлених точок зору відображене в публікаціях інших авторів², у колективних обговореннях поставлених питань на засіданнях рад, наукових установ і навчальних закладів, зокрема Всесоюзного інституту з вивчення причин і розробленню заходів попередження злочинності³.

Підсумки публічного обговорення зазначених проблем були підбиті редакцією журналу "Соціалістична законність"⁴. Була відзначена плідність проведеної дискусії і в той же час звернена увага на важливість поглибленого вивчення актуальних проблем спрощених проваджень не тільки вченими, а й практиками.

В наступні роки вказані проблеми залишалися актуальними; їм приділялася значна увага в наукових дослідженнях⁵, на нарадах,

---

¹ Див. Пашкевич П.Ф. *Процесуальні форми уголовного судопроизводства нужно дифференцировать* // Соц. законность. – 1974. – № 9. – С. 54; Строгович М. *О единой форме уголовного судопроизводства и пределах ее дифференциации* // Соц. законность. – 1974. – № 9. – С. 50-53.

² Див. *О единстве и дифференциации уголовного судопроизводства. Отклики читателей* // Соц. законность. – 1975. – № 2. – С. 50-53; Петровская Е. *Нужно ли изменять процессуальную форму в уголовном судопроизводстве* // Соц. законность. – 1974. – № 8. – С. 65-66.

³ На ученом Совете института // Соц. законность. – 1975. – № 2. – С. 65-67.

⁴ Див. Петровская Е. *Нужно ли изменять процессуальную форму в уголовном судопроизводстве* // Соц. законность. – 1974. – № 8. – С. 65-66. В редакційній статті було відзначено: "Активність дискусії не є випадковою, бо вона зачіпає найважливіші положення нашого кримінального процесу" (*Проблема совершенствования уголовного судопроизводства (итоги обсуждения)*) // Соц. законность. – 1975. – № 8. – С. 36).

⁵ Див., наприклад, Гуляев А. *Единый порядок предполагает дифференциацию* // Соц. законность. – 1975. – № 3. – С. 64-65; Рахунов Р.Д. *Проблема единства и*

що проводилися в різноманітних правоохоронних органах. І хоча практична прийнятність прискорених проваджень не викликала сумнівів, знадобилося майже десять років для того, щоб в 1975 році зробити невпевнений крок з розповсюдження провадження на ще (всього лише) один склад злочину – "Дрібне розкрадання державного або колективного майна".¹

Аналіз причин такого тривалого й такого, що не відповідає інтересам боротьби із злочинністю, ігнорування спрощених форм провадження обумовлений як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками. До числа перших слід віднести короткий (п'ятиденний) строк досудової підготовки матеріалів, протягом якого органи дізнання не встигали виконати всі необхідні дослідчі процесуальні дії і забезпечити всебічне, повне і об'єктивне дослідження всіх обставин вчиненого злочину. Це породжувало у деяких практичних працівників негативне ставлення і навіть протидію до розширення процесу впровадження спрощених форм розслідування в практику боротьби зі злочинністю. Відбувалася своєрідна дискредитація таких форм кримінально-процесуального провадження.

До числа об'єктивних чинників, що обумовлювали стримане ставлення до застосування протокольного провадження, слід також віднести реальне існування можливості заміни його традиційною формою дізнання, що з функціональної точки зору було звичним й до того ж забезпечувало вирішення тих же завдань, що й під час протокольного провадження, хоча складнішими і більш затратними засобами.

дифференциации форм уголовного судопроизводства // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1978. – Вып. 29. – С. 83-91; Свиридов М.К. О сущности и основаниях дифференциации уголовного процесса // Актуальные вопросы государства и права в период совершенствования социалистического общества. – Томск: Изд-во ТГУ, 1987. – С. 241-242; Якимович Ю.К. Структура советского уголовного процесса: система стадий и система производств. Основные и дополнительные производства. – Томск: Изд-во ТГУ, 1991. – 137 с.; його ж. Дополнительные и особые производства в уголовном процессе России. – Томск: Изд-во ТГУ, 1994. – 189 с.; Трубникова Т.В. Теоретические основы упрощенных судебных производств. – Томск: Изд-во ТГУ, 1999. – 149 с. та ін.

¹ Див. Указ Президії Верховної Ради УРСР від 3 квітня 1975 року "Про внесення доповнень і змін до статті 85 Кримінального кодексу і статті 427 Кримінально-процесуального кодексу Української РСР" // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1975. – № 15. – Ст. 164.

До суб'єктивних чинників, що обумовили виникнення і тривале існування розглядуваного положення, слід віднести професійну не- підготовленість кадрів органів внутрішніх справ до сприйняття і засто- сування нової форми провадження, домінування в їхній індивідуальній і колективній свідомості виробничого стереотипу в розслідуванні злочинів, що не являють великої суспільної небезпеки, у формі звич- ного для них дізнання.

До такого ж роду суб'єктивних чинників, що в сукупності з ін- шими стали визначальними в не прийнятті протокольних проваджень, слід віднести й пасивність керівництва правоохоронних органів до вжиття заходів організаційно-методичного характеру для широкого впровадження протокольної форми досудової підготовки матеріалів у кримінально-процесуальну практику боротьби із злочинністю¹.

Нарешті треба вказати й на негативну роль у цьому процесі правової науки, яка, з одного боку, не могла вчасно вжити заходів до розроблення наукових основ впровадження протокольної форми в практику, до її популяризації, до дезавування точок зору тих вчених, які, дезорієнтуючи практичних працівників, давали неправильну характеристику прискореним провадженням, "відкидали процесуаль- ну необхідність нововведень"².

Через майже десять років питання про доцільність і практичну необхідність розповсюдження спрощених проваджень на нові склади злочинів обговорювалося 13-15 листопада 1984 року в Москві на Все- союзній науково-координаційній міжвідомчій нараді. В ході дискусії, що там відбулася, хоча і висловлювалися критичні оцінки щодо спрощеної форми дізнання, але вони були поодинокими і, найго- ловніше, не переконливими. У виступах керівників усіх провідних органів країни – Міністра внутрішніх справ, Голови Верховного Суду Союзу РСР і Генерального прокурора СРСР були дані позитивні оцінки прискореному провадженню, хоча й зверталася увага на необ- хідність усунення із практики його застосування деяких недоліків. Такі оцінки були доволі переконливими, бо вони базувалися на резуль- татах широкомасштабних наукових досліджень обговорюваних проб- лем, які протягом 1983-1984 років проводилися Всесоюзним науково-

---

¹ Див. Басков В.И. *Протокольная форма досудебной подготовки материалов*. – М.: Юрид. лит., 1989. – С. 11.

² Басков В.И. Там само.

дослідним інститутом з вивчення причин і розроблення заходів попередження злочинності, Прокуратури СРСР спільно із Всесоюзним науково-дослідним інститутом МВС СРСР¹.

Характеризуючи підсумки роботи наукових співробітників названих інститутів, редакція журналу "Соціалістична законність" зазначала, що "дослідження не підтвердило побоювань тих наукових і практичних працівників, які вважали, що протокольна форма утруднює встановлення істини у справі, обмежує права осіб, які притягаються до кримінальної відповідальності"². Одержані в результаті науково-практичних досліджень дані утворили емпіричну і наукову базу для внесення нових змін у кримінально-процесуальне законодавство щодо розширення прискореного провадження ще на сімнадцять складів злочинів³. Тут слід зазначити, що позитивний розвиток науки, юридичної практики і законотворчої діяльності став можливим тому, що він базувався на об'єктивно-істинній методологічній основі, врахуванні досвіду тих держав, де аналогічні спрощені форми провадження застосовувалися давно і виправдали своє призначення в боротьбі зі злочинністю і, нарешті, на правильному розумінні співвідношення загального, особливого і одиничного в боротьбі зі злочинністю.

Насправді, з гносеологічної точки зору всі злочини можна розподілити на прості і складні. Нове кримінальне законодавство класифікує чинні діяння на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі і особливо тяжкі (ч. 1 ст. 12 КК). Як показує практика, для розкриття і всебічного розслідування останніх треба немало часу, сил

---

¹ Народи, присвячені аналізу доцільності існування у кримінальному процесі протокольної форми досудової підготовки матеріалів, проводилися і на відомчому рівні. Так, у серпні 1985 року на Всесоюзній нараді керівних працівників органів прокуратури відзначалося, що запровадження протокольної форми покликане сприяти подальшому удосконаленню практики кримінального процесу (Див. На уривок нових вимог // Соц. законність. – 1985. – № 10. – С. 7).

² Карнеева Л., Якубович Н., Михайлова Т. О протокольній формі досудової підготовки матеріалів // Соц. законність. – 1985. – № 5. – С. 65.

³ Див. Указ Президиума Верховного Совета РСФСР от 24 января 1985 г. "О внесении изменений и дополнений в Уголовно-процессуальный и Гражданский процессуальный кодексы РСФСР" // Ведомости Верховного Совета РСФСР. – 1985. – № 5. – Ст. 163. В Україні такі зміни були внесені 20 березня 1985 року (Див. Указ Президії Верховної Ради УРСР "Про внесення змін і доповнень до Кримінально-процесуального і Цивільного процесуального кодексів Української РСР" // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1985. – № 14. – Ст. 32).

і доволі складних засобів. Тут застосування спрощених форм провадження не є виправданим як через неможливість встановлення на основі обмежених засобів пізнання істини, так і з точки зору можливості ефективного захисту прав і законних інтересів обвинуваченого, потерпілого та інших осіб.

Категорія злочинів, яка з ґносеологічних позицій віднесена до нескладних, може бути пізнана всебічно, повно і об'єктивно в короткі терміни з допомогою простих пізнавальних засобів і до того ж із максимальною гарантією прав і законних інтересів особи. Застосування тут всієї системи складних слідчих дій не тільки не потрібне, воно просто є надмірним і, як наслідок, з функціональної точки зору не виправданим. Саме тому потрібен диференційований підхід до вибору оптимальних форм провадження за складними і простими злочинами. Такий підхід потрібен і з точки зору елементарної справедливості і безпосередньо-практичної раціональності. Несправедливо і в той же час нераціонально для розслідування злочинів, що не являють великої суспільної небезпеки і за умов очевидної вини правопорушника, встановлювати такі ж тривалі строки провадження, як і для розслідування складних кримінальних справ за тяжкими, а тим більше особливо тяжкими злочинами.

Застосування всього цього, а також врахування досвіду попередніх поколінь правознавців призвело до формування позитивного менталітету в суспільстві і такого ж ставлення до скорочених форм провадження. З урахуванням ситуації, що склалася, і назрілих потреб суспільства в підвищенні ефективності процесуальних форм боротьби із злочинністю Верховна Рада України внесла суттєві доповнення до глави 35 КПК, розповсюдивши протокольну форму дізнання ще на п'ятнадцять складів злочинів. У зв'язку з прийняттям нового Кримінального кодексу України Законом України від 12 липня 2001 року були внесені і зміни до ст. 425 КПК, у якій регламентований перелік злочинів, за якими може здійснюватися дізнання у протокольній формі. Тепер ця форма дізнання успішно застосовується за двадцятьма двома складами злочинів¹.

---

¹ Див. Закон України "Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України" // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 44. – С. 234.

Час, що минув після цього, показав правильність прийнятих Верховною Радою України рішень, бо вони успішно застосовуються на практиці і не викликають яких-небудь суттєвих зауважень як з боку компетентних посадових осіб відповідних правоохоронних органів¹, так і з боку населення країни. В правовій науці також домінує позитивне ставлення до прискорених проваджень про злочини, що не являють великої суспільної небезпеки, що підтверджується активною розробкою вказаних проблем у різноманітних наукових колективах і не тільки в Україні, а й в інших країнах Співдружності Незалежних Держав.

Однак викликає занепокоєння той факт, що в проекті Кримінально-процесуального кодексу України провадження дізнання у протокольній формі не передбачене. Вважаю, що положення проекту цього нормативно-правового акту мають бути переглянуті ще до його ухвалення в остаточному варіанті на предмет запровадження в закон протокольної форми дізнання. Найімовірніше, можна спрогнозувати, що навіть у разі ухвалення проекту КПК у такому варіанті (без регламентації протокольної форми), практична значущість протокольної форми дізнання змусить законодавця врешті-решт повернутися до цього питання.

Розглядуване питання є вкрай актуальним з огляду на те, що тенденція до спрощення судочинства спостерігається загалом у європейських державах. Так, Комітет Міністрів Ради Європи звернувся до держав – членів Ради Європи з Рекомендацією R (87) 18 стосовно спрощення кримінального правосуддя (прийнята Комітетом Міністрів 17 вересня 1987 року під час 410-го засідання делегатів міністрів)². У п. В розділу 2 цієї Рекомендації "Сумарне судочинство, примирення обвинуваченого з потерпілим, спрощені процедури" вказано, що у

---

¹ Хоча окремі працівники правоохоронних органів, зокрема прокуратури, вважають протокольну форму досудової підготовки матеріалів не потрібним процесуальним інститутом (Див., наприклад, Алексеев О. Протокольна форма досудової підготовки матеріалів // Вісник прокуратури. – 2002. – № 4. – С. 31-34).

² Рекомендація R (87) 18 Комітета Міністрів Союзу Європи, звернена до держав-членів, стосовно спрощення кримінального правосуддя (прийнята Комітетом Міністрів 17 вересня 1987 року на 410-му засіданні делегатів міністрів) // В.П. Бахин, Н.С. Карпов, П.В. Цымбал. Преступная деятельность: понятие, характеристика, принципы, изучение / Под ред. П.В. Мельника. – К.: Акад. гос. налог. службы Украины, 2001. – С. 207-217.

випадках дрібних порушень кримінального закону, коли факти видаються доволі ясними і коли безспірно встановлено, що особа є автором порушення, можна застосовувати спрощене судочинство, тобто письмове судочинство, прискорене судовими органами. В п.п. 1 п. В розділу 2 Рекомендацій наголошується на економії часу провадження¹.

У зв'язку з тим, що наша держава проголошує курс на інтеграцію у Європейське співтовариство, а значить і на гармонізацію законодавства, то можна сподіватися, що ухвалення Верховною Радою України нового кримінально-процесуального законодавства призведе не тільки до збереження протокольної форми дізнання, а й до суттєвого розширення її предмета, удосконалення цього вельми важливого для ефективної боротьби із злочинністю процесуального інституту. Важливість застосування протокольної форми дізнання обумовлюється не тільки її здатністю швидко і якісно здійснювати боротьбу зі злочинами невеликої і середньої тяжкості. Підготовка матеріалів у протокольній формі опосередковано сприяє також ефективності боротьби із тяжкими та особливо тяжкими злочинами.

В Україні "домінуючу роль у структурі злочинності продовжують відігравати тяжкі та особливо тяжкі посягання. Їх кількість досягла 232,5 тис., а темпи приросту склали майже 11 %. Питома вага тяжких та особливо тяжких злочинів у загальному обсязі зареєстрованих становила 51,6 % (2001 рік – 41,7 %). Кожний другий злочин – тяжкий і особливо тяжкий"². В 2004 році питома вага тяжких і особливо тяжких злочинів у структурі злочинності не змінилася. Темпи приросту зменшилися до 0,7 %. Збільшення кількості таких злочинів відбулося в половині регіонів країни³.

В 2004 році органами внутрішніх справ України зареєстровано понад 2,6 млн. заяв, повідомлень та іншої інформації про злочини і

---

¹ Про процесуальну економію в кримінальному процесі писали вітчизняні вчені. Див., наприклад, Шашкевич П.Ф. *О процессуальной экономии в досудебных стадиях советского уголовного судопроизводства // Проблемы совершенствования советского законодательства.* – М., 1974. – С. 160-173.

² Див. Стан правопорядку в Україні. Основні результати діяльності органів внутрішніх справ та внутрішніх військ в 2002 році: Аналітичні матеріали. – К.: МВС України, Головний штаб, 2003. – С. 1.

³ Див. Стан правопорядку в Україні. Основні результати діяльності органів внутрішніх справ за 9 місяців 2004 року: Аналітичні матеріали. – К.: МВС України, Головний штаб, 2004. – С. 1.

пригоди, що на 15,9 % більше, ніж у 2003 році. В цьому ж році розкрито 476 тис. злочинів загальнокримінальної спрямованості, з них 234 тис. (50 %) тяжких і особливо тяжких¹.

За такої криміногенної ситуації в державі сили і засоби боротьби зі злочинністю доцільно вивільнити для подолання тяжких і особливо тяжких злочинів. Одним із засобів їх вивільнення є протокольна форма дізнання.

Дана обставина спонукає до дослідження поняття і значення протокольної форми дізнання, що й буде зроблено в наступному підрозділі монографії.

1.2. Поняття і значення протокольної форми дізнання

Питання про сутність протокольної форми досудової підготовки матеріалів досліджувалося неодноразово. Можна назвати не одну роботу, де воно за тією чи іншою редакцією формулювалося і навіть відображалося в назві окремих розділів або самостійних параграфів². Але й в інших роботах, в структурі яких це питання ніяк не індивідуалізувалося, воно все ж ставилося і так чи інакше досліджувалося. Це, насамперед, кандидатські³ і докторські⁴ дисертації, навчальні⁵ і практичні⁶ посібники, окремі монографічні дослідження⁷ і, нарешті, наукові статті⁸.

---

¹ *Стан правопорядку в Україні. Результати діяльності органів внутрішніх справ за 2004 рік, основні проблеми, прогноз: Аналітичні матеріали.* – К.: МВС України, 2005. – С. 15.

² Див. Белозеров Ю.Н., Карнеева Л.М. *Протокольная форма досудебной подготовки материалов органами дознания в советском уголовном процессе.* – М.: Изд-во МССШМ МВД СССР, 1987. – 30 с.; Белозеров Ю.Н., Рябоконт В.В. *Протокольная форма досудебной подготовки материалов: Метод. указания.* – М.: Акад. МВД СССР, 1986. – 36 с.; Басков В.И. *Протокольная форма досудебной подготовки материалов.* – М.: Юрид. лит., 1989. – 176 с.; Якубович Н.А., Михайлова Т.Д., Коных Е.И. *Протокольная форма в уголовном судопроизводстве.* – М.: Наука, 1989. – 167 с.; Вандышев В.В., Лыманский В.А. *Протокольная форма подготовки материалов о преступлении.* – СПб.: Изд-во Санкт-Петербург. ун-та, 1993. – 112 с.; Цыганенко С.С. *Ускоренное судопроизводство: преступления не представляющие большой общественной опасности.* – Ростов-на-Дону: Изд-во РГУ, 1993. – 132 с.; Вольнская О.В. *Ускоренное производство в уголовном процессе.* – М.: Наука, 1994. – 96 с.; Трубникова Т.В. *Теоретические основы упрощения судебных производств.* – Томск: Изд-во ТГУ, 1999. – 149 с.; Джига М.В., Баулін О.В., Лук'янець С.І.,

Стахівський С.М. Провадження дізнання в Україні: Навч.-практ. посіб. – К.: РВВ МВС України, 1999. – 156 с..

³ Див. Власова Н.А. Доказывание в процессе досудебной подготовки материалов в протокольной форме: Автореферат дис. ... канд. юрид. наук, 12.00.09. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1988. – 24 с.; Бегуниц О.Г. Полномочия начальника органа дознания при производстве протокольной формы досудебной подготовки материалов: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Х.: Харьков. юрид. ин-т, 1989. – 26 с.; Степанова И.А. Протокольная форма досудебной подготовки материалов в советском уголовном процессе: Автореф. дис. канд. юрид. наук. – М.: Акад. МВД СССР, 1989. – 20 с.; Филин Д.В. Теория и практика протокольной формы досудебной подготовки материалов. – Автореф. ... дис. канд. юрид. наук. – Х.: Харьков. юрид. ин-т, 1990. – 18 с. та ін.

⁴ Див. Гуляев А.П. Следователь в уголовном процессе. – М.: Юрид. лит., 1981. – С. 192.

⁵ Абдрахманов Р.С., Очередин В.Т. Протокольная форма досудебной подготовки материалов. – Волгоград: Изд-во ВСШ МВД СССР, 1986. – 31 с.; Альишевский Т.В., Данышина Л.И., Чувилев А.А. Досудебное производство по делам о хулиганстве безотягчающих обстоятельств. – М.: НИИРЮ высш.шк. МВД СССР, 1972. – 46 с.; Денисюк А.М. Протокольна форма досудової підготовки матеріалів, здійснювана працівниками органів внутрішніх справ: Лекція. – К.: Укр. акад. внутр. справ, 1993. – 20 с.; Дьяченко В.И. Протокольная форма досудебной подготовки материалов: Лекция. – М.: Изд-во МВШМ МВД СССР, 1985. – 31 с.; Поповченко О.І., Савицький Д.О. Протокольна форма досудової підготовки матеріалів: Історія, проблеми, досвід. – К.: Вид-во Держжкомстату України, 1997. – 41 с.; Шиян А.Г., Черненко А.П. Протокольна форма досудової підготовки матеріалів у кримінальному судочинстві України: Навч.-практ. посіб. – Вид. 2-е переробл. і доп. – Дніпропетровськ: Юридична академія МВС України, 2002. – 172 с.; Баулін О.В., Поповченко О.І. Процесуальний порядок оформлення протокольної форми досудової підготовки матеріалів міліцією. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2002. – 74 с.; Баулін О.В., Карпов Н.С., Поповченко О.І., Савицький Д.О. Спроцено досудове провадження в Україні: історія, сучасність, перспективи: Навч. посіб. – К.: Семенко Сергій, 2004. – 151 с.; Жвалюк В.Р., Піскун С.М., Сухов Ю.М. Протокольна форма досудової підготовки матеріалів про злочини, пов'язані з ухваленням від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів. – К.: Преса України, 1999. – 61 с.; Кобяков В.М., Коламеев В.К. Предание суду и судебное разбирательство по делам с протокольным производством. – Свердловск: Свердловск. юрид. ин-т, 1987. – 39 с.; Рзаев А.А., Ташибаев К.У. Протокольная форма досудебной подготовки материалов. – Караганда: Караганд. высш. школа МВД СССР, 1989. – 44 с. та ін.

⁶ Див. Посібник з питань протокольної форми досудової підготовки матеріалів № 6153/Шт. від 19 листопада 1995 року. – К.: МВС України, 1995; Методические рекомендации для работников дознания по оформлению дел протокольной формы досудебной подготовки материалов. – Х.: Изд-во УВД в

Харьковской области, 1995; Михайлова Т.А., Якубович Н.А. *Протокольная форма в уголовном судопроизводстве*. – М.: Изд-во ВНИИ проблем укрепления законности и правопорядка, 1987. – 138 с.; *Протокольная форма досудебной подготовки материалов*. В кн. *Дознание в органах внутренних дел / Под ред. А.А. Чувилова*. – М.: Изд-во МВШ МВД СССР, 1985. – С. 113-136; *Учебно-методическое пособие по производству протокольной формы досудебной подготовки материалов*. – Луганск: Изд-во УВД Луганской области, 1993. – 72 с.

⁷ Якимович Ю.К. *Структура советского уголовного процесса: система стадий и система производства. Основные и дополнительные производства*. – Томск: Изд-во Томского гос. ун-та, 1991. – 137 с.; Якимович Ю.К., Ленский А.В., Трубникова Т.В. *Дифференциация уголовного процесса*. – Томск: Изд-во ТГУ, 2001. – 300 с.

⁸ Алексеева А., Симкин Л. *Рассмотрение судом дел, подготовленных в протокольной форме* // *Сов. юстиция*. – 1985. – № 22. – С. 20-21; Арсеньев В., Рябоконь В. *Протокольная форма досудебной подготовки материалов* // *Сов. юстиция*. – 1985. – № 21. – С. 8-9; Аширов Р.Д. *Институт ускоренного производства как средство повышения эффективности советского уголовного процесса* // *Вопросы эффективности советского уголовного процесса*. – Казань. – 1976. – С. 62-64; Басков В.И. *Протокольная форма уголовного судопроизводства* // *Сов. государство и право*. – 1985. – № 10. – С. 63-70; Бурмистров М., Кориков В., Готлиб Р. *Применение протокольной формы досудебной подготовки материалов* // *Сов. юстиция*. – 1986. – № 15. – С. 18-20; Вицин С. *Особенности производства по делам о хулиганстве, предусмотренном ч. 1 ст. 206 УК РСФСР* // *Сов. юстиция*. – 1968. – № 2. – С. 25-26; Гречуха В.И. *Предание суду по делам о хулиганстве и мелком хищении государственного имущества* // *Сов. юстиция*. – 1982. – № 22. – С. 22-26; Дубинин А. *Упростить судебный процесс* // *Российская юстиция*. – 1994. – № 10. – С. 15-16; Евсюткина А.П., Казаков А.И. *Некоторые проблемы, вытекающие из протокольной формы досудебной подготовки материалов* // *Актуальные проблемы советского уголовного процесса*. – Свердловск, 1987. – С. 123-129; Ефанова В.А. *Развитие протокольной формы досудебной подготовки материалов* // *Развитие и применение уголовно-процессуального законодательства (К 25-летию УПК РСФСР)*. – Воронеж, 1987. – С. 188-193; Ефимичев С.П. *Протокольная форма досудебной подготовки материалов* // *Формы досудебного производства и их совершенствование*. – Волгоград, 1989. – С. 83-94; Карнеева Л., Осин В. *Досудебная подготовка материалов по угону автотранспорта* // *Советская милиция*. – 1986. – № 7. – С. 50-55; Карнеева Л., Якубович Н., Михайлова Т. *О протокольной форме досудебной подготовки материалов* // *Соц. законность*. – 1985. – № 5. – С. 64-66; Комарова Н.А., Цыганенко С.С. *О практике применения протокольной формы досудебной подготовки материалов* // *Вестн. ЛГУ. Сер. 6: История КПСС, науч. коммунизм, философия, право*. – 1987. – Вып. 2. – С.82-87; Либеде А.А. *Производство по делам о мелких преступлениях по УПК Литовской ССР* // *Правоведение*. – 1959. – № 3. – С. 109-113; Лось С.Л. *О природе протокольного производства в советском уголовном процессе* // *Актуальные вопросы государства и права в период совершенствования социалистического общества*. – Томск: Изд-во ТГУ, 1987. – С. 200-201; Лось С.Л. *Объективная закономерность существования упрощенных производств в системе уголовного*

Висловлене, з одного боку, свідчить про ту увагу, яка приділяється обговорюваній тут проблемі, а, з іншого боку, – про її значення для правильного визначення природи і сутності протокольної форми дізнання. Здавалося б, всього-на-всього одна приватна проблема, але неодноразове звернення до неї не вичерпало її наукову і практичну актуальність, оскільки й сьогодні багато аспектів повністю не досліджені, а ті, що, здавалося б, вирішені, не можуть задовольнити ні вчених, ні практичних працівників.

процесса и динамика их развития в уголовном судопроизводстве // Проблемы борьбы с рецидивной преступностью. – Томск: Изд-во ТГУ, 1992. – С. 165-173; Лось С.Л. Понятие протокольной формы досудебной подготовки материалов и ее соотношение с предварительным следствием и дознанием // Актуальные вопросы государства и права в период совершенствования социалистического общества. – Томск, 1987. – С. 253; Лось С.Л. Протокольное производство – новый вид уголовно-процессуальной формы // Правовые вопросы борьбы с преступностью на современном этапе. – Томск, 1989. – С. 135-143; Михайлов В.А. Теория и практика досудебной подготовки материалов в протокольной форме // Уголовно-процессуальные основы деятельности органов внутренних дел. – М., 1988. – С. 64-66; Негода Г., Кливер И. Практика применения протокольной формы досудебной подготовки материалов // Соц. законность. – 1986. – № 3. – С. 28-31; Пашкевич П.Ф. Проблема процессуального обеспечения оперативности и быстроты судопроизводства // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1971. – Вып. 14. – С. 75-98; Перлов И.Д. Процессуальные вопросы предварительного расследования дел о хулиганстве // Сов. юстиция. – 1966. – № 24. – С. 19-20; Перлов И.Д. Судебное рассмотрение дел и материалов о хулиганстве // Сов. юстиция. – 1967. – № 21. – С. 25-26; Петрухин И.Л. Об упрощенной (протокольной) форме расследования преступлений // Проблемы правосудия и уголовного права в СССР. – М., 1978. – С. 50-62; Петрухин И.Л. Оптимальная уголовно-процессуальная форма // XXV съезд КПСС и дальнейшее укрепление социалистической законности. – М., 1977. – С. 104-113; Савицкий Д.О. Спороцено досудове провадження у кримінальному процесі України: титання історії // Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених. Науково-практичний збірник. Додаток до журналу "Міліція України". – 2002. – № 3. – С. 16-24; Сеєдін В. Зауваження до проекту КПК. Скорочене досудове провадження потребує удосконалення // Вісник прокуратури. – 2003. – № 10. – С. 41-45; Селезнев М. Протокольная форма досудебной подготовки материалов изменена // Российская юстиция. – 1998. – № 6. – С. 35-36; Трубникова Т.В. Возбуждение уголовного дела с протокольной формой досудебной подготовки материалов // Проблемы обеспечения законности и борьба с преступностью. – Москва-Кемерово, 1997. – С. 177-180; Элькин Д.П. К вопросу о суммарном судопроизводстве // Сибирские юридические записки. – Вып. 3. – Иркутск-Омск, 1973. – С. 143-159; Юрченко В.Е., Упоров Г.Ф. Об установлении обстоятельств совершенного хулиганства и личности правонарушителя в порядке ст. 415 УПК РСФСР // Проблемы борьбы с преступностью. – Томск, 1979. – Вып. 2. – С. 41-44.

Виникає, природно, питання про причини такого становища, подолавши які, можна забезпечити всебічність, повноту і об'єктивність розробки цієї проблеми. Вивчення одержаних іншими авторами результатів дозволило зробити висновки про те, що ситуація, яка склалася, обумовлена одностороннім підходом до розроблення проблеми цього дослідження, яка є не тільки багатогранною, а й комплексною. Насправді, якщо протокольне провадження є скороченим, прискореним, сумарним і спрощеним, то всі використовувані тут слова є не просто вдалими для характеристики обговорюваної проблеми термінами, а термінологічними позначеннями, що відображають сутність цього аспекту дослідження, який так чи інакше, але обов'язково відображає сутність розглядуваного явища.

Якщо ж кожний названий аспект відображає його сутність, то лише їх комплексне дослідження дозволить розкрити природу, а разом з нею і сутність цього феномена. Заради справедливості зазначимо, що в науці вже були спроби розробити даний комплексний об'єкт, але вчені підходили до його дослідження, спираючись лише на один, наприклад, сумарний або прискорений аспект, які хоча і є для розглядуваного провадження обов'язковими і тому важливими, але все ж не вичерпують сутності даного явища. Більше того, при дослідженні вказаних ознак інші, не менш важливі аспекти аналізувалися як би мимохіть, недостатньо глибоко, а те, що дане провадження є дослідчим, якщо не ігнорувалося, то нібито замовчувалося і, врешті-решт, не аналізувалося.

У зв'язку з вищевикладеним слід зазначити, що оскільки всі названі ознаки знаходяться у взаємозв'язку і взаємозалежності, то впливає висновок про те, що з'ясування і розкриття сутності протокольної форми дізнання можливе лише за умови їх спільного аналізу і загальної характеристики. Дійсно, що означає визначити сутність якого-небудь явища? Це означає дати відповідь на питання, які із об'єктивно притаманних цьому явищу властивостей, ознак, сторін, їх зв'язків і відношень з усією необхідністю обумовлюють його якісну визначеність¹. Одержання такої відповіді можливе тільки на основі даних всебічного дослідження конкретного явища, в нашому випадку – протокольної форми дізнання.

---

¹ Див. *Логический словарь-справочник / Сост. Кондаков Н.И. – М.: Наука, 1975. – С. 578.*

В ході такого дослідження із структури об'єкта, що вивчається, повинні виокремлюватися і ґрунтовно досліджуватися не будь-які його сторони, зв'язки і відношення, а насамперед ті, що є для нього іманентно притаманними, без яких це явище не буде даним, а іншим, тобто без чого певне явище не може існувати. Наразі йдеться про суттєві, іманентно притаманні конкретному предмету ознаки. Таким чином, визначаючи сутність протокольної форми досудової підготовки матеріалів, необхідно виходити із аналізу системи саме суттєвих її ознак. При цьому без чіткого з'ясування того, що являє собою такого роду ознака, неможливо розпізнати її серед інших, виокремити її із загального взаємозв'язку і включити до загального процесу пізнання.

Оскільки методологічні установки адекватного визначення суттєвої ознаки дає філософія, будемо в ході дослідження спиратися на ті її визначення такої ознаки, що ввійшли до складу філософських словників і вже тому на даному етапі розвитку науки є загальновизнаними. Відповідно до сучасних досягнень філософії "ознака, що обов'язково належить до предмета за всіх умов, без яких даний предмет існувати не може і яка виражає корінну природу предмета і тим самим вирізняє його серед предметів інших видів і родів", називається суттєвою¹. Із сказаного видно, що характерною рисою суттєвої ознаки є те, що вона виражає "корінну природу предмета", "внутрішню закономірність, сутність предметів і явищ", тобто те, що нас цікавить, бо саме вони є предметом даного дослідження.

Якщо дізнання взагалі – це специфічний вид діяльності спеціально уповноважених на те органів, то протокольна форма дізнання – один із особливих його різновидів. Із цього випливає, що однією із характерологічних ознак, що відображають сутність даного провадження, є саме діяльність, яка утворює його зміст. Не випадково, що із з'ясування характеру діяльності, здійснюваної в даному провадженні, і повинен починатися аналіз його сутності.

Якщо приводом до здійснення діяльності органів дізнання є відомості про вчинений або підготовлюваний злочин, то предметом цієї діяльності є сам злочин. При цьому, як для припинення вчинюваного злочину, так і для з'ясування того, що вже вчинено, необхідні знання. А вони, як відомо, можуть бути одержані тільки в результаті

---

¹ Див. *Логический словарь-справочник / Сост. Кондаков Н.И.* – М.: Наука, 1975. – С. 578.

пізнання. Тому про дізнання взагалі і про його протокольну форму зокрема можна і потрібно говорити як про діяльність насамперед пізнавальну. Це – *гносеологічний аспект* сутності дізнання взагалі і протокольної його форми зокрема.

Але така його характеристика відзначається відносною визначеністю, бо у викладеному твердженні вказано лише на загальний характер діяльності, що не є конкретизованим із урахуванням його специфічного предмета. Як зазначалось раніше, таким предметом є злочин, передбачений конкретною нормою кримінального закону. І незалежно від його індивідуальної визначеності мова йде про явище кримінально-правове, яке обумовлює сутність пізнавальної діяльності органів дізнання. З цієї точки зору мова має йти не про буденне пізнання, а про кримінально-правове пізнання дійсності. Останнє здійснюється не довільно, а за певними правилами, ґрунтовно регламентованими кримінально-процесуальним законом. З урахуванням цієї суттєвої обставини мова повинна йти про кримінально-процесуальне пізнання злочинних фактів і всього того, що з цим пов'язано. На це ми звертаємо увагу спеціально, бо із всього викладеного стає очевидною помилковість тверджень деяких вчених про адміністративно-правовий характер діяльності, яка утворює зміст протокольної форми досудової підготовки матеріалів¹.

Кінцевою метою кримінально-процесуального пізнання злочинних фактів є істина. Вона встановлюється послідовно-поступально: від незнання до часткового одержання необхідного знання, а від нього до повного всебічного і об'єктивного пізнання того, що мало місце в реальній дійсності. Для досягнення такої мети необхідно точно знати: хто, коли, що вчинив; яким способом був досягнутий злочинний результат; якими є правові наслідки злочинної діяльності і багато іншого, що має правове значення і обумовлює досягнення істини.

---

¹ Див., наприклад, Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса: В 2-х т. М.: Наука, 1970. – Т. 2. – С. 501; його ж. О единой форме уголовного судопроизводства и пределах ее дифференциации // Соц. законность. – 1974. – № 9. – С. 50; Чуркин А. Протокольная форма досудебной подготовки материалов по делам о мелких хищениях // Сов. юстиция. – 1987. – № 4. – С. 26; Мельник С., Захожий М. Вопросы, возникающие при применении протокольной формы досудебной подготовки материалов // Сов. юстиция. – 1987. – № 1. – С. 26; Колосов Л., Чуркин А. Практика применения протокольной формы досудебной подготовки материалов // Сов. юстиция. – 1988. – № 20. – С. 20.

Спроби досягти її і дати адекватні відповіді на деякі із поставлених питань робляться вже в дослідчому кримінальному процесі під час перевірки органом дізнання відомостей про вчинений або підготовлюваний злочин. Оскільки на їх основі нерідко приймаються рішення про порушення кримінальної справи, а частіше – про відмову в цьому, деякі вчені роблять із цього помилковий висновок про те, що протокольна форма досудової підготовки матеріалів є не особливим видом діяльності, а всього лише – різновидом перевірконого провадження¹. Але ж перевірка, про яку йдеться, здійснюється не довільно, а в особливому, передбаченому кримінально-процесуальним законом порядку, який утворює специфічну і в той же час самостійну форму розслідування обставин вчиненого злочину. Не випадково велика група вчених-процесуалістів розглядає протокольне провадження як самостійний різновид розслідування². Це ще один – суто **процесуальний аспект**, що характеризує сутність протокольної форми досудової підготовки матеріалів.

Оскільки цей процес здійснюється до суду, але для суду, де ті ж самі обставини досліджуються самостійно в судовому слідстві, то про протокольну форму розслідування правомірно говорити як про попереднє провадження, що не тільки вказує на його місце в загальній системі кримінально-процесуального пізнання обставин вчиненого злочину, а й відображає ще один – **службовий аспект** сутності даного провадження. Розглядуваний вид провадження є саме таким, бо він служить загальному процесові встановлення істини, законному, обґрунтованому і справедливому вирішенню судом кримінальної справи по суті. В цьому проявляється ще одна особливість протокольної форми дізнання.

---

¹ Див. Михайленко А.Р. *Возбуждение уголовного дела в советском уголовном процессе*. – Саратов: Изд-во Саратовского гос. ун-та, – 1975. – С. 149; Даев В.Г. *Взаимосвязь уголовного права и процесса*. – Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1985. – С. 75; Кобликов А. *Новые изменения и дополнения УПК РСФСР и их значение для осуществления правосудия // Сов. юстиция*. – 1985. – № 20. – С. 4-6; Дубинский А.Я. *Производство предварительного расследования органами внутренних дел: Учеб. пособ.* – Киев: Киевская высш. школа МВД СССР, 1987. – С. 10-12.

² Якуб М.Л. *Процессуальная форма в советском уголовном процессе*. – М.: Юрид. лит., 1981. – С. 83; Власов В.И. *Качество расследования преступлений*. – Ульяновск: Изд-во УВД Ульяновской области, 1985. – С. 10; Ефимичев С.П. *Предварительное расследование и его роль в реализации уголовной ответственности*. – Автореф. дис. ... доктора юрид. наук. – Ленинград: ЛГУ, 1987. – С. 14-15; Петрухин И.Л. *Право на защиту и проблема упрощения судопроизводства // Адвокат и современность*. – М., 1987. – С. 46-57.

Останнє відзначається специфікою, що заслуговує на самостійний її розгляд. Але вже те, що така специфіка реально існує, дає деяким вченим підставу виділяти протокольну форму досудової підготовки матеріалів в окремий різновид особливого провадження¹.

Необхідно зазначити, що для таких висновків у авторів вказаної точки зору є цілком обґрунтовані правові підстави. До останніх слід віднести реальне існування в КПК особливої правової регламентації протокольної форми досудової підготовки матеріалів в окремому (сьомому) розділі і самостійної (тридцять п'ятої) глави. І хоча цю обставину відкидати не можна, бо її існування є об'єктивним, визнати правильною по суті розглядувану точку зору все ж таки не можна. І насамперед тому, що вона базується на формально-правовій підставі – наявності індивідуальної правової регламентації розглядуваного інституту в самостійному розділі КПК. Штучність (а значить і некоректність) такої правової регламентації виявляється доволі легко на підставі співставлення найменувань розділу сьомого і глави тридцять п'ятої КПК, які термінологічно є однозначними, тотожними, що з точки зору законодавчої техніки не тільки є неприпустимим, але й повинно розцінюватися як абсолютний нонсенс.

Таким чином, протокольна форма досудової підготовки матеріалів є за своєю сутністю дізнанням². Маючи суттєву специфіку, вона виокремлюється нами в самостійний його різновид і в подальшому буде характеризуватися як протокольна форма дізнання³.

---

¹ Демидов И. Ф. *Протокольная форма досудебной подготовки материалов // Вопросы борьбы с преступностью. – М.: Юрид. лит., 1987. – Вып. 45. – С. 101; Ефанова В. А. Возбуждение уголовного дела судом. – Воронеж: Изд-во Воронежского гос. ун-та, 1988. – С. 66-67.*

² Див. Советский уголовный процесс / Под ред. С. В. Бородин. – М.: Акад. МВД СССР, 1982. – С. 507; Паишевич П. Ф. *Процессуальный закон и эффективность уголовного судопроизводства. – М.: Юрид. лит., 1984. – С. 73-74; Мартыничук Е. Г., Милушев Д. В. Предварительное производство в социалистическом уголовном процессе. – Кичинев: Штилица, 1986. – С. 82-83.*

³ На думку В. И. Баскова, "протокольная форма досудової підготовки матеріалів вочевидь не є різновидом дізнання або попереднього слідства, так само як не є змішаним провадженням, а це є самостійна процесуальна форма досудового дослідження обставин вчиненого злочину" (Див. Басков В. И. *Протокольная форма досудебной подготовки материалов. – М.: Юрид. лит., 1989. – С. 21.* Див. також: Ефимичев С. П. *Содержание и структура предварительного расследования // Уголовно-процессуальная деятельность и правоотношения в стадии предварительного расследования. – Волгоград, 1981. – С. 3-11; Шадрин В. С. Соотношение форм предварительного расследования // Уголовно-процессуальные проблемы предварительного следствия и пути его совершенствования. – Волгоград, 1985. – С. 84-91).*

Перед тим, як продовжити характеристику суттєвих ознак цієї форми дізнання, вкажемо на ті обставини, які обумовлюють дізнавальну природу даного провадження. Основною такою ознакою є належність цього провадження саме органів дізнання. Ніхто інший не має права застосовувати цю форму провадження про злочини. Це ще одна ознака, що характеризує сутність протокольної форми досудової підготовки матеріалів.

Якщо звернутися до КПК, то можна легко помітити, що всі види проваджень, які ведуть органи дізнання у зв'язку із вчиненням злочину, називаються дізнанням. Такою, по суті, є і протокольна форма досудової підготовки матеріалів. Вона має сукупність особливих рис, властивостей, ознак, котрі в своїй єдності надають їй неповторного, унікального характеру. Їх виявлення і характеристика можливі лише на основі порівняння протокольної форми провадження про злочин з іншими видами дізнання.

В подальших розділах монографічного дослідження з'ясуємо основні характеристики протокольної форми дізнання, аналіз яких буде проведений з метою з'ясування її специфіки.

Висновки до розділу I

1. Запровадження в 1967 році нового порядку провадження про злочин, яке допускає можливість дізнання без порушення справи, тобто у протокольній формі, стало підставою для виокремлення двох форм дізнання: 1) традиційної; 2) нетрадиційної. Дізнання здійснюване у протокольній формі, належить до другої групи.

2. Запровадження і розвиток протокольної форми дізнання сприймалися вченими-процесуалістами неоднозначно. Якщо одні з них були прибічниками такої форми дізнання, то інші виступали категорично проти, стверджуючи, що протокольна форма досудової підготовки матеріалів є не кримінально-процесуальним, а адміністративним провадженням. Негативне ставлення і навіть протидія розширенню процесу впровадження спрощених форм розслідування завдали певної шкоди інтересам боротьби зі злочинністю.

3. Категорія злочинів, яка з гносеологічних позицій віднесена до нескладних, може бути пізнана всебічно, повно і об'єктивно в короткі терміни з допомогою простих пізнавальних засобів і до того ж із

максимальною гарантією прав і законних інтересів особи. Застосування тут всієї системи складних слідчих дій не тільки не потрібне, воно просто є надмірним і, як наслідок, з функціональної точки зору не виправданим. Даними обставинами обумовлюється практична цінність протокольної форми дізнання.

4. Проголошення нашої державою курсу на інтеграцію у Європейське співтовариство, а значить і на гармонізацію вітчизняного законодавства із законодавством Європейського Союзу, дає підставу стверджувати, що протокольна форма дізнання є життєздатною і має перспективи на існування в новому кримінально-процесуальному законі.

5. Сутність дізнання, здійснюваного у протокольній формі, розкривається через три аспекти: 1) гносеологічний; 2) процесуальний; 3) службовий.

РОЗДІЛ 2. ПРЕДМЕТ, МЕЖІ, ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПОРУШЕННЯ І СТРОКИ ПРОТОКОЛЬНОЇ ФОРМИ ДІЗНАННЯ

2.1. Предмет і межі протокольної форми дізнання

Унікальність розглядуваного провадження обумовлюється багатьма чинниками, але головними серед них є його власний предмет і ті межі, в яких він у даному процесі досліджується. Під предметом протокольної форми дізнання мається на увазі те, з приводу чого це провадження здійснюється. Оскільки йдеться про один із різновидів кримінально-процесуального провадження, то, природно, його предметом може бути тільки те діяння, що за чинним кримінальним законом вважається злочином.

На відміну від цього межі протокольної форми дізнання встановлюють і характеризують межі, в яких розглядувана форма застосовується під час дослідження даного предмета. Якщо, наприклад, у заяві чи повідомленні про злочин йдеться про вчинення хуліганства, то з точки зору правової регламентації саме вказаний склад злочину входить до предмета протокольної форми дізнання. Сказане, однак, не створює можливості застосування для розслідування названого складу злочину саме даної форми провадження. Для позитивного вирішення розглядуваного питання слід конкретизувати, про яке хуліганство йде мова: просте, передбачене ч. 1 ст. 296 КК, або кваліфіковане, тобто групове (ч. 2) чи злісне (ч. 3) хуліганство. Оскільки відповідно до ст. 425 КПК розслідувати за правилами протокольної форми дізнання можна лише хуліганство, передбачене ч. 1 ст. 296 КК, то саме така правова регламентація встановлює межі застосування протокольної форми дізнання при вчиненні конкретного складу злочину, що кваліфікується як хуліганство.

Таким чином, оскільки будь-який різновид дізнання здійснюється з приводу вчиненого злочину, то важливо з'ясувати перелік і специфіку тих із них, за якими застосовується дана форма розслідування. Якщо специфіка дізнання, здійснюваного у порушених кримінальних справах, визначається ступенем суспільної небезпечності вчиненого злочину, у зв'язку з чим всі кримінальні справи поділяються на справи про тяжкі (ч. 1 ст. 104 КПК) і не тяжкі (ч. 2 ст. 104 КПК)

злочини, то саме ця ознака (суспільна небезпечність діяння) є суттєвою і до того ж вихідною для характеристики предмета протокольної форми дізнання.

Аналіз злочинів, за якими відповідно до ст. 425 КПК розслідування здійснюється у формі дізнання, з точки зору їх суспільної небезпечності приводить до висновку про те, що всі вони належать до групи середньої тяжкості злочинів, тобто таких, за які у Кримінальному кодексі України передбачене покарання на строк не більше п'яти років позбавлення волі (ч. 3 ст. 12 КК), а також злочинів невеликої тяжкості, за які в законі передбачене покарання не більше двох років позбавлення волі або інше, більш м'яке, покарання (ч. 2 ст. 12 КК).

Це – нормативно-правова ознака, що характеризує предмет протокольної форми дізнання.

З точки зору якісної визначеності така характеристика предмета протокольної форми дізнання є занадто загальною, але в той же час для вихідної характеристики предмета даного провадження вельми необхідною. У зв'язку з цим доречно вказати, що злочини невеликої і середньої тяжкості складають 61, 8% (злочини невеликої тяжкості – 28, 5%, а середньої тяжкості – 33, 3%) від загальної кількості передбачених кримінальним законом суспільно небезпечних діянь. Не за всіма ними закон встановлює саме протокольну форму дізнання. Із загальної кількості злочинів невеликої тяжкості протокольна форма дізнання передбачена у двадцяти двох складах злочинів. До них належать злочини, перелік яких даний в ст. 425 КПК: 1) зараження венеричною хворобою (ч. 1 ст. 133 КК); 2) ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 164 КК); 3) крадіжка (ч. 1 ст. 185 КК); 4) грабіж (ч. 1 ст. 186 КК); 5) викрадення шляхом демонтажу та іншим методом електричних мереж, кабельних ліній зв'язку та їх обладнання (ч. 1 ст. 188 КК); 6) шахрайство (ч. 1 ст. 190 КК); 7) умисне знищення або пошкодження майна (ч. 1 ст. 194 КК); 8) порушення порядку зайняття господарською та банківською діяльністю (ч. 1 ст. 202 КК); зайняття забороненими видами господарської діяльності (ч. 1 ст. 203 КК); 10) фіктивне підприємництво (ч. 1 ст. 205 КК); 11) ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів (ч. 1 ст. 212 КК); 12) порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом (ч. 1 ст. 213 КК); 13) обман покупців та замовників (ч. 1 ст. 225 КК); 14) фальсифікація засобів вимірювання (ч. 1 ст. 226 КК); 15) знищення або пошкодження лісових масивів (ч. 1 ст. 245 КК); 16) незаконна

порубка лісу (ст. 246 КК); 17) порушення законодавства про захист рослин (ст. 247 КК); 18) незаконне полювання (ч. 1 ст. 248 КК); незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ч. 1 ст. 249 КК); 20) проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів (ст. 250 КК); 21) хуліганство (ч. 1 ст. 296 КК); 22) порушення правил адміністративного нагляду (ст. 395 КК).

Як бачимо, злочини, наведені у переліку, є однаковими не тільки за ступенем тяжкості, а й порівняно однаковими за ступенем складності в процесі їх розслідування і судового розгляду. У зв'язку з цим можна говорити про значні резерви розширення застосування в кримінальному процесі протокольної форми дізнання. Цілком логічним виглядає розширення кількості складів злочинів, за якими може здійснюватися дізнання у протокольній формі, за рахунок включення до їх числа інших злочинів невеликої та середньої тяжкості.

У перспективі можливе і таке правове регулювання протокольної форми дізнання, коли замість переліку відповідних злочинів у кримінально-процесуальний закон буде запроваджена норма, згідно з якою така форма дізнання застосовуватиметься у всіх без винятку злочинах, покарання за які становить не більше п'яти років позбавлення волі. За такого підходу мають бути чітко регламентовані і умови, за яких можливе застосування протокольної форми: очевидність злочину; визнання особою своєї вини у вчиненні злочину від самого початку провадження у дослідчому кримінальному процесі; відсутність необхідності у провадженні складних слідчих дій; відсутність заперечень з боку правопорушника проти провадження за протокольною формою тощо¹.

Неоднозначний підхід до встановлення різноманітних форм провадження про злочини, тяжкість яких є однаковою, нічим не виправданий, бо, як показує практика, протокольна форма дізнання повною мірою забезпечує цілком успішне вирішення у даній категорії справ як кримінально-правових, кримінологічних, так і кримінально-процесуальних завдань. Цей висновок давно підтверджений спеціально проведеними у Всесоюзному науково-дослідному інституті

---

¹ Грунтовніше про це див. Кожевніков Г.К. Судово-правова реформа в Україні і реформування органів досудового розслідування // Судова реформа в Україні. – К. Харків, 2002. – С. 66-67.

проблем укріплення законності і правопорядку при Прокуратурі Союзу РСР та Всесоюзному науково-дослідному інституті МВС СРСР¹. І сьогодні вказані наукові висновки ніхто не ставить під сумнів. Більше того, час, що минув, підтвердив ефективність протокольної форми дізнання, що підтверджується не тільки повсякденною практикою успішного провадження розслідування за цією формою дізнання², а й Постановою Пленуму Верховного Суду України від 27 червня 1986 року № 6 "Про практику застосування судами України законодавства про протокольну форму досудової підготовки матеріалів"³.

У кримінальному процесі вирішення всього комплексу кримінально-правових, кримінологічних, процесуальних та інших завдань здійснюється на основі одержаних з допомогою спеціальних засобів знань. Відображаючи суспільну практику і рівень наукових знань про можливість кримінально-процесуального пізнання в протокольній формі досудової підготовки матеріалів, законодавець відніс до предмета цього процесу певний перелік злочинів, тим самим констатує принципи можливості їх успішного розслідування.

Разом з тим, кожен злочин є індивідуальним і не завжди в процесі протокольної форми дізнання можна забезпечити всебічність, повноту і об'єктивність його розслідування. На шляху до досягнення вказаної мети можуть виникнути такі гносеологічні перепони, подолати які пізнавальними засобами, притаманними протокольній формі

---

¹ Див. Карнеева А., Якубович Н., Михайлова Т. *О протокольной форме досудебной подготовки материалов* // Соц. законность. – 1985. – № 5. – С. 64.

² Л.Д. Смирнов ще в 1986 році правильно зазначив, що практика застосування протокольної форми показала, що органи дізнання без особливих труднощів встановлюють обставини події злочину і фактичні дані, що підтверджують винність осіб; не виникає труднощів і в судів, вироки яких в основному без змін набирали чинності (Див. Смирнов Л.Д. *О судебной практике рассмотрения уголовных дел с протокольной формой досудебной подготовки материалов* // Сов. юстиция. – 1986. – № 9. – С. 4). Не змінилася така позитивна ситуація і дотепер. Так, у 2004 році органами внутрішніх справ України направлено до суду 15536 матеріалів, підготовлених у протокольній формі (Див. Збірник Департаменту інформаційних технологій МВС України за 2004 рік. – К.: МВС України, 2005. – 16 с.).

³ Див. *Про практику застосування судами України законодавства про протокольну форму досудової підготовки матеріалів (Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 червня 1986 року № 6)* // Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних та цивільних справах. – К.: Юрінком, 1995. – С. 270-271.

дзнання, неможливо. Так виникає проблема гносеологічних меж протокольної форми дзнання. Останні знаходять вияв у реальному співвідношенні незнання в початковий момент провадження дзнання і досягнутим знанням після його завершення. Існування таких меж у протокольній формі дзнання є об'єктивною реальністю і з нею на практиці доводиться рахуватися. Саме з урахуванням таких обставин начальник органу дзнання повинен після вивчення заяв або повідомлень про злочини, що надійшли до нього, вирішити, яка форма провадження забезпечить встановлення істини за даним злочинним фактом – протокольна форма дзнання або ж досудове слідство. Якщо позитивно виявиться друга відповідь, то слід прийняти рішення про порушення кримінальної справи і розпочати провадження досудового слідства.

Таким чином, нормативні і гносеологічні межі протокольного провадження перебувають у певному співвідношенні. У більшості злочинів, за якими є можливим розслідування в протокольній формі дзнання, застосування останньої забезпечує встановлення істини. В таких випадках мова може йти про узгодження пізнавальних потреб органів, які ведуть процес, з гносеологічними можливостями протокольної форми дзнання щодо встановлення істини під час розслідування конкретного злочину.

Із такої правової регламентації предмета і меж протокольної форми дзнання випливають висновки, що мають практичне значення:

1. Із загальної кількості злочинів однієї і тієї ж самої тяжкості законодавець встановлює протокольну форму дзнання лише у деяких, розповсюджуючи на інші злочини такої ж тяжкості іншу форму розслідування (дзнання у "звичайній формі" або досудове слідство).

2. Для правильного визначення предмета і меж протокольної форми дзнання необхідним є застосування селективного методу, що передбачає здійснення вибору із загальної кількості злочинів тільки тих із них, за якими застосування даної форми дозволено законом.

3. Предмет і межі протокольної форми дзнання мають імперативно-усічений характер, оскільки законодавець приписує чинити тільки так, як це визначено в законі, і в жодному разі не виходити за межі підслідності складів злочинів, визначених для даної форми дзнання. Встановлювані законом обмеження мають два відносно самостійних, але все ж таки взаємопов'язаних аспекти. З одного боку, обмеження на застосування протокольної форми дзнання визначаються

тими складами злочинів, перелік яких встановлений у самому законі. З іншого боку, вказані обмеження встановлюються з урахуванням особливостей осіб, які вчинили той чи інший злочин. Відомо, наприклад, що злочини, вчинені неповнолітніми, не можуть розслідуватися у формі дізнання, оскільки за ними завжди здійснюється досудове слідство. Те ж саме необхідно сказати і про осіб, які страждають певними видами захворювань, що не дозволяють їм самостійно реалізувати в кримінальному процесі надані права на захист (ст. 111 КПК).

Важливо звернути увагу й на те, що з точки зору законодавчої техніки при обмеженні предмета протокольної форми дізнання з урахуванням специфіки складів злочинів застосовується не видовий (або категоріальний), а списочний (або переліковий) підхід до визначення предмета протокольного провадження. Це означає, що під час вирішення питання про вибір тієї чи іншої форми процесуального провадження щодо вчиненого діяння не можна виходити із виду злочину, його тяжкості, простоти (або складності) розкриття або пізнання обставин злочинної діяльності. Введений до складу конкретної статті закону (ст. 425 КПК), названий перелік злочинів є за своїм характером, по-перше, нормативно-обов'язковим; по-друге, за кількістю вказаних у ньому складів злочинів він є вичерпним, таким, що виключає можливість виходу за його межі.

Нормативний характер вказаного переліку обумовлює його імперативно-приписну сутність, а значить і загальнообов'язковість для будь-якого правозастосувача.

Вичерпний характер цього переліку обумовлює недопустимість його поширеного тлумачення; неможливість введення в нього інших складів злочинів з огляду правозастосувача або за вказівкою посадових осіб, яким він підпорядкований по службі.

Тим часом, на практиці деякі співробітники органів дізнання, керуючись аналогією, очевидністю вчиненого злочину, простотою встановлення вини особи, визнанням нею своєї вини або каяттям у скоєному, розповсюджують протокольну форму дізнання на ті склади злочинів, які законодавець не відносить до предмета протокольного провадження. Зрозуміло, що в цих випадках мова повинна йти про неналежну форму провадження з усіма негативними правовими наслідками.

4. Обмеження за суб'єктами злочинної діяльності означають, що протокольна форма дізнання не може застосовуватися до тих осіб,

стосовно яких законодавець встановив спеціальний порядок провадження. До них належать неповнолітні і особи, які мають фізичні або психічні вади, що не дозволяють їм самостійно забезпечити захист своїх інтересів у кримінальному процесі (ст. 111 КПК).

5. Обмеження поширюються на можливість розповсюдження протокольної форми дізнання, але не на можливість його звуження, тобто зменшення кількості складів злочинів, за якими допускається застосування даної форми дізнання.

Оскільки протокольна форма дізнання щодо злочинів, передбачених законодавцем, є бажаною, а її обмеження застосовуються лише як виняток з урахуванням правової ситуації, то кожний випадок такого обмеження обов'язково повинен бути обґрунтований у постанові про порушення протокольного провадження, що має складатися органом дізнання.

Процесуальний порядок порушення протокольного провадження розглянемо в наступному підрозділі монографії.

2.2. Процесуальний порядок порушення протокольної форми дізнання

Кожний процес здійснюється в певних просторово-часових межах. Останні мають вихідні і кінцеві моменти. Саме вони обумовлюють його початок і закінчення. Свої специфічні межі має і провадження, здійснюване за правилами протокольної форми досудової підготовки матеріалів. В чинному законодавстві повнота їх правової регламентації є різною. Доволі ґрунтовно регламентовані кінцеві межі даного провадження, що співпадають з моментом прийняття прокурором рішення за матеріалами протокольного провадження. Останні заслуговують на самостійне дослідження. Тут же зазначимо, що на відміну від правової регламентації кінцевих меж даного провадження його вихідні межі регламентовані лише у загальному вигляді і при цьому не вказано, якою є документальна форма їх фіксованого відображення.

Подібне неконкретне визначення вихідних меж розглядуваного провадження не дозволяє розмежувати дії органів дізнання, пов'язані з прийняттям, реєстрацією, перевіркою і вирішенням заяв і повідомлень про злочини з тими, що утворюють зміст протокольної форми

дизнання. Для того, щоб розпочати даний вид провадження, потрібно прийняти про це відповідне рішення. Останнє не може прийматися без необхідних для того знань. А знання якраз і досягаються в процесі перевірки обставин вчиненого діяння, про яке йдеться в заяві або повідомленні про злочин.

Так виникає проблема визначення вихідних меж протокольної форми дізнання та їх фіксованого відображення у відповідному кримінально-процесуальному акті.

Відомо, що з надходженням до органів дізнання, слідства, прокуратури і суду заяв, повідомлень та іншої інформації про вчинений або підготовлюваний злочин розпочинається кримінальний процес. Оскільки він передує розслідуванню обставин вчиненого діяння, про яке повідомляється в зазначених джерелах, останній називається дослідчим¹.

Зміст цього процесу утворюється сукупністю дослідчих пізнавальних дій, що забезпечують одержання необхідного знання про характер вчиненого злочину і визначення на його основі наявності чи відсутності підстав для прийняття відповідних підсумкових рішень. До них відповідно до ст. 97 КПК належать рішення про порушення кримінальної справи, про відмову в порушенні такої справи або про направлення заяв, повідомлень, іншої інформації за належністю (підслідністю або підсудністю). За наявності в указаних інформаційних джерелах ознак злочину, перелік яких міститься в ст. 425 КПК, орган дізнання приймає рішення про початок протокольної форми досудової підготовки матеріалів. Воно займає проміжне становище між прийняттям первинного джерела інформації про злочин і рішенням про порушення кримінальної справи. Сутність його полягає у даванні

---

¹ Див. Зеленецький В.С. *Возбуждение государственного обвинения в советском уголовном процессе*. – Харьков: Вища школа, 1979. – С. 11; Зеленецький В.С. *Информационные основы доследственного уголовного процесса // Проблемы доказательственной деятельности по уголовным делам*. – Красноярск, 1985. – С. 59-60; Зеленецький В.С. *Проблемы инициации юридического процесса // Проблемы социалистической законности*. – Вып. 22. – Харьков, 1988. – С. 91-94; Зеленецький В.С. *Прокурорский надзор за исполнением органами дознания и досудебного следствия законов при приеме, регистрации, проверке и разрешении заявлений и сообщений о преступлениях: Монография*. – Харьков: Восточно-региональный центр гуманитарно-образовательных инициатив, 2004. – С. 197-234; Лобойко Л.М. *Актуальные проблемы доследственного уголовного процесса*. – Дис. ... канд. юрид. наук. Харьков, 1997. – 209 с.

начальником органу дізнання певному працівникові цього органу доручення щодо підготовки матеріалів у протокольній формі¹. Законом не визначена процесуальна форма рішення начальника органу дізнання. Практикою напрацьовані дві його форми. Обидві вони є письмовими.

Першою є форма, згідно з якою доручення викладається на спеціальному окремому бланку з однойменною назвою, де, окрім вказівки щодо необхідності здійснення провадження, зазначається також дата, до якої необхідно зібрати матеріали і надати їх начальникові органу дізнання.

Другою формою є резолюція начальника, що накладається на документах, в яких фіксується первинна інформація про злочин: протоколі усної заяви про злочин, письмовій заяві, протоколі явки з повинною тощо.

Згідно зі ст. 130 КПК кримінально-процесуальне рішення повинно бути оформлене відповідною постановою. Інакше й бути не може, бо будь-яке рішення органу дізнання має бути матеріалізоване і одержати свій зовнішній вираз у відповідному процесуальному акті. Інакше в даному процесі не буде документів, які б свідчили про наявність такого рішення, дозволяли прокуророві перевірити його законність і обґрунтованість, забезпечували б можливість заінтересованих осіб оскаржити його, а в необхідних випадках і скасувати.

Таким чином, дії органів дізнання, пов'язані з прийняттям, реєстрацією, перевіркою і вирішенням заяв, повідомлень, іншої інформації про злочини, є структурними елементами дослідчого кримінального процесу. Вихідні межі останнього повинні ототожнюватися з прийняттям і негайною реєстрацією вказаних джерел інформації у відповідних обліково-реєстраційних документах органів дізнання².

---

¹ Таке доручення має право давати саме начальник органу дізнання і ніхто інший. Компетенцією щодо затвердження протоколу про обставини вчинення злочину наділений лише начальник (ч. 4 ст. 426 КПК). Відтак і приймати рішення про досудову підготовку матеріалів у протокольній формі має право тільки цей суб'єкт кримінального процесу.

² Про поняття та види таких документів див. Інструкція про порядок приймання, реєстрації та розгляду в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про злочини, що вчинені або готуються. Затв. наказом МВС України № 400 від 14 квітня 2004 року // www.infodisk.com.ua/laws.htm; Зеленецький В.С.; Лобойко Л.М. Реєстрація органами внутрішніх справ джерел інформації про злочини як предмет прокурорського нагляду // Вісник прокуратури. – 2002. – № 6. – С. 35-47.

Це рішення отримує своє фіксоване відображення у вигляді однойменної постанови. Остання і визначає вихідні межі (початок) протокольної форми дізнання, від яких і слід відраховувати десятиденний строк даного виду провадження.

Для порушення протокольного провадження потрібні не лише передбачені законом приводи, а й достатні підстави. Тільки їх єдність дозволяє прийняти вказане рішення у повній відповідності до закону.

Джерела інформації про вчинені або підготовлювані злочини, передбачені ч. 1 ст. 94 КПК, є приводами не тільки для порушення кримінальної справи чи відмови в цьому, а й для порушення протокольної форми досудової підготовки матеріалів¹. Про це доводиться писати лише тому, що деякі вчені все протокольне провадження розглядають як особливий порядок перевірки заяв і повідомлень про злочини, а не як самостійну форму розслідування обставин вчиненого злочину. За такого підходу межі даного провадження обчислюються з моменту реєстрації інформації про злочин і закінчуються складанням протоколу про правопорушення. При цьому виявляється, що заяви і повідомлення про злочини, за якими передбачена протокольна форма провадження, взагалі не потребують перевірки, а сам факт їх надходження до органів дізнання автоматично обумовлює початок протокольного провадження.

Така точка зору не тільки суперечить закону, але й є помилковою по суті. Стаття 97 КПК встановлює триденний (а у виняткових випадках – десятиденний) строк перевірки всіх без винятку заяв і повідомлень про злочини. Незалежно від того, за якою формою за ними може в майбутньому здійснюватися досудове провадження (слідства, дізнання або протокольної форми досудової підготовки матеріалів). Головне, що тільки в результаті такої перевірки на підставі отриманих даних може (і повинно) бути прийняте одне із передбачених законом (статті 97, 426 КПК) рішень, а саме: порушити кримінальну справу; відмовити в її порушенні; порушити протокольне провадження або ж направити заяву чи повідомлення про злочин за належністю (тобто підслідністю або підсудністю).

---

¹ В літературі зазначалося, що для точного відображення сутності рішення, про яке йдеться, було б правильним говорити про порушення дізнання або досудового слідства, а не кримінальної справи, оскільки документальне утворення, із якого складається кримінальна справа, не порушується, а формується в процесі конкретного слідчого провадження (Див. Зеленецький В.С. *Возбуждение уголовного дела*. – Харьков: КримАрт, 1998. – С. 24-25).

Якщо правило про попередню перевірку інформації про злочин не буде дотримуватися, то зростання недоброякісних проваджень про досудову підготовку матеріалів буде багаторазовим. А це, з практичної точки зору, призведе до недоброякісності не тільки даного провадження, а й загального процесу боротьби зі злочинністю.

З метою законного й обґрунтованого порушення протокольного провадження необхідно правильно визначити базові, тобто кримінально-правову і процесуально-правову (або додаткову), підстави.

Якщо до першої належать фактичні дані, що достовірно встановлюють ознаки конкретного злочину, то до другої належать ті із вчинених злочинів, перелік яких міститься в ст. 425 КПК, що передбачає протокольну форму досудової підготовки матеріалів.

Таким чином, єдність кримінально-правового, фактуального (або фактичного), а також процесуального утворює необхідну і достатню підставу для порушення протокольного провадження. Остання і повинна одержати своє фіксоване відображення у відповідній постанові органу дізнання.

У зв'язку з викладеним виникає питання, як вказаний процесуальний акт повинен називатися, якою є його форма, структура і зміст?

Назва будь-якого акту повинна відображати характер прийнятого рішення. В нашому випадку розглядуваний процесуальний акт повинен відобразити рішення начальника органу дізнання про початок протокольного провадження, що виконує функцію своєрідного пускового механізму. На наш погляд, поняттям, що буде адекватно відображати вихідний момент виникнення названого провадження, є "порушення протокольної форми дізнання" або "порушення протокольної форми досудової підготовки матеріалів". Для лаконічності те ж саме рішення може набувати форми постанови "про порушення протокольного провадження", що, по суті, є тим самим. Саме одним із зазначених варіантів має іменуватися відповідна постанова начальника органу дізнання, що складається ним за результатами розгляду заяв, повідомлень, іншої інформації про вчинені та підготовлювані злочини.

Така постанова повинна відповідати всім загальновідомим процесуальним вимогам і складатися з трьох частин – увідної, описово-мотивувальної і резолютивної¹. Якщо реквізити увідної частини є стандартними і на їх характеристики зупинятися не варто, то складові елементи двох останніх частин потребують деяких пояснень.

---

¹ Див. Зеленецький В.С. *Возбуждение уголовного дела.* – С. 156-163, 179-212.

Не випадково друга частина даного акту називається не описовою, а описово-мотивувальною. Тут, окрім стислого опису обставин вчиненого злочину, необхідно обов'язково вказати, по-перше, що воно підпадає під перелік складів злочинів, за якими передбачена можливість здійснення дізнання у протокольній формі; по-друге, що її застосування забезпечить всебічність, повноту і об'єктивність дослідження обставин злочину, встановлення істини. Інакше кажучи, в цій частині наводяться аргументи щодо реальної можливості вирішення завдань кримінального процесу засобами, притаманними для протокольного провадження.

В резолютивній частині повинні міститися рішення про порушення протокольної форми досудової підготовки матеріалів; про доручення провадження розслідування в протокольній формі дізнання конкретній посадовій особі даного органу; про повідомлення заінтересованих осіб про характер прийнятого рішення.

Тепер у повсякденній практичній діяльності аналогічні рішення відображаються начальником органу дізнання в його резолюції на заяві або повідомленні про злочин. Оскільки йдеться про процесуальну діяльність начальника органу дізнання, то є цілком правомірною вимога її документального відображення в конкретному процесуальному акті, яким у даному випадку може бути тільки постанова про порушення протокольної форми досудової підготовки матеріалів.

Наявність такої постанови є необхідною і достатньою підставою для здійснення відповідною особою протокольної форми дізнання. Остання має бути завершена до закінчення встановлених законом строків. Наступний підрозділ монографії присвячений строкам протокольного провадження.

2.3. Строки протокольної форми дізнання

Прискорений характер протокольної форми дізнання завжди обумовлював особливе значення строків провадження, здійснюваного за цією формою. Не випадково і в кримінально-процесуальній теорії, і на практиці не припиняється обговорення питань про поняття, природу і значення строків провадження для успішного вирішення завдань кримінального процесу; про порядок їх обчислення і продовження; про причини порушення; способи попередження і усунення

негативних наслідків¹. Визнаючи актуальність цих питань на сучасному етапі розвитку науки і юридичної практики, є доцільним ввести їх до предмета цього дослідження, тим більше, що на практиці в цій частині допускається багато помилок і порушень, які іноді обумовлюються реалізацією практичними працівниками неправильних рекомендацій деяких вчених.

Вихідним у задовільному вирішенні обговорюваних тут проблем є адекватне до природи і призначення розуміння практичними працівниками сутності строків провадження і не взагалі, а саме даного виду провадження.

Строк – це проміжок часу, протягом якого здійснюється конкретний вид діяльності. Оскільки в нашому випадку йдеться про діяльність кримінально-процесуальну, то, природно, потрібно звернути увагу на те, що ця діяльність певним чином урегульована відповідними нормами кримінально-процесуального права. З цієї точки зору кримінально-процесуальні строки являють собою специфічний засіб правового обмеження просторово-часових меж розслідування злочинів у протокольніх формі дізнання.

Враховуючи те, що в кримінальному процесі часові межі провадження завжди врегульовані нормами права, яким повинні відповідати фактичні межі реально здійснюваного на практиці провадження, всі види строків необхідно поділяти на нормативні і фактичні.

В історії законодавства часові межі прискорених (скорочених або спрощених) проваджень регламентувались по-різному. Але тенденція до їх збільшення, що існувала раніше, збереглася і дотепер.

Відомо, що скасовані в 1923 році скорочені провадження забезпечували розслідування злочинів, що не являли великої суспільної

---

¹ Див., наприклад, Якупов Р.Х. *Исчисление процессуальных сроков в советском уголовном процессе.* – М.: МССШМ МВД СССР, 1990. – 67 с.; Паневін О.С., Матвеева А.В. *Додержання строків судового провадження кримінальних справ – запорука здійснення завдань правосуддя* // *Вісник Верховного Суду України.* – 1998. – № 2. – С. 49-54; Михайленко О.Р. *Строки та інші часові параметри у кримінальному процесі.* – К., 2000. – 40 с.; Фомін С.Б. *Строки у кримінальному судочинстві: поняття, класифікація та функціональне призначення.* Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2003. – 21 с. та ін.

небезпеки, протягом трьох днів¹. То був перший досвід правової регламентації скорочених строків провадження про злочини, що існують як особливий соціальний факт, котрий очікує свого спеціального дослідження. Минуло більше сорока років і держава була змушена в інтересах боротьби зі злочинністю повернутися до прискорених видів провадження. 26 липня 1966 року Указом Президії Верховної Ради СРСР "Про посилення відповідальності за хуліганство" була запроваджена скорочена форма провадження про хуліганство, передбачене ч. 1 ст. 206 КК 1960 року. Відповідно до цього нормативного акту названі провадження про такі злочини повинні бути завершені в п'ятиденний строк.

Вивчення практики показало, що працівники органів дізнання не мали можливості забезпечувати в такий короткий строк всебічне, повне і об'єктивне дослідження всіх обставин вчиненого злочину, у зв'язку з чим до цієї форми розслідування у практичних працівників деяких регіонів склалося негативне ставлення, що призвело до фактичного припинення існування даного правового інституту². Усвідомлення причин такого становища призвело до того, що в 1985 році у новому законодавстві строки протокольної форми досудової підготовки матеріалів були збільшені до десяти днів³. Такими вони залишаються і до сьогодні.

Оскільки строки являють собою часові межі протокольного провадження, а останні завжди обмежені їх початком і закінченням, співвідношення яких, врешті-решт, і визначає тривалість строків провадження в цілому, то для їх обчислення слід виокремлювати вихідні і кінцеві межі провадження, а значить і загальні межі (строки) його існування.

---

¹ Кримінально-процесуальний кодекс УРСР, що діяв на території України з 20 вересня 1922 року, надавав таке право урядовим установам і посадовим особам, у справах про вчинки, що підлягають дисциплінарному стягненню. Вони зобов'язувалися по закінченні триденного строку дізнання направити справу за підсудністю – п. 3 ст. 102. (Див. УПК УСРС. – Х.: Юрид. изд-во Наркомюста УСРС, 1925. – 123 с.).

² Див. Басков В.И. Протокольная форма досудебной подготовки материалов. – М.: Юрид. лит., 1989. – С. 43.

³ Указ Президії Верховної Ради УРСР від 20 березня 1985 року "Про внесення змін і доповнень до Кримінально-процесуального і Цивільно-процесуального кодексів Української РСР" // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1985. – № 14. – Ст. 321.

Чітке уявлення про часові межі провадження, його вихідні і кінцеві межі дозволяє задовільно вирішити питання про їх правильне обчислення, що, з одного боку, забезпечує бездоганну реалізацію державними органами своїх повноважень, а, з іншого боку, – захист прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у протокольному провадженні.

Якими ж є вихідні межі протокольного провадження, з яких слід починати відлік загальних строків? Якщо виходити із аналізу практики, то фактичні межі початку вказаного провадження пов'язуються із настанням різноманітних фактів. В одному випадку – з моментом надходження до органів дізнання відомостей про вчинений або підготовлюваний злочин; в другому – з моменту реєстрації інформації про злочини; в третьому – з дати накладення начальником резолюції на відповідному документі про реєстрацію черговою частиною інформації про злочин; в четвертому – з моменту фактичного одержання виконавцем (наприклад дільничним інспектором) заяви про злочин для її перевірки і прийняття за нею конкретного рішення тощо.

Різнманітні міркування з даного питання висловлюються і в літературі, які, природно, відповідним чином орієнтують і юридичну практику, у зв'язку з чим правильне вирішення цього питання має безпосереднє практичне значення.

Ю.М.Грошевой, Д.А.Постовий і Д.В.Філін вихідні межі (а значить і початок обчислення строку) протокольного провадження пов'язують з моментом вчинення злочину¹. Але з таким підходом навряд чи можна погодитися, бо в указаний момент злочинна діяльність лише завершується і про неї компетентним органам може бути і невідомо, а оскільки це так, то вони практично не можуть розпочати саме в цей момент провадження дізнання і з нього ж обчислювати вихідні межі розслідування. Реальне існування такої неможливості обумовлює своєю чергою і неможливість задовільного вирішення питання про обчислення вихідних меж строків дізнання на основі викладених тут рекомендацій.

---

¹ *Постовой Д.А., Грошевой Ю.М. К вопросу о порядке производства по делам о хулиганстве: Методические указания по изучению и применению нового законодательства. – Вып. 1, Харьков, 1967. – С. 8; Советский уголовный процесс / С.А. Альперт, М.И. Бажанов, Ю.М. Грошевой и др. – К.: Вища школа, 1978. – С. 401; Филлин Д.В. Теория и практика протокольной формы досудебной подготовки материалов. – Автореф. ... дис. канд. юрид. наук. – Х.: Харьков. юрид. ин-т, 1990. – С. 15.*

Б.Асрієв, А.М.Денисюк, В.М.Корнуков, О.Р.Михайленко, В.Н.Чичко, П.О.Шутихін вважають правильним відлік вихідного строку протокольного провадження з моменту отримання заяви, повідомлення, іншої інформації про вчинений злочин¹. Але згідно з наказом МВС України № 400 від 14 квітня 2004 року передавати документацію про злочин, що надійшла, для перевірки до її реєстрації забороняється. Мабуть, із врахуванням такого роду заборони В.І.Басков пов'язує вихідні межі розглядуваного провадження з моментом реєстрації злочину. Це, як він пише, – початок строку². Тут, очевидно, мається на увазі реєстрація заяв і повідомлень про злочини (бо, поперше, злочини не реєструються, а обліковуються шляхом оформлення відповідних карток, і, по-друге, заява або повідомлення може надійти, а злочину, як пізніше може бути встановлено, вчинено не було, так що в такому випадку знову ж таки "реєструвати" нічого).

Таким чином, в останньому випадку йдеться про ототожнення вихідного моменту провадження дізнання з часом реєстрації інформації про злочин, яка, на думку В.І.Баскова, є "суворо процесуальною дією, що у всіх випадках має документальне відображення"³ і вже це дозволяє не тільки конкретизувати вказаний момент, а й усунути суб'єктивний підхід посадових осіб відповідних органів у встановленні цього моменту.

Р.С.Абдрахманов та В.Г.Очередін, будучи прибічниками такої точки зору, з цього приводу пишуть: "Усі заяви і повідомлення про

---

¹ Див. Асрієв Б. Протокольная форма досудебной подготовки материалов // Соц. законность. – 1985. – № 12. – С. 47; Денисюк А.М. Протокольная форма досудебной подготовки материалов, здійснювана працівниками органів внутрішніх справ: Лекція. – К.: Укр. акад. внутр. справ, 1993. – С. 15; Корнуков В.М., Михайленко А.Р., Чичко В.Н. Производство по делам о хулиганстве. – Саратов: Изд.-во Саратовского ун-та, 1977. – С. 23; Шутихін П.О. О рассмотрении дел с протокольной формой досудебной подготовки материалов // Сов. юстиция. – 1986. – № 20. – С. 19.

² Див. Басков В.И. Протокольная форма досудебной подготовки материалов. – М.: Юрид. лит., 1989. – С. 44-45.

³ Значачимо за ходом дослідження, що реєстрація інформації про злочин не є процесуальною дією, оскільки її провадження регламентоване не кримінально-процесуальним законодавством, а відомчим нормативним актом – Інструкцією "Про порядок прийняття, реєстрації, обліку і розгляду в органах, підрозділах і установах внутрішніх справ України заяв, повідомлень та іншої інформації про злочини і пригоди", затвердженою наказом МВС України № 400 від 14 квітня 2004 року // www.infodisk.com.ua/laws.htm.

злочини реєструють у відповідній книзі обліку. На документах, що надійшли, проставляється штамп з номером і датою реєстрації. Про зареєстровані протягом доби заяви чи повідомлення доповідають начальникові органу внутрішніх справ, який за кожним фактом дає письмову вказівку про розгляд, визначає конкретного виконавця. З наступної доби починається відлік строку¹.

О.В.Баулін, Н.С.Карпов, О.І.Поповченко, Д.О.Савицький, аналізуючи питання щодо початкового моменту строку дізнання, здійснюваного у протокольній формі, уточнюють, що таким моментом є час реєстрації заяви про злочин в тому органі дізнання, який буде здійснювати підготовку матеріалів. Бо, як справедливо зазначають ці вчені, заява чи повідомлення про злочин можуть надійти і до суду чи прокуратури. В цих органах вони також реєструються і за ними можуть навіть бути здійснені певні процесуальні дії. Але все одно суд чи прокурор на підставі ч. 3 ст. 97 КПК направляють заяву або повідомлення за належністю до органів дізнання, де й здійснюється її пере-реєстрація. Аналогічна ситуація може виникнути і тоді, коли заява (повідомлення) надходить до органу дізнання, який не має права приймати за нею рішення про підготовку протокольної форми матеріалів (наприклад, протокольну форму має право готувати не міліція, а податкова міліція)².

Безперечно, документальне відображення моменту реєстрації інформації, що надійшла, певним чином конкретизує вихідні межі провадження, але не дізнання, а дослідчого кримінального процесу. Однак це не виключає можливості їх фальсифікації, бо інформацію можна зареєструвати значно пізніше, після її подання заінтересованими особами до відповідного органу дізнання. Так що й такий підхід не вирішує проблему визначення вихідних меж розглядуваного провадження.

Перед тим, як розпочати обговорення питання про строки провадження, потрібно, насамперед, визначитися і вирішити, за якою саме формою здійснювати провадження, про строки якого потім можна (і

---

¹ Абдрахманов Р.С., Очередин В.Г. Протокольная форма досудебной подготовки материалов. – Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1986. – С. 12.

² Баулін О.В., Карпов Н.С., Поповченко О.І., Савицький Д.О. Спроценое досудове провадження в Україні: історія, сучасність, перспективи: Навч. посіб. – К.: Семенко Сергій, 2004. – С. 74-75.

потрібно) говорити: треба порушувати кримінальну справу і вести дізнання або досудове слідство чи необхідно розпочати протокольне провадження. Тим часом, автори розглянутих точок зору підходять до обговорення питання про строки протокольного провадження як про те, що в момент реєстрації заяви або повідомлення вже існує, але його в цей момент ще немає.

Будь-яке провадження про злочин (як слідче, так і протокольне) може виникнути тільки після вирішення заяви чи повідомлення про злочин, тобто прийняття на їх основі рішення про порушення кримінальної справи (і початок слідчого провадження) або ж про початок протокольної форми досудової підготовки матеріалів. Саме з цього моменту слід визначати вихідні межі протокольної форми дізнання і якраз з цим моментом слід ототожнювати її вихідні межі. Саме ж рішення про початок такого провадження повинно відобразитися в спеціально складеній про це постанові. Її назва, форма і зміст заслуговують на спеціальний аналіз. Тут же підкреслимо, що тільки за наявності такої постанови можна чітко індивідуалізувати вихідні межі протокольної форми дізнання. Для правильного обчислення строків суттєвим є також визначення кінцевих меж провадження, а разом з тим і моменту повного закінчення строку дізнання.

І на практиці, і в теорії вони визначаються також по-різному. Одні практичні працівники пов'язують закінчення протокольного провадження з днем складання особою, яка провадить дізнання, протоколу про вчинене правопорушення; другі – з моментом затвердження цього акту начальником органу дізнання; треті – з днем направлення підготовлених органом дізнання матеріалів до відповідного прокурора; четверті – з моментом порушення прокурором за матеріалами протокольного провадження кримінальної справи; нарешті, п'яті – з моментом фактичного направлення прокурором порушеної ним справи з обвинувальним висновком до відповідного суду¹.

Дійсно, обов'язок складання підсумкового документа – протоколу – покладений на особу, що здійснює дізнання. Але її підпис констатує виконання покладеного на неї начальником органу дізнання

---

¹ Див. Басков В.И. Протокольная форма досудебной подготовки материалов. – М.: Юрид. лит., 1989. – С. 44; Филин Д.В. Теория и практика протокольной формы досудебной подготовки материалов. – Автореф. ... дис. канд. юрид. наук. – Х.: Харьков. юрид. ин-т, 1990. – С. 15-16.

обов'язку і більше нічого. Складання зазначеного процесуального акту обумовлює необхідність звернення особи, яка провадить дізнання, з клопотанням про затвердження цього документа. Виходить самостійно у зовнішню сферу для вступу у правовідносини з прокурором особа, що провадить дізнання, не має права. Більше того, в розглядуваній ситуації процес дізнання ще не завершений, бо відповідно до ч. 4 ст. 426 КПК після затвердження протоколу начальником органу дізнання особа, в провадженні якої знаходяться матеріали, повинна представити їх у повному обсязі правопорушнику для ознайомлення і лише після виконання цього обов'язку стверджені підписом правопорушника матеріали надаються прокуророві для прийняття ним відповідного рішення. Останнє може бути не тільки про порушення кримінальної справи.

Не можна визнати правильною і другу точку зору щодо необхідності обчислення кінцевих меж провадження з моменту затвердження протоколу начальником органу дізнання. В цей момент провадження не завершено, бо з його результатами і всіма матеріалами основний суб'єкт даного процесу – правопорушник – ще не ознайомлений.

Не можна ототожнювати кінцевий момент провадження з часом направлення всіх його матеріалів разом з протоколом прокуророві, оскільки без прийняття прокурором відповідного рішення про порушення кримінальної справи, він не може скласти обвинувальний висновок. Як видно, до прийняття прокурором вказаного рішення провадження ще не завершено, а значить і строки його здійснення ще не вичерпані.

Враховуючи зазначені обставини, більшість практичних працівників і вчених вважає кінцевим моментом протокольного провадження складання прокурором обвинувального висновку і направлення ним кримінальної справи до суду. З цим можна було б погодитися, але воно є правильним лише частково, оскільки не відображає всіх можливих форм закінчення досудової підготовки матеріалів у протокольній формі. Дійсно, направлення матеріалів протокольного провадження до суду з обвинувальним висновком є лише однією із можливих форм його закінчення. Але можливе закінчення його і прийняттям інших рішень: про відмову у порушенні кримінальної справи; про направлення матеріалів для провадження досудового слідства.

Нарешті про момент фактичного направлення матеріалів до суду з обвинувальним висновком прокурора. Ототожнювати цей момент

із закінченням провадження в цілому не можна, бо розслідування в формі дізнання фактично завершено, а одержані матеріали направляються для реалізації відповідальності правопорушника. Звичайно, начальник органу дізнання і прокурор повинні боротися з усіма випадками тяганини, невчасного направлення зазначених матеріалів за належністю, але пов'язувати час фактичної передачі матеріалів до суду з кінцевим моментом розслідування в протокольній формі досудової підготовки матеріалів не можна.

Виходячи із викладеного, можна зробити висновок про те, що кінцевим моментом протокольної форми дізнання є момент прийняття прокурором за наданими йому органом дізнання матеріалами одного із кінцевих рішень: 1) про порушення кримінальної справи; 2) про відмову в порушенні кримінальної справи; 3) про направлення матеріалів для провадження досудового слідства.

Оскільки існують порушення як вихідних, так і кінцевих меж протокольного провадження, то в інтересах практики слід з'ясувати причини порушення відповідно вихідних і кінцевих меж провадження. Такий підхід дозволить не тільки усунути обставини, що обумовлюють порушення зазначених меж провадження, а й забезпечить відповідність останніх існуючим (встановленим) нормативним вимогам.

Вивчення практики дозволило встановити, що до причин порушення вихідних меж протокольного провадження належить: 1) неналежна (на порушення вимог відомчих нормативних актів) організація роботи відповідних підрозділів органів дізнання з прийняття і реєстрації інформації про вчинені або підготовлювані злочини; 2) несвоєчасна доповідь працівниками режимно-секретного підрозділу начальника органу дізнання заяв і повідомлень про злочини, що надійшли поштою; 3) несвоєчасне давання начальником органу дізнання вказівок відповідним підрозділам (наприклад черговій частині ОВС тощо) щодо реєстрації інформації, що надійшла, у відповідних обліково-реєстраційних документах; 4) порушення черговими частинами ОВС порядку організації і передавання для виконання прийнятих начальником ОВС рішень щодо перевірки заяв і повідомлень про злочини; 5) неправильне і несвоєчасне оформлення самого факту надходження інформації про вчинений злочин до ОВС; 6) неналежний прокурорський нагляд за законністю здійснення протокольної форми дізнання та ін.

Причини порушення кінцевих меж протокольного провадження також є різноманітними. До них належать: 1) несвоєчасне отримання

необхідних для забезпечення всебічності, повноти та об'єктивності дослідження вчиненого діяння матеріалів (довідок, характеристик, пояснень тощо); 2) запізниле призначення перевірок або ревізій відповідних підрозділів установ, підприємств і організацій, у зв'язку з чим затримується подання відповідних матеріалів органам дізнання; 3) порушення процесуального порядку оформлення матеріалів протокольного провадження і подання їх для ознайомлення правопорушникові; 4) наявність конфліктної ситуації, пов'язаної з порушенням органом дізнання прав і законних інтересів правопорушника та інших суб'єктів провадження тощо.

Оскільки вихідні і кінцеві межі протокольного провадження взаємопов'язані, то природним є взаємозв'язок відповідних причин і умов, що сприяли порушенню строків зазначеного провадження. Можна з усією визначеністю стверджувати, що саме взаємозв'язок і взаємобумовленість причин порушення вихідних і кінцевих строків протокольного провадження в своїй єдності обумовлюють порушення строків вказаного провадження в цілому, його підсумкову неефективність.

До останнього часу порушення строків протокольного провадження прикривалося рішеннями начальників органів дізнання про їх продовження. Оскільки закон такого права їм не надавав, то вказані рішення органів дізнання кваліфікувалися прокурорами як незаконні з усіма негативними наслідками.

Стаття 426 КПК була доповнена новою нормою, згідно з якою "як виняток, за неможливості в десятиденний строк зібрати необхідні матеріали, цей строк може бути продовжений відповідним прокурором, але не більше, ніж до двадцяти днів". Так виникла проблема продовження строків протокольного провадження. Її позитивне вирішення ускладнюється тим, що закон не регламентує процесуальний порядок продовження вказаного строку.

Дійсно, за скільки днів має порушуватися перед прокурором клопотання про продовження строку для подальшого провадження; хто це клопотання повинен порушувати – начальник органу дізнання або особа, яка провадить дізнання за згодою начальника органу дізнання; за якою формою таке клопотання повинно бути і яким має бути його зміст; відсутність яких матеріалів може розглядатися як підстава для порушення перед прокурором клопотання про продовження строку провадження; яким чином має оформлюватися рішення прокурора про продовження строку дізнання; якими є наслідки відмови про-

курора в задоволенні клопотання органу дізнання щодо продовження зазначеного строку; чи має право орган дізнання оспорювати таке рішення прокурора; якою є в таких випадках доля протокольного провадження тощо.

Виходить, що відповіді на всі ці та інші питання, пов'язані з продовженням строків дізнання в протокольній формі досудової підготовки матеріалів, повинен дати сам законодавець. Що стосується нашої точки зору, то слід визнати за доцільне порушувати перед прокурором клопотання про продовження строку дізнання за дві доби до його закінчення. Цього часу цілком достатньо для вивчення прокурором представлених йому матеріалів і прийняття рішення по суті. Достатньо буде такого часу і для закінчення протокольного провадження у встановленому законом порядку у випадку відмови прокурора в задоволенні клопотання органу дізнання. Таке клопотання повинен порушувати перед прокурором саме начальник органу дізнання на підставі рапорту особи, яка здійснює дізнання, і вивчених ним матеріалів провадження.

Відображаючи характер прийнятого начальником органу дізнання рішення, даний акт повинен називатися "Клопотання щодо продовження строку протокольної форми досудової підготовки матеріалів". Копія цього документа повинна знаходитися в матеріалах протокольного провадження для констатації факту дотримання органом дізнання процесуального порядку збільшення строків досудової підготовки матеріалів. Ставлення прокурора до клопотання органу дізнання повинно виражатися у формі його згоди і підтверджуватися відповідною резолюцією на клопотанні, скріпленою печаткою прокуратури.

Враховуючи прискорений характер протокольної форми дізнання, рішення прокурора у порушеному перед ним клопотанні щодо продовження строку дізнання повинно бути остаточним, без надання органу дізнання права на його оскарження. Таке право не повинно надаватися й заінтересованим у результатах даного провадження особам.

Які саме особи є суб'єктами протокольної форми дізнання розглянемо у наступному розділі.

Висновки до розділу 2

1. Для правильного визначення предмета і меж протокольної форми дізнання необхідним є застосування селективного методу, що передбачає здійснення вибору із загальної кількості злочинів тільки тих із них, за якими застосування даної форми дозволено законом.

Предмет і межі протокольної форми дізнання мають імперативно-усічений характер, оскільки законодавець приписує чинити тільки так, як це визначено в законі, і ні в якому разі не виходити за межі підслідності складів злочинів, визначених для даної форми дізнання. Встановлювані законом обмеження мають два відносно самостійних, але все ж таки взаємопов'язаних аспекти. З одного боку, обмеження на застосування протокольної форми дізнання визначаються тими складами злочинів, перелік яких встановлений у самому законі. З іншого боку, вказані обмеження встановлюються з урахуванням особливостей осіб, які вчинили той чи інший злочин.

2. Протокольна форма дізнання у кримінальному процесі має перспективи щодо розширення за рахунок включення до числа злочинів, за якими вона може здійснюватися, інших злочинів невеликої та середньої тяжкості. В перспективі можливе і таке правове регулювання застосування протокольної форми дізнання, коли замість переліку відповідних злочинів у кримінально-процесуальний закон буде запроваджена норма, згідно з якою така форма дізнання застосовуватиметься в усіх без винятку злочинах, покарання за які складає не більше п'яти років позбавлення волі. За такого підходу мають бути чітко регламентовані і умови, за яких можливе застосування протокольної форми: очевидність злочину; визнання особою своєї вини у вчиненні злочину від самого початку провадження у дослідчому кримінальному процесі; відсутність необхідності у провадженні складних слідчих дій тощо.

3. Гносеологічні межі протокольної форми дізнання знаходять вияв у реальному співвідношенні незнання в початковий момент провадження дізнання і досягнутим знанням під час його завершення. Такі межі, як правило, повинні бути визначені начальником органу дізнання ще до прийняття рішення про підготовку матеріалів у протокольній формі. Правильне визначення начальником органу дізнання гносеологічних меж обумовлює вибір ним потрібної форми провадження: дізнання у протокольній формі, дізнання у "звичайній формі"

чи досудового слідства, тобто тієї форми розслідування, яка б забезпечила повне і всебічне дослідження предмета доказування.

4. Оскільки протокольна форма дізнання щодо злочинів, передбачених законодавцем, є бажаною, а її обмеження застосовуються лише як виняток з урахуванням правової ситуації, то кожний випадок такого обмеження обов'язково повинен бути обґрунтований у постанові про порушення протокольного провадження, що складається органом дізнання.

5. Рішення органу дізнання про початок протокольного провадження має бути матеріалізоване і одержати свій зовнішній вираз у відповідному процесуальному акті. Інакше в даному процесі не буде документів, які б свідчили про наявність такого рішення, дозволяли прокуророві перевірити його законність і обґрунтованість, забезпечували б можливість заінтересованих осіб оскаржити його, а в необхідних випадках і скасувати. Дане рішення повинно оформлюватися постановою про порушення протокольної форми дізнання або про порушення протокольного провадження, що, по суті, є тим самим. Такий висновок повністю узгоджується зі ст. 130 КПК, згідно з якою кримінально-процесуальні рішення оформлюються відповідною постановою.

6. Вихідні межі протокольної форми дізнання визначаються моментом прийняття органом дізнання рішення про початок протокольної форми досудової підготовки матеріалів (протокольної форми дізнання). Кінцевим моментом протокольної форми дізнання є момент прийняття прокурором за наданими йому органом дізнання матеріалами одного із кінцевих рішень: 1) про порушення кримінальної справи; 2) про відмову в порушенні кримінальної справи; 3) про направлення матеріалів для провадження досудового слідства.

7. Питання про продовження строку протокольної форми дізнання має вирішуватися шляхом подання органом дізнання клопотання відповідному прокуророві. Доцільним є порушення перед прокурором клопотання про продовження строку дізнання за дві доби до його закінчення. Ставлення прокурора до клопотання органу дізнання повинно виражатися у формі його згоди і підтверджуватися відповідною резолюцією на клопотанні, скріпленою печаткою прокуратури. Враховуючи прискорений характер протокольної форми дізнання, рішення прокурора у порушеному перед ним клопотанні щодо продовження строку дізнання, повинно бути остаточним, без надання

органу дізнання права на його оскарження. Таке право не повинно надаватися й заінтересованим у результатах даного провадження особам.

Висловлена пропозиція може бути реалізована в кримінально-процесуальному законі шляхом доповнення ст. 426 КПК після ч. 1 новою частиною такого змісту: "За наявності підстав до продовження строку підготовки матеріалів орган дізнання звертається не пізніше як за дві доби до його закінчення з відповідним клопотанням до прокурора. Рішення прокурора про продовження строку підготовки матеріалів є остаточним і оскарженню не підлягає".

РОЗДІЛ 3. СУБ'ЄКТИ ПРОТОКОЛЬНОЇ ФОРМИ ДІЗНАННЯ

3.1. Кримінально-процесуальна компетенція органів і посадових осіб, які здійснюють дізнання у протокольній формі

Аналіз наукової і навчальної літератури, присвяченої протокольній формі дізнання, свідчить про те, що дослідження кримінально-процесуальної компетенції органів і посадових осіб, які здійснюють провадження дізнання за такою формою, не проводились. В монографіях, присвячених суб'єктам кримінального процесу¹, державні органи і їх посадові особи включаються до переліку суб'єктів кримінального процесу. Але робиться це тільки у зв'язку з їхньою участю в полістадійному процесі, який утворюється сукупністю процесуальних стадій від порушення кримінальної справи до виконання вироку².

Всі без винятку автори, які присвятили свої роботи протокольній формі дізнання, стверджують, що вона здійснюється тільки за участю правопорушника, очевидців та "інших осіб"³. Таке положення здається дещо дивним, бо поза увагою залишаються ті суб'єкти, без яких протокольного провадження взагалі не може бути, тобто ті з них, які повинні належати до класифікаційної групи основних суб'єктів даного провадження.

---

¹ Див. Шпилев В.Н. *Учасники уголовного процесса*. – Минск: Изд-во БГУ им. В.И. Ленина, 1970. – 176 с.; Кокорев Л.Д. *Учасники правосудия по уголовным делам*. – Воронеж: Изд-во Воронежского гос. ун-та, 1971. – 158 с.; Альперт С.А. *Учасники советского уголовного процесса: Конспект лекции*. – Харьков, 1965. – 33 с.

² Див., наприклад, Шпилев В.Н. *Учасники уголовного процесса*. – Минск: Изд-во БГУ им. В.И. Ленина, 1970. – С. 13.

³ Див., наприклад, Басков В.И. *Протокольная форма досудебной подготовки материалов*. – М.: Юрид. лит., 1989. – С. 22; Шиян А.Г., Черненко А.П. *Протокольная форма досудебной подготовки материалов у кримінальному судочинстві України: Навч.-практ. посіб.* – Вид. 2-е переробл. і доп. – Дніпропетровськ: Юридична академія МВС України, 2002. – С. 41-45; Баулін О.В., Поповченко О.І. *Процесуальний порядок оформлення протокольної форми досудебної підготовки матеріалів міліцією*. – Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2002. – С. 17-20; Баулін О.В., Карпов Н.С., Поповченко О.І., Савицький Д.О. *Спрошене досудове провадження в Україні: історія, сучасність, перспективи*. Навч. посіб. – К.: Семенко Сергій, 2004. – С. 61-78.

Правове положення державних органів і посадових осіб, які здійснюють досудову підготовку матеріалів у протокольній формі, має активний, конкретний за змістом характер і позначається в юридичній науці і на практиці спеціальною категорією – компетенцією. В загальній теорії права компетенція державного органу визначається як закріплена законом (або іншим нормативним актом) сукупність його владних повноважень (прав і обов'язків), юридичної відповідальності і предмета відання (предмета діяльності, функціонального призначення)¹. Таким чином, під час аналізу компетенції (правового положення) органу дізнання у провадженні, здійснюваному ним у протокольній формі, будемо виходити з того, що компетенція складається з трьох елементів: 1) владні повноваження; 2) предмет відання; 3) юридична відповідальність.

Відразу зазначимо, що правом на досудову підготовку матеріалів у протокольній формі, окрім органу дізнання, не наділяється жоден із державних органів, до компетенції яких входить здійснення кримінально-процесуальної діяльності (слідчий, прокурор, суд). Повноваження органів дізнання щодо здійснення протокольного провадження є виключно компетенцією цих органів. Розподіляючи компетенцію між державними органами, які ведуть кримінальний процес у різних формах, законодавець дійшов правильного висновку про покладення на органи дізнання функції здійснення протокольного провадження. Бо воно за своїм змістом найбільш наближене до інших функцій, виконуваних даними органами: оперативно-розшукової діяльності (ОРД) та провадження досудового розслідування у формі дізнання. Під час ОРД та дізнання використовуються пізнавальні засоби, що не є складними, на відміну від діяльності у формі досудового слідства.

Важливим моментом під час характеристики компетенції органів дізнання в ході розглядуваного провадження є те, що вона є спеціальною, бо полягає у їх праві здійснювати процесуальну діяльність у певних межах. І хоча в ст. 4 КПК, у якій сформульований

---

¹ Див. Скакун О.Ф. *Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. – Харків: Консум, 2001. – С. 363. Про функціональне призначення органів дізнання в Україні див. Юрченко Л.В. Функціональне призначення органів дознання // Вісник Ун-ту внутр. справ. – 2001. – № 13. – С. 94-99; Йі ж. Органи дізнання як суб'єкти кримінально-процесуальної діяльності // Держава і право. – К., 2000. – Вип. 7. – С. 374-378.*

принцип публічності кримінально-процесуальної діяльності, йдеться про межі компетенції органів дізнання у кримінальних справах, положення цієї статті розповсюджуються і на протокольне провадження. Органи дізнання, порушивши протокольне провадження, так само як у кримінальній справі, повинні вжити всіх передбачених законом для цього виду провадження заходів до встановлення події злочину та осіб, винних у вчиненні злочину.

Першим структурним елементом компетенції органів дізнання, на які покладається здійснення підготовки матеріалів про злочини в протокольній формі, є владні повноваження. Вони складаються із юридичних прав і юридичних обов'язків. Юридичні права надаються органам дізнання як державним органам для здійснення ними державної функції боротьби із злочинністю, в тому числі і в порядку та засобами, притаманними для досудової підготовки матеріалів у протокольній формі. Водночас на органи дізнання покладаються певні юридичні обов'язки перед державою, за невиконання яких настає юридична відповідальність. Характерним для компетенції органів дізнання в частині здійснення ними підготовки матеріалів у протокольній формі є те, що їхні права при цьому збігаються з обов'язками і "зливаються в єдину правову категорію повноважень. ... Тому юридичні повноваження постають як певні правообов'язки (поєднання прав і обов'язків) – покладені обов'язки виконуються через користування наданими правами"¹. Стосовно протокольної форми дізнання це проявляється, наприклад, у тому, що право органу дізнання на відібрання пояснень від очевидців (ч. 1 ст. 426 КПК) є одночасно і його обов'язком щодо встановлення обставин злочину, який впливає із положень принципу публічності кримінального процесу.

Слід також зазначити, що завжди права і обов'язки органу дізнання в протокольному провадженні повністю збігаються, бо "при формулюванні повноважень законодавець в одних випадках може перенести центр ваги лише на права, в інших – лише на обов'язки"². При чому це можна спостерігати в одній і тій же нормі КПК, зокрема в ч. 1 ст. 426. Так, "центр ваги переноситься" на обов'язки органу дізнання, коли законодавець вимагає від нього відібрати пояснення від правопорушника, витребувати довідку про наявність або відсутність в останнього судимості, характеристику з місця його роботи

---

¹ Скакун О.Ф. *Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. – Харків: Консум, 2001. – С. 363-364.*

² Там само. – С. 364.

(навчання), відібрати зобов'язання з'являтися за викликом органів дізнання і суду та повідомляти їм про зміну місця проживання, скласти протокол про обставини вчиненого злочину і приєднати до нього всі матеріали, а також список осіб, які підлягають виклику до суду, після затвердження цього протоколу начальником органу дізнання – пред'явити всі матеріали правопорушникові для ознайомлення, надіслати протокол з матеріалами прокуророві.

На правах органу дізнання законодавець акцентує увагу тоді, коли регламентує витребування ним "інших матеріалів". Орган дізнання самостійно визначає, чи слід витребувати ці матеріали. Хоча законодавець, встановлюючи дане право, зазначив, що матеріали повинні мати певне значення для розгляду справи у суді. Але оскільки остаточно питання щодо значення даних матеріалів для судового розгляду кримінальної справи вирішує орган дізнання, можна стверджувати, що його право в цьому випадку все ж таки переважає обов'язок.

Специфіка повноважень органів дізнання під час підготовки ними матеріалів у протокольній формі обумовлюється тим, що вони діють на публічних (офіційних) засадах, для яких характерним є імперативний метод правового регулювання – юридичної субординації і підпорядкованості. Саме тому ці органи наділяються правами на прийняття в односторонньому порядку рішень, що є обов'язковими для виконання всіма іншими суб'єктами протокольного провадження. Зокрема це стосується рішення про відібрання від правопорушника зобов'язання з'являтися за викликом органів дізнання і суду та повідомляти про зміну свого місця проживання.

Проблемою, яка має безпосереднє і дуже важливе значення для практики протокольного провадження, є відсутність у інших, окрім правопорушника, обов'язку з'являтися за викликом органу дізнання. Зважаючи на те, що строк протокольного провадження є скороченим, нез'явлення очевидця або іншої особи для давання пояснень, здатне спричинити затягування строку, а значить і неякісне виконання або й взагалі невиконання завдань протокольної форми дізнання. Спрощення процедури (порядку) здійснення кримінально-процесуальної діяльності не повинно відбуватися за рахунок спрощення правової регламентації обов'язків її суб'єктів. Розглядувана проблема має бути вирішена шляхом встановлення адміністративної відповідальності за неявку очевидців та інших осіб за викликом органів дізнання (за аналогією із відповідальністю свідка, потерпілого, експерта, пере-

кладача) шляхом доповнення ст. 185⁴ Кодексу України про адміністративні правопорушення після слова "перекладача" словами "очевидців та інших осіб, які викликані для давання пояснень під час підготовки матеріалів у протокольній формі".

Завершуючи аналіз владних повноважень органів дізнання щодо здійснення протокольного провадження, слід підкреслити, що їхні права та обов'язки обумовлюються змістом притаманних для цього провадження завдань. Характерною рисою компетенції органів дізнання в розглядуваному провадженні є те, що вона є спеціальною не тільки в структурі компетенції органів, які ведуть боротьбу із злочинністю. В кримінальному процесі вона є спеціальною також щодо загальної компетенції органів дізнання, визначеної гл. 10 КПК, одна із статей (103) якої має назву "Повноваження органів дізнання".

Другим структурним елементом компетенції органів дізнання є *предмет їх відання*. Під останнім розуміють функціональне призначення державного органу. Функціональним призначенням органів дізнання, як уже зазначалося, є провадження оперативно-розшукової діяльності, дізнання у кримінальних справах та протокольного провадження. Здійснення всіх зазначених видів діяльності входить до предмета відання органів дізнання. Ю.О. Тихомиров, який дослідив на монографічному рівні загальне поняття компетенції, встановив, що "поняття "відання" і "предмети відання" немає у словнику, очевидно, через достатність інших. До того ж слово "веди" старовинного походження – "знати", – було, мабуть, ключем до розгадування явищ і дій типу "відомства" і "підвідомчість". Саме підвідомчість (предмет відання) мається на увазі, коли йдеться про межі компетенції органів дізнання.

Можна стверджувати, що межі компетенції органів дізнання визначаються у ст.101 КПК, в якій дається перелік цих органів і зазначається у справах, про які злочини вони мають право провадити дізнання. Так, наприклад, предмет відання митних органів обмежується кримінальними справами про контрабанду (п. 4 ст. 101 КПК), а органів безпеки – справами, віднесеними законом "до їх відання" тощо. Серед органів дізнання є два органи з універсальною компетенцією, тобто такі, до предмета відання яких належать всі кримінальні справи про будь-які злочини. Такими органами є міліція та капітани

---

¹ Тихомиров Ю.А. Теория компетенции. – М.: Изд-во 2-на Тихомирова М.Ю., 2001. – С. 54.

морських суден, що перебувають у далекому плаванні. Предмет відання органів дізнання під час здійснення оперативно-розшукової діяльності визначається відповідними законами та відомчими нормативно-правовими актами, якими регламентується цей вид діяльності.

Нас же цікавить, що є предметом відання органів дізнання під час здійснення ними протокольного провадження. Частково це питання було розглянуте нами в підрозділі 2.1. даної роботи під час загальної характеристики предмета і меж протокольної форми дізнання (пізнавальні, нормативні та інші аспекти). Зараз зупинимось на "компетенційних" аспектах цього питання. Для цього треба з'ясувати: 1) які саме злочини входять до предмета відання органів дізнання під час протокольного провадження; 2) які саме органи дізнання мають право здійснювати це провадження¹.

З'ясування першого питання не викликає жодних проблем. Для цього треба лише звернутися до змісту ст. 425 КПК, в якій подано перелік всіх статей Кримінального кодексу України, якими передбачені злочини, розслідування яких здійснюється у протокольній формі. Цей перелік, що складається із двадцяти двох складів злочинів, як уже зазначалося, є вичерпним і не підлягає поширеному тлумаченню.

Підвищеної уваги потребує вивчення питання про те, які саме органи дізнання мають право здійснювати провадження у протокольній формі. В ст. 425 КПК відповіді на це питання немає. Немає такої відповіді і в ст. 101 КПК, де дається перелік органів дізнання, які існують в Україні, і частково визначаються межі їх компетенції. В Україні існує десять видів органів дізнання. Очевидним є те, що, маючи право на здійснення дізнання у кримінальних справах, не всі вони наділені повноваженнями (мають компетенцію) здійснювати досудову підготовку матеріалів у протокольній формі. Цілком логічним буде вирішувати це питання (і практика йде саме таким шляхом), виходячи із правил щодо підслідності злочинів.

Підслідність є категорією, що визначає компетенцію органів досудового слідства різних відомств щодо розслідування злочинів. Переважна більшість злочинів, за якими є можливою досудова підготовка матеріалів у протокольній формі, передбачені частинами 1 ста-

---

¹ Звичайно, що компетенція в розумінні підвідомчості протокольного провадження включає до свого складу ще й питання територіальної підвідомчості, але воно в плані розглядуваних тут проблем не має вирішального значення і тому не аналізується.

тей Кримінального кодексу. З'ясувавши питання про те, органу досудового слідства якого відомства є підслідні інші (кваліфіковані) склади цих же злочинів, можна встановити органам дізнання якого відомства належні провадженням злочини, що входять до переліку, передбаченого ст. 425 КПК. Аналіз цього питання заради наочності доцільно провести шляхом складання такої таблиці.

№ з/п	Злочини, провадження за якими здійснюються в протокольній формі	Кваліфіковані склади тих же злочинів, що є підслідними органам досудового слідства			
		Слідчі органи внутрішніх справ	Слідчі податкової міліції	Слідчі служби безпеки	Слідчі прокуратури
1.	ч.1 ст.133	ч.2 і 3 ст.133	x	x	x
2.	ст.164	Досудове слідство не провадиться			
3.	ч.1 ст.185	ч.2, 3, 4, 5 ст.185	x	x	x
4.	ч.1 ст.186	ч.2, 3, 4, 5 ст.186	x	x	x
5.	ч.1 ст.188	ч.2 і 3 ст.188	x	x	x
6.	ч.1 ст.190	ч.2, 3, 4 ст.190	x	x	x
7.	ч.1 ст.194	ч.2 ст.194	x	x	x
8.	ч.1 ст.202	ч.2 ст.202	x	x	x
9.	ч.1 ст.203	ч.2 ст.203	x	x	x
10.	ч.1 ст.205	ч.2 ст.205	x	x	x
11.	ч.1 ст.212	x	ч.2, 3, 4 ст.212	x	x
12.	ч.1 ст.213	ч.2 ст.213	x	x	x
13.	ч.1 ст.225	ч.2 ст.225	x	x	x
14.	ч.1 ст.226	ч.2 ст.226	x	x	x
15.	ч.1 ст.245	ч.2 ст.245	x	x	x
16.	ст.246	Досудове слідство не провадиться			
17.	ст.247	Досудове слідство не провадиться			
18.	ч.1 ст.248	ч.2 ст.248	x	x	x
19.	ч.1 ст.249	ч.2 ст.249	x	x	x
20.	ст.250	Досудове слідство не провадиться			
21.	ч.1 ст.296	ч.2, 3, 4 ст.296	x	x	x
22.	ст.395	Досудове слідство не провадиться			

Як бачимо, у більшості статей, що передбачають кваліфіковані склади злочинів, частини 1 яких є в переліку, регламентованому ст. 425 КПК, провадження досудового слідства покладається на слідчих органів внутрішніх справ. Виходячи з цього, можна зробити висновок про те, що за некваліфікованими (простими) складами злочинів розслідування у протокольній формі повинне провадитися (і провадиться) міліцією, яка є складовою частиною органів внутрішніх справ.

І тільки в справах про злочини, передбачені ч. 2, 3, 4 статті 212 КК "Ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів", досудове слідство провадиться слідчими податкової міліції. Це означає, що злочин, передбачений ч. 1 ст. 212 КК, належить до предмета відання податкової міліції як органу дізнання.

Але серед злочинів, за якими здійснюється протокольне провадження, є й такі, що передбачені окремими самостійними статтями кримінального закону. Одні з них не мають кваліфікованих складів, інші – мають, але й за ними здійснюється досудова підготовка матеріалів у протокольній формі. Досудове слідство за такими злочинами не провадиться. В ст. 425 КПК йдеться про п'ять подібних злочинів (і статей) (див. таблицю). Всі вони належать до предмета відання міліції. При чому їхня належність саме цьому органу дізнання визначається із урахуванням функціонального призначення міліції або, виходячи із того, що злочини, об'єкт яких є тотожним чи подібним до об'єкта тих, за якими є можливим протокольне провадження, належать до предмета відання слідчих органів внутрішніх справ.

Так, порушення правил адміністративного нагляду (ст. 395 КК) належить до відання міліції тому, що контроль за дотриманням правил адміністративного нагляду особами, відносно яких його встановлено, є виключною компетенцією міліції. Через це включення до предмета відання міліції цього злочину є цілком логічним. Міліція повинна не тільки контролювати дотримання правил адміністративного нагляду, а й фіксувати факти їх порушення і, звичайно, порушувати за такими фактами протокольне провадження.

Незаконна порубка лісу (ст. 246 КК), порушення законодавства про захист рослин (ст. 247 КК) та проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів (ст. 250 КК) не мають у кримінальному законі кваліфікованих складів. Але належність їх до предмета відання легко визначити, виходячи із того, що переважна більшість злочинів, передбачених у розділі 8 КК "Злочини проти

довкілля", належить до підслідності слідчих органів внутрішніх справ. Досудове розслідування всіх інших злочинів, відповідальність за які передбачена розділом 8 КК, здійснюють слідчі прокуратури.

Стаття 164 "Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей" складається із двох частин. Обидва злочини (простий і кваліфікований), зазначені в цій статті, повинні розслідуватися в протокольній формі. Об'єкти злочинів, передбачених у розділі 5 КК "Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина" є різноманітними через різноманіття прав і свобод людини і громадянина. З цієї причини злочини, зазначені в цьому розділі, є підслідними слідчим різних відомств. Але один із них – ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків (ст. 165 КК), – об'єкт якого є найбільш наближеним до об'єкта ухилення від сплати аліментів на утримання дітей, є підслідним слідчим органів внутрішніх справ. Отже, і злочини, передбачені ст. 164 КК, належать до предмета відання міліції, яка має право здійснювати за ними дізнання у протокольній формі.

Третім структурним елементом компетенції органів дізнання є їх *юридична відповідальність*. Відповідальність передбачає застосування до винного відповідних санкцій. У кримінально-процесуальному законі щодо органів дізнання не передбачені санкції за невиконання ними своїх правобов'язків під час протокольного провадження. Хоча це не означає, що таких санкцій взагалі не існує. Санкції, що застосовуються до працівників органів дізнання у зв'язку з порушеннями, допущеними під час протокольного провадження, можуть бути дисциплінарними, кримінально-правовими тощо. Аналіз їх не входить до предмета цього дослідження. Для досягнення його мети достатньо вказати на те, що юридична відповідальність для органів дізнання може наставати як за незастосування передбачених кримінально-процесуальним законом правобов'язків, так і за використання непередбачених законом засобів діяльності, що не входять до компетенції органу дізнання в протокольному провадженні.

В першому випадку орган дізнання, маючи певні повноваження щодо досудової підготовки матеріалів у протокольній формі, не використовує їх. Як наслідок він порушує вимоги принципу публічності кримінально-процесуальної діяльності. Ці порушення можуть проявлятися в тому, що працівник органу дізнання не відібрав або не вчасно відібрав важливі для встановлення обставин злочину пояснення в

очевидця або не витребував необхідні для розгляду справи у суді документи. За подібні порушення працівники органів дізнання підлягають дисциплінарній відповідальності, передбаченій законодавством України про працю та відомчими нормативно-правовими актами.

Використання непередбачених законом засобів кримінально-процесуальної діяльності завдає шкоди правам і інтересам суб'єктів протокольного провадження і може полягати у провадженні органом дізнання у порушеному ним провадженні слідчих дій (окрім дозволених законом), у застосуванні приводу та запобіжних заходів. Виконання таких дій виходить за межі наданих органам дізнання повноважень, що за умови заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам суб'єктів протокольного провадження тягне за собою притягнення винних до кримінальної відповідальності за перевищення влади або службових повноважень за ст. 365 КК. Для працівника органу дізнання не може слугувати виправданням та обставина, що він, застосовуючи запобіжний захід чи проводячи слідчі дії, діяв з метою задоволення загальносуспільних інтересів. Мета в даному випадку не може виправдати засоби її досягнення. Якщо в протокольному провадженні виникає потреба провести слідчі дії чи застосувати запобіжні заходи, то орган дізнання повинен порушити кримінальну справу.

Орган дізнання здійснює протокольне провадження з метою встановити всі обставини злочину. Основна увага при цьому приділяється з'ясуванню питання про причетність певної особи – правопорушника – до вчинення злочину. Оскільки процесуальна діяльність під час дізнання, здійснюваного у протокольній формі, є унікальною, то специфічним є і правове положення особи, стосовно якої воно здійснюється. Специфіку правового положення правопорушника дослідимо в наступному підрозділі.

3.2. Правопорушник і його правове положення

Правопорушник як суб'єкт кримінального процесу бере участь виключно у протокольній формі дізнання. Тут проявляється дwoяке значення терміна, яким позначається поняття цього суб'єкта процесу. З одного боку, "правопорушник" – суб'єкт одного із видів кримінально-

процесуального провадження¹. З іншого, цей термін є доволі широким, бо застосовується для загального позначення всіх осіб, які порушили норми тієї чи іншої галузі права. Якщо в порушеній кримінальній справі під час її досудового розслідування існують підозрюваний та обвинувачений, тобто суб'єкти, які є притаманними тільки для кримінального процесу, то термін "правопорушник" у відриві від протокольної форми дізнання не індивідуалізує особу – порушника правових норм.

Отже, використання даного терміна тісно пов'язане і є можливим тільки у зв'язку з характеристикою розглядуваної форми кримінально-процесуального провадження. Чи є цей термін настільки ж і необхідним для позначення суб'єкта, стосовно якого здійснюється протокольна форма дізнання? Звичайно, з огляду на широке розуміння терміна "правопорушник" на міжгалузевому правовому рівні доцільно було б відшукати специфічну назву для цього учасника процесу. Але, уявляється, що змінювати існуючий, до того ж усталений у теорії і практиці протокольної форми дізнання термін, немає потреби. Із-за відсутності термінологічної проблеми правового становища особи, відносно якої провадиться протокольна форма дізнання, проведення поглибленого аналізу цього питання вважаємо недоцільним.

На відміну від терміна саме поняття правопорушника, тобто "правове наповнення його змісту", заслуговує на окремий аналіз. Бо в чинному кримінально-процесуальному законі, окрім терміна "правопорушник", через який частково розкривається правовий статус особи (ст. 426 КПК), статус правопорушника зовсім не врегульований. У зв'язку з цим в теорії і практиці застосування закону в частині реалізації прав і обов'язків правопорушника виникають питання щодо того, коли саме під час протокольної форми досудової підготовки матеріалів з'являється постать правопорушника; які він має права і обов'язки; які заходи процесуального примусу можуть бути до нього застосовані²; чи трансформується правопорушник в обвинуваченого,

---

¹ Абдрахманов Р.С. Процессуальное положение лица, в отношении которого ведется протокольное производство по ст. 415 УПК РСФСР // Вопросы усиления борьбы с правонарушениями. – М.: Юрид. лит., 1981. – С. 62-65.

² Про загальні питання застосування примусу в протокольному провадженні див. Степанова И.А. Вопросы применения уголовно-процессуального принуждения при протокольной форме досудебной подготовки материалов // Уголовно-процессуальное принуждение и ответственность, их место в решении задач предварительного расследования. – Волгоград, 1987. – С. 101-106.

якщо так, то на якому етапі протокольного (досудового) провадження це відбувається.

Виходячи із положень закону (ч. 1 ст. 426 КПК), орган дізнання починає встановлювати особу правопорушника одночасно з початком діяльності із встановлення обставин вчиненого злочину. З цього випливає, що правовідносини правопорушника і органу дізнання виникають з моменту порушення протокольного провадження. Порушення провадження слід розглядати як юридичний факт, у зв'язку з яким виникають ці правовідносини. Складання спеціального процесуального документа про визнання особи правопорушником не вимагається, що ще раз свідчить про спрощений характер провадження. Тут доречно підкреслити, що подібне спрощення є вигідним для особи, відносно якої здійснюється протокольне провадження, бо статус її від самого його початку є однозначним і зрозумілим.

Не визначений кримінально-процесуальним законом зміст прав і обов'язків правопорушника. Таке положення треба розглядати не як спрощення, яке є позитивним для кримінально-процесуальної діяльності, а як нонсенс в її правовому регулюванні. Бо, як правильно зазначав В.Д. Арсен'єв, спрощення не є рівнозначним спрощенству¹. Спрощення мають стосуватися порядку провадження, а точніше – раціоналізації виконуваних процедур, їх зменшенні тощо. Тобто, говорячи про спрощення, треба говорити про динамічні характеристики протокольного провадження, а не про позбавлення суб'єктів правовідносин їхніх прав.

Після аналізу положень відповідних статей КПК складається враження, що правопорушник (до речі, як і інші суб'єкти протокольної форми дізнання) взагалі не має ні прав, ні обов'язків. З точки зору загальної теорії права такого бути не може. Кримінально-процесуальна діяльність у протокольній формі, як і будь-яка інша юридична діяльність, здійснюється в межах правовідносин. Обов'язковим елементом структури останніх є зміст, тобто права і обов'язки суб'єктів правовідносин². Юридичними передумовами виникнення правовідносин є: 1) норма права; 2) правосуб'єктність (праводієздатність); 3) юридичний факт³.

¹ Арсен'єв В.Д. Упрощение неравнозначно упрощенчеству // *Соц. законность*. – 1975. – № 3. – С. 63-64.

² Див. Скакун О.Ф. *Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос.* – Харків: Консум, 2001. – С. 348; *Загальна теорія держави і права / За ред. В.В. Копсичикова*. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – С. 190-191.

³ Скакун О.Ф. *Вказ. робота*. – С. 349-350.

Юридичним фактом, що породжує правовідносини органу дізнання і правопорушника, як було зазначено вище, є факт порушення протокольного провадження.

Питання про праводієздатність правопорушника вирішується чинним законодавством в ст. 111 КПК. Згідно з цією статтею закону, якщо щодо праводієздатності правопорушника виникають сумніви (він є неповнолітнім чи особою, яка через свої фізичні або психічні вади не може сама здійснювати своє право на захист), то протокольна форма дізнання не може порушуватися. Розслідування злочину провадиться тоді у формі досудового слідства.

Найскладнішим є питання щодо норми права, в якій мали б визначитися права та обов'язки. Тут доцільно згадати відомі положення теорії права щодо юридичного та матеріального змісту передумов виникнення правовідносин. Юридичний зміст таких передумов утворюють суб'єктивне юридичне право, повноваження, суб'єктивний юридичний обов'язок, юридична відповідальність. Матеріальний зміст передумов правовідносин полягає у реальних діях, пов'язаних з використанням і здійсненням суб'єктивних юридичних прав і суб'єктивних юридичних обов'язків; фактична поведінка (дія чи бездіяльність), яку правомочний може, а правозобов'язаний повинен здійснити¹. Для протокольної форми дізнання характерною є невластива для правовідносин ситуація, коли фактичний і юридичний зміст передумов їх виникнення не збігається. Тобто практично (фактично) правовідносини здійснюються, а відповідної норми, яка б визначала права і обов'язки їхніх учасників, немає.

На перший погляд, у такій ситуації можна діяти за аналогією закону. Аналогія щодо правового статусу органу дізнання може бути хоч якимсь чином застосована (наприклад, в частині виклику правопорушника для відібрання в нього пояснень). Від її застосування правовий статус цього органу держави не постраждає. На відміну від органу дізнання, застосування аналогії закону для визначення правового положення правопорушника є неприпустимим, бо його права можуть суттєво зачіпатися. І ось чому. Найбільш близьким до правопорушника є правове становище підозрюваного і обвинуваченого. Останні беруть участь у кримінальній справі під час досудового провадження. Вони

---

¹ Див. Скакун О. Ф. *Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос.* – Харків: Консум, 2001. – С. 349-350.

підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, які законодавець визнав за неможливе розслідувати у протокольній формі. Хоча, звичайно, в певній частині "делегування" їхніх прав правопорушнику є виправданим (наприклад, право заявляти клопотання про провадження процесуальних дій або право подавати докази – ч. 2 ст. 43¹ та ч. 2 ст. 43 КПК). І, мабуть, не віднайти кращого шляху для визначення правового положення правопорушника. Але застосовувати повну аналогію в розглядуваному випадку не можна в першу чергу через суттєву різницю форм провадження.

Правопорушник не затримується за підозрою у вчиненні злочину, щодо нього не обирається запобіжний захід (що є характерним для підозрюваного), йому під час протокольного провадження не пред'являється обвинувачення (після чого особа набуває статусу обвинуваченого). Але правопорушником є особа, яка, можливо, вчинила злочин, і тому законодавець дозволяє застосовувати щодо нього заходи процесуального примусу. Так, від правопорушника відбирається письмове зобов'язання з'явитися за викликом органів дізнання і суду та повідомляти їм про зміну місця проживання (ч. 2 ст. 426 КПК)¹. Якщо на суб'єкта процесу покладаються певні обов'язки (з'явитися за викликом), то йому повинні бути надані й права для захисту власних інтересів. Для їх визначення доцільно виходити із вже регламентованих у законі прав підозрюваного (ч. 2 ст. 43¹ КПК) та прав обвинуваченого (ч. 2 ст. 43 КПК). Зрозуміло, що права правопорушника повинні бути адаптовані щодо протокольної форми провадження.

Обвинувачений має право знати, в чому його обвинувачують, а підозрюваний – в чому його підозрюють. Про наявність у них такого права їм повідомляється відразу після набуття ними відповідного процесуального статусу, тобто відповідно після пред'явлення обвинувачення чи затримання. Підставою визначення їх статусу є обвинувачення або підозра з боку державних органів, що ведуть процес. Підставою набуття особою статусу правопорушника є факт порушення органом дізнання протокольного провадження, що робить можливим говорити про виникнення у правопорушника у зв'язку з цим права знати, з приводу чого відносно нього порушене таке провадження.

---

¹ *Таке саме зобов'язання відбирається згідно із ч. 3 ст. 148 КПК і від обвинуваченого в разі, коли відсутні підстави для обрання запобіжного заходу. Тут доречно звернути увагу на те, що законодавець в главі 35 продублював положення щодо письмового зобов'язання, а положення щодо прав правопорушника в цій главі проігноровані.*

Обвинувачений і підозрюваний мають право давати показання або відмовитися давати показання і відповідати на питання. Дане право може бути реалізоване зазначеними суб'єктами кримінального процесу під час допиту. Чи існує таке право у правопорушника під час протокольного провадження? Відповідь на це питання може бути тільки ствердною з урахуванням того, що допит, так само як і інші слідчі дії, під час протокольної форми дізнання не провадиться. Оскільки в межах протокольного провадження допускається тільки відбірання пояснення, то відповідне право правопорушника може бути сформульоване у такий спосіб: "правопорушник має право давати пояснення або відмовитися від давання пояснень".

Під час провадження у кримінальній справі обвинувачений, так само як і підозрюваний, має право подавати докази. Доказування під час досудової підготовки матеріалів у протокольній формі підпорядковане загальним вимогам кримінально-процесуального закону щодо доказування у кримінальній справі. Діяльність з доказування тут також полягає у збиранні, перевірці та оцінці відомостей про факти, які мають значення для справи, тобто доказів¹. В ході протокольного провадження правопорушник також повинен мати право подавати докази. Подання доказів сприятиме як успішному встановленню обставин злочину (наприклад, подання правопорушником викрадених ним предметів у справах про злочини, передбачені ч. 1 ст.185 КК), так і особи правопорушника (наприклад, подання ним характеристик, довідок про відшкодування завданої шкоди).

Правопорушник не може реалізувати свої інтереси в протокольному провадженні і без наявності права заявляти клопотання та відводи. Для кримінального процесу характерним є те, що всі заінтересовані його суб'єкти (окрім підозрюваного, обвинуваченого, також потерпілий – ч. 3 ст. 49 КПК, цивільний позивач – ч. 2 ст. 50 КПК та інші) наділяються таким правом. Наявність даного права є гарантією від можливого свавілля посадових осіб органів дізнання під час встановлення обставин злочину та забезпеченні ними прав правопорушника.

З метою гарантування забезпечення правопорушником своїх інтересів у протокольному провадженні йому має бути надане право подавати скарги на дії і рішення особи, яка провадить дізнання, і

---

¹ Див. Савицький Д.О. *Процес доказування у справах з протокольною формою досудової підготовки матеріалів. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук.* – К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2003. – С. 11-12.

прокурора. В теорії і практиці провадження дізнання в протокольній формі склалася думка, оскільки правопорушник визнає себе винним у вчиненні злочину (це є однією із умов такого провадження), погоджується з протокольним провадженням щодо нього, то він таким чином погоджується і з усіма діями і рішеннями особи, яка провадить дізнання, а потім і прокурора. Безперечно, так у більшості випадків воно й є. Але завдання законодавця в цій частині врегулювання кримінально-процесуальних відносин полягає у створенні захисних механізмів для забезпечення інтересів суб'єктів цих відносин.

Обвинувачений у кримінальній справі має право ознайомитися з усіма її матеріалами після закінчення досудового слідства. Оскільки протокольне провадження є сумарним, тобто поєднує в собі риси дослідчого кримінального процесу і досудового розслідування, то законодавець за аналогією з правом обвинуваченого, врегулював у КПК і право правопорушника на ознайомлення з матеріалами протокольної форми дізнання. Причому законодавець зробив це не в уповноважувачій, а в зобов'язальній нормі (ч. 4 ст. 426 КПК), встановивши не право правопорушника, а обов'язок особи, яка провадить дізнання, пред'явити йому матеріали провадження для ознайомлення.

Як і всі інші суб'єкти кримінального процесу, правопорушник повинен бути наділений правом на забезпечення безпеки за наявності реальної загрози його життю, здоров'ю, житлу чи майну. Порядок реалізації цього права регламентований статтями 52¹-52³ КПК. Теоретичні засади забезпечення безпеки суб'єктів кримінального процесу на монографічному рівні розроблені В.С.Зеленецьким та М.В.Куркіним¹, тому тут ми не будемо зупинятися на окремих проблемах забезпечення безпеки правопорушника.

Всі перелічені вище права правопорушника виведені із прав підозрюваного і обвинуваченого з адаптацією їх до протокольної форми дізнання. Але не всі права цих суб'єктів можуть бути розповсюджені на правопорушника. Так, у підозрюваного і обвинуваченого є право мати захисника і побачення з ним до першого допиту. Таке право надане їм з метою реалізації принципу забезпечення права на захист. Останнє в кримінальному процесі з'являється в особи тоді, коли державні органи розпочинають здійснювати щодо неї функцію кримінального переслідування. Реалізація цієї функції починається одно-

---

¹ Див. Зеленецький В.С., Куркин Н.В. Обеспечение безопасности субъектов уголовного процесса. – Харьков: КримАрт, 2000. – 404 с.

часно із затриманням особи, пред'явленням їй обвинувачення або обранням запобіжного заходу до пред'явлення обвинувачення. В протокольному провадженні функція кримінального переслідування в її традиційному розумінні не здійснюється, а отже, немає потреби в участі захисника. Інакше кажучи, правопорушникові під час протокольного провадження нема від чого захищатися. Окрім того, що в захисника немає предмета його діяльності, надання правопорушникові права мати захисника ускладнювало б процес провадження, що не відповідає призначенню протокольної форми дізнання – пізнання обставин злочину у спрощеній і прискореній формі.

Викладене дозволяє висловити пропозицію щодо правової регламентації прав правопорушника в кримінально-процесуальному законі. Не викликає сумніву те, що всі зазначені вище права мають бути сформульовані в окремій статті КПК. Виникає тільки питання, в якій із глав цього нормативно-правового акту має бути поміщена дана стаття. Прослідкувати логіку законодавця під час регламентації статусу підозрюваного, обвинуваченого та підсудного важко. Бо статус перших двох суб'єктів регламентовано в главі 3 КПК "Учасники процесу, їх права і обов'язки" (Розділ 1 КПК "Загальні положення"), а права підсудного в ст. 263 КПК, яка є елементом глави 24 "Загальні положення судового розгляду" (Розділ 3 КПК "Провадження справ у суді першої інстанції"). Таким чином, стаття, якою регламентовано права підсудного, є спеціальною щодо статей, якими врегульований статус підозрюваного і обвинуваченого.

Виходячи з цього, статтю з правами правопорушника доцільно розмістити в главі 3 КПК "Учасники процесу ..." або в главі 35 КПК "Протокольна форма досудової підготовки матеріалів". Уявляється, що кращим є другий варіант. Зважаючи на специфічність протокольного провадження, доцільно регламентувати права правопорушника в спеціальній нормі закону. Отже, КПК треба доповнити новою статтею такого змісту: "Під час досудової підготовки матеріалів у протокольній формі правопорушник має право: знати, з приводу чого відносно нього порушене таке провадження; давати пояснення або відмовитися від давання пояснень; подавати докази; заявляти клопотання та відводи особі, яка здійснює підготовку матеріалів, та прокуророві; подавати скарги на дії і рішення цих посадових осіб; ознайомлюватися з усіма матеріалами протокольної форми; за наявності відповідних підстав – на забезпечення безпеки".

Згідно із ст. 53 КПК особа, яка провадить дізнання, зобов'язана роз'яснити особам, що беруть участь у справі, їх права і забезпечити можливість здійснення цих прав. Уявляється, що ця норма КПК може бути без шкоди для інтересів правопорушника застосованою і в протокольному провадженні, без дублювання її в главі 35. Але тут виникає питання про те, коли, на якому етапі досудової підготовки матеріалів у протокольній формі слід роз'яснити права правопорушникові. Під час вирішення цього питання слід виходити із того, що правопорушник з'являється в протокольному провадженні у зв'язку з порушенням провадження. Тому всі вказані права правопорушникові слід роз'яснити відразу після складання постанови про порушення протокольного провадження. Факт роз'яснення прав може бути зафіксований або в окремому протоколі, або, якщо цей факт збігається в часі з відібранням пояснення від правопорушника, – у поясненні. У зв'язку з викладеним доцільно в статті, якою будуть регламентовані права правопорушника, викласти і положення щодо роз'яснення цих прав. Це можна зробити в окремій частині даної статті у такий спосіб: "особа, яка здійснює підготовку матеріалів у протокольній формі, зобов'язана роз'яснити правопорушникові його права відразу після порушення протокольного провадження. Факт роз'яснення прав фіксується в протоколі або в поясненні правопорушника".

Аналіз прав правопорушника буде неповним без указання на те, що перелічені вище його права не є вичерпними. Перелічити всі права будь-якого суб'єкта кримінального процесу в одній статті практично неможливо, про що свідчать результати аналізу правового статусу суб'єктів у кримінально-процесуальному законі. Вище нами проаналізовані права, що є характерними суто для досудового провадження в кримінальному процесі і зокрема його протокольної форми підготовки матеріалів. Але ж у цьому виді провадження його суб'єкти мають також права, передбачені Конституцією України. Дана обставина слугує для вчених-процесуалістів підставою для виокремлення додаткових прав правопорушника. Так, наприклад, А.П.Черненко і А.Г.Шиян серед прав правопорушника називають право "давати пояснення рідною мовою або іншою мовою, якою він вільно володіє, і користуватися допомогою перекладача"¹. Уявляється, що з метою

---

¹ Шиян А. Г., Черненко А. П. *Протокольна форма досудової підготовки матеріалів у кримінальному судочинстві України: Навч.-практ. посіб.* – Вид. 2-е переробл. і доп. – Дніпропетровськ: Юридична академія МВС України, 2002. – С. 41.

досягнення певного наукового результату можна вивести із загального змісту конституційних та кримінально-процесуальних норм, у яких закріплюються принципи кримінального процесу, багато прав правопорушника. Так, правопорушник, як і всі інші суб'єкти кримінального процесу, має право: на особисту недоторканність; на незастосування до нього насильства, погроз та інших незаконних методів; вважатися невинним доти, доки його вина не буде доведена в законному порядку і встановлена обвинувальним вироком суду тощо.

Не викликає сумніву, що правильне розуміння і, головне, використання практичними працівниками органів дізнання цих положень закону є вкрай необхідним для реалізації прав і законних інтересів правопорушника під час здійснення щодо нього протокольного провадження. Але дублювання цих фундаментальних положень у спеціальних нормах, присвячених регламентації процесуального статусу правопорушника, є зайвим.

Так само є зайвим дублювання деяких положень кримінально-процесуального закону, якими визначається статус підозрюваного та обвинуваченого під час провадження окремих процесуальних дій з їхньою участю, для регламентації процесуальних дій з участю правопорушника. Зокрема, це стосується відібрання від нього пояснення. О.В.Баулін та О.І.Поповченко серед прав правопорушника вказують на його право "ознайомитися з письмово викладеним поясненням і робити щодо нього зауваження"¹. А.П.Черненко і А.Г.Шиян до цього додають ще й такі права правопорушника: власноручно викладати свої пояснення; користуватися нотатками під час давання пояснень у тих випадках, коли пояснення стосується будь-яких розрахунків та інших даних, які йому важко тримати в пам'яті; ознайомитися з поясненням і клопотати про внесення до нього змін, доповнень і зауважень, власноручно робити такі доповнення і зауваження². Як видно із наведеного переліку прав, всі вони дублюють права відповідних суб'єктів процесу під час їх допиту. Тому регламентування згаданих прав правопорушника в окремих, спеціальних статтях глави 35 КПК

---

¹ Баулін О.В., Поповченко О.І. *Процесуальний порядок оформлення протокольної форми досудової підготовки матеріалів міліцією*. – К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2002. – С. 18.

² Шиян А.Г., Черненко А.П. *Протокольна форма досудової підготовки матеріалів у кримінальному судочинстві України: Навч.-практ. посіб.* – Вид. 2-е переробл. і доп. – Дніпропетровськ: Юридична академія МВС України, 2002. – С. 41.

не є виправданим ні з логічної точки зору, ні з міркувань законодавчої техніки. В цьому випадку слід застосовувати за аналогією закону правила, що встановлюють відповідні права підозрюваного, обвинуваченого та інших допитуваних на досудовому слідстві осіб.

Процесуальне становище особи в кримінальному процесі визначається не тільки її правами, а й обов'язками. Останні під час дослідження статусу правопорушника заслуговують на особливу увагу. Для того, щоб забезпечити належну поведінку і явку правопорушника за викликом органів дізнання, в законі повинні бути передбачені відповідні заходи процесуального примусу. Слід зазначити, що в різний час питання щодо забезпечення такої поведінки правопорушника вирішувалося по-різному.

До 1977 року під час протокольного провадження статтею 429 КПК УРСР дозволялося затримання і взяття під варту осіб, які вчинили просте хуліганство. Але, зважаючи на те, що за змістом статті 106 КПК затримання, а згідно із ст. 155 КПК – взяття під варту можуть застосовуватися лише після порушення кримінальної справи, дана стаття була з кодексу виключена. Таке рішення треба рахувати як цілком правильне. Спрощення процедури протокольної форми досудової підготовки матеріалів в тому і полягає, що із числа її елементів повинні бути виключені складні для провадження пізнавальні (слідчі) дії та складні за підставами і порядком застосування запобіжні заходи. Якщо ж виникає потреба в їх застосуванні, то орган дізнання порушує кримінальну справу і провадить слідчі дії та застосовує один із запобіжних заходів.

В чинному кримінально-процесуальному законі прямо передбачений тільки один обов'язок правопорушника – з'явитися за викликом особи, яка здійснює досудову підготовку матеріалів у протокольній формі. Такий обов'язок виникає у правопорушника у зв'язку з відібранням від нього відповідно до вимог ч. 2 ст. 426 КПК зобов'язання з'явитися за викликом органів дізнання та повідомляти їм про зміну місця проживання. Дане зобов'язання є єдиним заходом процесуального примусу, що може бути застосованим до правопорушника, і, звичайно, єдиною гарантією забезпечення його належної поведінки і явки до органів дізнання. Зобов'язання, яке відбирається від правопорушника під час провадження у протокольній формі, аналогічне з тим, яке обирається згідно з ч. 3 ст. 148 КПК щодо обвинуваченого у кримінальній справі в разі, коли відсутні підстави обрання щодо нього

запобіжного заходу. Аналогія тут проглядається не тільки в змісті зобов'язання, а й у можливостях забезпечення належної поведінки обвинуваченого у кримінальній справі і правопорушника в протокольному провадженні. Дана обставина зайвий раз свідчить про дієздатність протокольної форми досудової підготовки матеріалів.

Важливим з практичної точки зору питанням є визначення моменту, коли від правопорушника має бути відібране зобов'язання з'являтися за викликом органів дізнання та повідомляти їм про зміну місця проживання. Це питання треба вирішувати, виходячи із уже сформульованого нами положення про те, що статусу правопорушника особа набуває у зв'язку з порушенням протокольного провадження. Порушення останнього вимагає забезпечення ефективності його здійснення відразу після прийняття рішення про це. Тому доцільно відбирати від правопорушника зобов'язання про явку до органів дізнання і про повідомлення про зміну місця проживання негайно після порушення протокольного провадження¹.

Доцільність відібрання даного зобов'язання саме в цей час обумовлюється ще й тим, що права правопорушника роз'яснюються йому в цей же момент. Таким чином, від самого початку провадження чітко визначаються права і обов'язки основних суб'єктів протокольного провадження: правопорушника і особи, яка його здійснює. Уявляється, що положення про негайне відібрання від правопорушника зобов'язання про явку повинно бути відображене в статті, якою ми пропонували доповнити главу 35 КПК щодо прав правопорушника. Для цього в даній статті треба запровадити окрему частину такого змісту: "Зобов'язання з'являтися за викликом органів дізнання, прокурора та суду відбирається від правопорушника негайно після прийняття рішення про досудову підготовку матеріалів у протокольній формі".

У процесуальній літературі із загального змісту кримінально-процесуального закону виводилися й інші обов'язки правопорушника. Так, А.П.Черненко і А.Г.Шиян до переліку обов'язків правопоруш-

---

¹ На доцільність саме цього моменту відібрання зобов'язання від правопорушника вказують й інші автори. Див. Баулін О.В., Поповченко О.І. Процесуальний порядок оформлення протокольної форми досудової підготовки матеріалів міліцією. – К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2002. – С. 18; Шиян А.Г., Черненко А.П. Протокольна форма досудової підготовки матеріалів у кримінальному судочинстві України: Навч.-практ. посіб. – Вид. 2-е переробл. і доп. – Дніпропетровськ: Юридична академія МВС України, 2002. – С. 34-35.

ника включають обов'язки не ховатися від органу дізнання, прокурора та суду, а також не перешкоджати встановленню істини в ході протокольного провадження¹. Такі обов'язки дійсно у правопорушника існують і їх треба йому роз'яснювати одночасно із відібраним зобов'язання про явку, але формулювати їх в окремій статті глави 35 КПК немає сенсу, бо це загальні для підозрюваного, обвинуваченого та правопорушника обов'язки і вони можуть покладатися на правопорушника за аналогією кримінально-процесуального закону.

Проблемним для теорії і практики питанням є визначення процесуального статусу правопорушника після порушення прокурором кримінальної справи і складання ним обвинувального висновку за результатами розгляду протоколу про правопорушення. Проблема полягає в тому, чи трансформується після такого рішення прокурора статус правопорушника в статус обвинуваченого, чи особа продовжує залишатися правопорушником до моменту призначення кримінальної справи до розгляду в суді. Під час вирішення цього питання слід зважати на те, що обвинувачення особі під час протокольного провадження не пред'являється. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що особа зберігає статус правопорушника протягом всього періоду досудового провадження. Складання ж прокурором обвинувального висновку свідчить про порушення ним державного обвинувачення стосовно конкретної особи². В кримінальній справі порушення державного обвинувачення здійснюється прокурором шляхом затвердження обвинувального висновку, складеного слідчим на основі постанови про притягнення конкретної особи як обвинуваченого. В протокольному провадженні подібна постанова не складається. Тут прокурор приймає рішення про порушення державного обвинувачення на підставі протоколу про правопорушення. Необхідність саме такої правової регламентації дій прокурора обумовлюється тим, що він під час судового розгляду кримінальної справи здійснює функцію підтримання державного обвинувачення. Таким чином, не порушивши

---

¹ Див. Шиян А.Г., Черненко А.П. *Протокольна форма досудової підготовки матеріалів у кримінальному судочинстві України. Науч.-практ. посіб.* – Вид. 2-е переробл. і доп. – Дніпропетровськ: Юридична академія МВС України, 2002. – С. 41-42.

² Про підстави і процесуальний порядок порушення прокурором державного обвинувачення див. ґрунтовніше: Зеленецький В.С. *Возбуждение государственного обвинения в советском уголовном процессе.* – Харьков: Вища школа, 1979. – 144 с.

державного обвинувачення, тобто не склавши обвинувального висновку за матеріалами протокольного провадження, прокурор не матиме предмета своєї діяльності в судовому засіданні. Отже, статус правопорушника в протокольному провадженні не трансформується в статус обвинуваченого. А притягнення його в такій якості під час досудової підготовки матеріалів у протокольній формі аж ніяк не свідчитиме про її спрощений і прискорений характер.

Аналіз процесуального становища особи, яка за чинним законодавством є правопорушником, дозволяє сформулювати поняття цього суб'єкта протокольного провадження. Тут слід зазначити, що визначення поняття правопорушника вже робилися в процесуальній літературі. Так, А.П.Черненко і А.Г.Шиян визначають його як особу, "що вчинила суспільно небезпечне діяння, зазначене в ст. 425 КПК України, встановлення обставин якого і даної особи здійснюється за протокольною формою досудової підготовки матеріалів"¹.

Не погоджуючись із таким визначенням із-за ігнорування в ньому положень принципу презумпції невинуватості, згідно з яким особа може бути визнана такою, що вчинила суспільно небезпечне діяння (злочин), тільки судом, О.В. Баулін і О.І. Поповченко пропонують свій варіант визначення цього поняття. Вони вказують, що правопорушник – це особа, щодо якої готується протокольна форма досудової підготовки матеріалів². Вважаємо, що перше визначення не може бути прийнятним з причини, зазначеної авторами другого визначення.

До того ж у першому визначенні є зайвим указання на те, що діяння передбачене ст.425 КПК. Сам факт того, що провадження із встановлення обставин його вчинення здійснюється в протокольній формі, вже означає, що діяння передбачене відповідною статтею КПК.

Друге ж визначення страждає на редакційні огріхи ("готується ... форма ... підготовки ..."). Уявляється, що для визначення поняття "правопорушник" доцільно взяти за основу легальні (ті, що є в законі) визначення понять "підозрюваний" і "обвинувачений". Останні визначення пов'язуються з прийняттям відповідного процесуального

---

¹ Див. Шиян А.Г., Черненко А.П. *Протокольна форма досудової підготовки матеріалів у кримінальному судочинстві України: Навч.-практ. посіб. – Вид. 2-е перероб. і доп. – Дніпропетровськ: Юридична академія МВС України, 2002. – С. 41.*

² Див. Баулін О.В., Поповченко О.І. *Процесуальний порядок оформлення протокольної форми досудової підготовки матеріалів міліцією. – К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2002. – С. 17.*

рішення (про затримання, обрання запобіжного заходу чи про притягнення як обвинуваченого). З моменту прийняття такого рішення особа набуває певного статусу (підозрюваного або обвинуваченого). Правопорушник набуває свого статусу з моменту порушення протокольного провадження. Тому саме ця обставина має бути покладена в основу визначення розглядуваного поняття. Виходячи з викладеного, **правопорушником** слід вважати особу, відносно якої порушене протокольне провадження. Незважаючи на певну лаконічність такого визначення, воно все ж таки точно відображає момент набуття особою статусу правопорушника і його зміст.

Окрім правопорушника, у процесі дізнання, здійснюваного в протокольній формі, беруть участь й інші суб'єкти, правове становище яких розглянемо у наступному підрозділі.

3.3. Інші суб'єкти протокольної форми дізнання

Правове положення "інших суб'єктів" у протокольній формі дізнання обумовлюється їх функціональним призначенням, що полягає в наданні допомоги у встановленні обставин злочину та особи правопорушника. Всі ці суб'єкти (за винятком постраждалого) виконують, таким чином, допоміжну функцію, а тому мають бути незаінтересованими в результатах протокольного провадження. Хоча дане провадження і є спрощеним, але в ньому можуть брати участь різноманітні суб'єкти, кількісний склад яких є доволі значним. Усіх їх можна розподілити на дві групи в залежності від того, чи беруть вони участь під час провадження досудового розслідування в кримінальних справах і в протокольному провадженні, чи тільки в протокольному провадженні.

До першої групи належать поняті, спеціаліст¹, перекладач. Правове положення цих суб'єктів є аналогічним тому, яке вони мають під час провадження у кримінальній справі. Так, наприклад, якщо правопорушник, очевидець або інша особа не володіють мовою, якою ведеться протокольне провадження, посадова особа органу дізнання має залучити до участі в ньому перекладача. У випадку, коли під час огляду місця події потрібні спеціальні знання, особа, яка його провадить, має право залучити спеціаліста. Правове положення перекладача і спе-

---

¹ Поняті і спеціаліст беруть участь у протокольному провадженні в тому разі, коли провадяться дозволені в ньому слідчі дії.

ціаліста регламентоване кримінально-процесуальним законом (відповідно у ст. 128 і ст. 128¹ КПК) тільки в частині їхньої участі під час провадження слідчих дій у кримінальній справі. Не вдаючись до поглибленого аналізу прав і обов'язків цих суб'єктів кримінального процесу, зазначимо, що під час протокольного провадження визначені законом їхні права і обов'язки є аналогічними. На це правильно зверталася увага в процесуальній літературі¹. Але не вирішеним до цього часу залишається питання щодо відповідальності спеціаліста і перекладача за відмову від виконання своїх обов'язків та неналежне їх виконання.

Щодо перекладача, то передбачена кримінальна відповідальність за відмову від виконання покладених на нього обов'язків (ч. 1 ст. 385 КК) та свідомо неправильний переклад, зроблений ним під час провадження досудового слідства чи дізнання (ст. 384 КК). Законодавець, встановивши кримінальну відповідальність за зазначені вище діяння перекладача, визнав, що вони є суспільно небезпечними. У зв'язку з цим виникає питання: чи можна стверджувати, що такі самі діяння є настільки ж суспільно небезпечними, якщо вони вчинюються перекладачем під час здійснення досудової підготовки матеріалів у протокольній формі?² Коли це так, то тоді треба встановлювати кримінальну відповідальність для цього учасника протокольного провадження. Якщо ж його діяння не є суспільно небезпечними, то все одно вони є шкідливими для суспільства, а тому за їх вчинення має бути встановлена юридична відповідальність іншого виду.

Під час вирішення цих питань треба виходити з того, що законодавець, запровадивши особливу (протокольну) форму розслідування обставин певних злочинів, тим самим підкреслив їх незначну суспільну небезпечність (найбільше покарання складає до п'яти років позбавлення волі). Зважаючи на це, виконання процесуальних обов'язків перекладача під час протокольного провадження може бути гарантоване (забезпечене) з допомогою менш суворих правових засобів відповідальності. Це можуть

---

¹ Див. Баулін О.В., Поповченко О.І. *Процесуальний порядок оформлення протокольної форми досудової підготовки матеріалів міліцією*. – К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2002. – С. 19; Шиян А.Г., Черненко А.П. *Протокольна форма досудової підготовки матеріалів у кримінальному судочинстві України: Навч.-практ. посіб.* – Вид. 2-е переробл. і доп. – Дніпропетровськ: Юридична академія МВС України, 2002. – С. 43.

² На необхідність залучення перекладача до участі в досудовій підготовці матеріалів вказував В.І.Басков (Див. Басков В.И. *Протокольная форма досудебной подготовки материалов*. – М.: Юрид. лит., 1989. – С. 61).

бути дисциплінарні або адміністративні санкції. Такі види відповідальності треба обов'язково запровадити в закон, особливо з огляду на можливе суттєве розширення предмета протокольної форми дізнання в майбутньому. У зв'язку з цим ч. 3 ст. 128 КПК слід доповнити реченням такого змісту: "За невиконання перекладачем обов'язків, передбачених цією статтею, до нього застосовуються заходи дисциплінарного або адміністративного впливу".

Подібні зміни мають бути внесені в КПК і щодо відповідальності спеціаліста в разі його залучення до участі в протокольному провадженні¹.

Друга група інших суб'єктів протокольної форми дізнання складається із суб'єктів, які є притаманними виключно для такої форми. До цієї групи належать очевидець та інші особи: громадяни, які не є очевидцями, але викликані для давання пояснень у зв'язку з тим, що їм відомо про обставини вчинення злочину або про особу правопорушника; постраждалий; керівники підприємств, установ, організацій, від яких витребуються довідки, характеристики та інші документи, що мають значення для розгляду справи у суді.

Очевидцем є особа, яка безпосередньо сприймала подію злочину, не будучи учасником його вчинення.

Громадяни, які не є очевидцями, – це ті із них, які володіють відомостями про суспільно небезпечне діяння, отриманими від інших осіб, в тому числі і від очевидців злочину.

Обидва суб'єкти не є заінтересованими в результатах протокольного провадження. У функціональному відношенні схожість їх із свідками, які беруть участь у слідчому і судовому процесах, є очевидною. Тому процесуальний статус зазначених суб'єктів досудової підготовки матеріалів у протокольній формі повинен бути таким самим, як і статус свідків. Для реалізації цього положення в законі доцільно гл. 35 КПК доповнити новою статтею такого змісту: "Очевидці та інші особи, стосовно яких є дані про те, що їм відомо про обставини злочину або про особу правопорушника, викликаються за правилами, передбаченими цим кодексом для свідків у кримінальних справах.

Вказані особи мають права, передбачені статтею 69¹, та обов'язки, передбачені статтею 70, а також несуть відповідальність, встановлену для свідків статтею 71 цього кодексу".

---

¹ Правове положення понять тут ми не розглядаємо, бо особливостями в протокольному провадженні воно не відрізняється.

Постраждалий є суб'єктом протокольного провадження, який заінтересований в його результатах, бо йому злочином спричиняється матеріальна, фізична або моральна шкода. Без сумніву, ця особа насамперед заінтересована в тому, щоб органи дізнання достовірно, об'єктивно і повно встановили обставини порушення її прав і законних інтересів, прийняли обґрунтоване рішення за результатами протокольного провадження.

Перед тим, як розпочати дослідження правового положення такої особи, необхідно визначити умови її появи в протокольному провадженні. В чинному законодавстві, в науках кримінального права, кримінального процесу і криміналістики особа, якій злочином завдано матеріальної, фізичної чи моральної шкоди, називається потерпілим. У реальному кримінальному процесі постать потерпілого з'являється тільки після порушення кримінальної справи і винесення відповідної постанови. Саме з цього моменту громадянин вперше одержує забезпечену законом можливість захищати порушені злочином свої права і законні інтереси. Бо тільки після винесення постанови про визнання потерпілим він стає суб'єктом кримінального процесу. В протокольному провадженні винесення такої постанови не є можливим, бо кримінальна справа може бути порушена тільки прокурором за результатами даного провадження. Окрім того, прокурор може прийняти рішення і про відмову в порушенні кримінальної справи. І в тому, і в іншому випадку громадянин, якому злочином завдано шкоди, потерпілим не визнається, а тому позбавляється можливості відстоювати особисті інтереси в протокольному провадженні.

Таке положення особи в протокольному провадженні дозволяє вести мову про існування проблеми в правовому регулюванні її статусу. На перший погляд, цю проблему можна було б вирішити шляхом запровадження в протокольне провадження нового суб'єкта – потерпілого. Але, виходячи із законодавчого визначення поняття "потерпілий" (ст. 49 КПК), про нього мова може йти тільки тоді, коли передбачається наявність злочинного діяння. В протокольному провадженні говорити про наявність у діях правопорушника складу злочину передчасно, бо обвинувачення останньому не пред'являється. Про це з певною часткою впевненості можна буде говорити тільки після порушення прокурором за матеріалами протокольного провадження кримінальної справи. На цьому етапі провадження особа, якій злочином завдано шкоду, повинна бути визнана потерпілим. Зважаючи

на те, що у кримінально-процесуальному законі з цього приводу нічого не зазначено, до КПК доцільно внести доповнення щодо визнання прокурором після порушення ним кримінальної справи цієї особи потерпілим і надання їй таким чином прав, достатніх для захисту своїх інтересів у стадії судового розгляду кримінальної справи.

Але можливість захищати свої права і законні інтереси повинна бути надана громадянину, якому завдана шкода, до порушення прокурором кримінальної справи.

Спроба надати вказаній особі певних прав здійснена законодавцем при правовому врегулюванні діяльності, яка здійснюється до порушення кримінальної справи за так званими справами "приватного обвинувачення" (ст. 27, 251 КПК). При цьому з метою індивідуалізації особи, якій завдана шкода, за названою категорією справ використано термін "потерпілий", що є необґрунтованим з вищевикладених причин. На нашу думку, в протокольному провадженні для найменування розглядуваного суб'єкта найбільш вдалим буде термін "постражданий". Така його назва дозволить підкреслити особливе правове положення даної особи в протокольному провадженні, а також відрізнити його від потерпілого в досудовому розслідуванні і судовому процесі¹.

Реальним можна вважати забезпечення інтересів постраждалого в протокольному провадженні лише в тому разі, коли він буде наділений такою сукупністю прав: подавати докази; заявляти клопотання про проведення додаткових процесуальних дій; ознайомитися з матеріалами досудової підготовки матеріалів у протокольній формі; оскаржувати дії і рішення органів дізнання. Правове регулювання прав постраждалого може бути здійснене шляхом запровадження перелічених прав у ст. 49 КПК або в окремій статті глави 35 КПК. Зважаючи на спрощений характер протокольного провадження, складати окрему постанову про визнання особи постраждалою не доцільно. Уявляється, що визнавати її постражданим треба в постанові про порушення протокольного провадження. Такий порядок дозволить постражда-

---

¹ *Пропозиції щодо такого найменування даного суб'єкта, але стосовно дослідчого кримінального процесу, висловлювалися в науковій літературі (див., наприклад, Лобойко Л.Н. Актуальные проблемы следственного уголовного процесса: Дис. ... канд. юрид. наук. – Харьков: Университет внутренних дел, 1997. – С. 52-54), а стосовно протокольного провадження – в навчальній літературі (див. Баулін О.В., Поповченко О.І. Процесуальный порядок оформления протокольной формы досудовой подготовки материалов милиции. – К.: Нац. акад. внутр. справ Украины, 2002. – С. 19).*

лому від самого початку провадження реалізовувати свої права, а значить і повноцінно відстоювати власні інтереси.

Здійсненню протокольного провадження сприяють такі його незаінтересовані суб'єкти, як посадові особи підприємств, установ, організацій, в яких витребуються належні до протокольного провадження матеріали (довідки, характеристики тощо). Правове положення цих суб'єктів під час підготовки матеріалів у протокольній формі залишається законодавчо не визначеним. Головним обов'язком, який має покладатися на дану категорію осіб, є обов'язок видавати органам дізнання, зокрема особам, які ведуть провадження, необхідні матеріали. Для закріплення цього обов'язку в законі необхідно гл. 35 КПК доповнити статтею "Обов'язковість видачі матеріалів" такого змісту: "Посадові особи підприємств, установ та організацій зобов'язані надавати матеріали органам дізнання за їх вимогою.

Видача документів, що містять державну таємницю, провадиться із додержанням відповідних даних, що забезпечують нерозголошення цих даних".

У зв'язку із викладеним в цьому підрозділі роботи слід ще раз підкреслити, що спрощення провадження під час досудової підготовки матеріалів у протокольній формі повинно відбуватися не за рахунок виключення із закону прав і обов'язків його суб'єктів, а шляхом спрощення відповідних процедур. Відсутність у кримінально-процесуальному законі належним чином врегульованих прав та обов'язків суб'єктів протокольного провадження або "розмитість" такого регулювання ніяким чином не сприяє ефективності кримінально-процесуальної діяльності, а навпаки завдає їй шкоди. Таке становище із правовим регулюванням здатне призвести замість спрощення і скорочення у кримінальному процесі до його ускладнення і затягування часу провадження. Бо відсутність обов'язків у суб'єктів, які виконують у протокольному провадженні допоміжну функцію, робить неможливим реалізацію своїх прав посадовими особами органів дізнання, а значить до затягування протокольного провадження. Останнє не є безмежним у часі. І тому орган дізнання, здійснивши спочатку провадження у протокольній формі протягом десяти або двадцяти днів, за таких умов буде змушений порушувати кримінальну справу і знову повторювати аналогічні дії, але вже у "звичайній" формі дізнання. Очевидним є те, що в такому разі не можна вести мову про процесуальну економію та ефективність кримінального процесу.

Реалізація кожним із суб'єктів протокольного провадження своїх прав і обов'язків забезпечує виконання ним усіх завдань, що є підставою для прийняття кінцевого процесуального рішення. Проблеми закінчення дізнання, здійснюваного в протокольній формі, будуть розглянуті у наступному розділі монографії.

Висновки до розділу 3

1. Специфіка компетенції органів дізнання під час підготовки матеріалів у протокольній формі проявляється на рівні всіх трьох її структурних елементів: 1) владних повноважень; 2) предмета відання; 3) юридичної відповідальності.

Характерною рисою компетенції органів дізнання під час протокольного провадження є те, що вона є спеціальною не тільки в структурі компетенції органів, які ведуть боротьбу із злочинністю. В кримінальному процесі вона є спеціальною також щодо загальної компетенції органів дізнання, визначеної гл. 10 КПК.

2. З метою гарантування явки до органів дізнання очевидців та інших осіб необхідно встановити адміністративну відповідальність за неявку їх за викликом цих органів (за аналогією із відповідальністю свідка, потерпілого, експерта, перекладача) шляхом доповнення ст. 185⁴ Кодексу України про адміністративні правопорушення після слова "перекладача" словами "очевидців та інших осіб, які викликані для давання пояснень під час підготовки матеріалів у протокольній формі".

3. Юридична відповідальність для органів дізнання може наставати як за незастосування передбачених кримінально-процесуальним законом правообов'язків, так і за використання непередбачених законом засобів діяльності, що не входять до компетенції органу дізнання в протокольному провадженні.

4. Правопорушником у протокольній формі дізнання є особа, відносно якої порушене протокольне провадження. З метою закріплення процесуального статусу правопорушника КПК потрібно доповнити новою статтею такого змісту: "Під час досудової підготовки матеріалів у протокольній формі правопорушник має право: знати, з приводу чого щодо нього порушене таке провадження; давати пояснення або відмовитися від давання пояснень; подавати докази; заявляти клопотання та відводи особі, яка здійснює підготовку матеріалів, та

прокуророві; подавати скарги на дії і рішення цих посадових осіб; ознайомлюватися з усіма матеріалами протокольної форми; за наявності відповідних підстав – на забезпечення безпеки". Дану статтю з правами правопорушника доцільно розмістити в главі 3 КПК "Учасники процесу ..." або в главі 35 КПК "Протокольна форма досудової підготовки матеріалів".

У цій же статті в окремій частині має бути відображене положення про негайне після порушення протокольного провадження відібрання від правопорушника зобов'язання про явку.

Регламентация інших прав правопорушника: давати пояснення рідною мовою або іншою мовою, якою він вільно володіє, і користуватися допомогою перекладача; на особисту недоторканність; на незастосування до нього насильства, погроз та інших незаконних методів; вважатися невинним доти, доки його вина не буде доведена в законному порядку і встановлена обвинувальним вироком суду тощо в кримінально-процесуальному законі здійснювати недоцільно, бо вона буде надмірною.

5. З метою забезпечення виконання перекладачем своїх обов'язків під час протокольного провадження для цього суб'єкта слід встановити адміністративну або дисциплінарну відповідальність. У зв'язку з цим ч. 3 ст. 128 КПК слід доповнити реченням такого змісту: "За невиконання перекладачем обов'язків, передбачених цією статтею, до нього застосовуються заходи дисциплінарного або адміністративного впливу".

Схожість правового статусу очевидців та інших осіб із свідками у кримінальній справі за функціональним призначенням є очевидною. Тому процесуальний статус зазначених суб'єктів повинен бути тотожним. Для реалізації цього положення в законі доцільно гл. 35 КПК доповнити новою статтею такого змісту: "Очевидці та інші особи, стосовно яких є дані про те, що їм відомо про обставини злочину або про особу правопорушника, викликаються за правилами, передбаченими цим кодексом для свідків у кримінальних справах.

Вказані особи мають права, передбачені статтею 69¹, та обов'язки, передбачені статтею 70, а також несуть відповідальність, встановлену для свідків статтею 71 цього Кодексу".

6. Визнання особи, якій злочином завдано шкоди, потерпілим має здійснюватися прокурором відразу після порушення ним кримінальної справи за матеріалами, зібраними у протокольній формі. Регламентация даного положення в законі забезпечить реалізацію інтересів потерпілого.

РОЗДІЛ 4. ЗАКІНЧЕННЯ ПРОТОКОЛЬНОЇ ФОРМИ ДІЗНАННЯ

4.1. Поняття і види закінчення протокольної форми дізнання

Виконання всіх процесуальних і пізнавальних завдань протокольного провадження є підставою для вирішення питання про його закінчення. Вирішення цього питання відбувається в два етапи.

Зміст першого етапу полягає у складанні органом дізнання підсумкового процесуального документа за результатами провадження і ознайомленні правопорушника з цим документом та всіма матеріалами провадження.

Другий етап полягає в діяльності прокурора, пов'язаній з прийняттям рішення про порушення кримінальної справи, відмову в порушенні такої справи чи повернення матеріалів для провадження досудового слідства.

В цьому підрозділі проаналізуємо зміст першого етапу закінчення протокольного провадження. На даному етапі у провадженні беруть участь особа, яка його здійснює, та начальник органу дізнання. На особу, яка здійснює протокольне провадження, тут покладаються такі обов'язки: 1) скласти протокол про обставини вчиненого злочину; 2) надати протокол для затвердження начальникові органу дізнання; 3) в разі затвердження начальником протоколу надати його та всі матеріали протокольного провадження для ознайомлення правопорушників.

Зважаючи на скупу законодавчу регламентацію, виконання цих обов'язків здійснюється особою, яка веде провадження, за аналогією із діями слідчого під час закінчення досудового слідства складанням обвинувального висновку. Перша аналогія проглядається вже при порівнянні реквізитів протоколу про обставини вчинення злочину з реквізитами обвинувального висновку у кримінальній справі. Аналіз змісту ч. 2 ст. 223 та ч. 3 ст. 426 КПК свідчить про те, що він є майже ідентичним. Подібність зазначених положень закону є цілком законною, бо функціональне призначення розглядуваних процесуальних актів є однаковим. І обвинувальний висновок, і протокол про обставини вчинення злочину є документами, в яких підбиваються підсумки кримінально-процесуальної діяльності відповідно у кримінальній справі під час досудового розслідування та під час досудової підготовки матеріалів у протокольній формі.

Деякі вчені навіть проводять аналогії протоколу про обставини вчиненого злочину не тільки із обвинувальним висновком, а й з постановою про притягнення особи як обвинуваченого, і стверджують, що протокол є похідним від них документом. Так, Д.В.Філін зазначає, що "протокол про обставини вчинення злочину ... поєднує в собі властивості постанови про притягнення як обвинуваченого та обвинувального висновку"¹. З думкою щодо наявності у протоколу про обставини вчиненого злочину властивостей постанови про притягнення як обвинуваченого важко погодитися, бо складання його не тягне за собою визнання правопорушника обвинуваченим і настання для нього негативних наслідків у вигляді обрання запобіжних заходів та інших заходів процесуального примусу. Не можна також говорити, що в протоколі про обставини вчиненого злочину є властивості обвинувального висновку. Мова може йти лише про схожість їх функціонального призначення, що полягає у підбитті підсумків діяльності у кримінальній справі та в протокольному провадженні.

У кримінально-процесуальному законі регламентований тільки зміст протоколу про обставини вчинення злочину. Якою є його форма (структура), законодавець не встановив. На відміну від обвинувального висновку, який згідно із ч. 2 ст. 223 КПК складається з двох частин – описової і резолютивної. Стосовно структури протоколу слід погодитися з тими процесуалістами, які вважають, що він складається з трьох частин: вступної, описової і резолютивної², з тим лише уточненням, що частина протоколу, де описуються обставини злочину і викладаються мотиви щодо необхідності складання протоколу, повинна мати назву "описово-мотивувальна частина", що адекватно відображає її зміст.

Вступна частина протоколу про обставини вчинення злочину містить назву документа, місце і час його складання, посаду, спеціальне звання посадової особи, яка його склала. Специфічним реквізитом протоколу є резолюція начальника органу дізнання про його затвердження.

---

¹ Кримінальний процес України: Підручник / За ред. Ю.М. Грошевого, В.М. Хотенця. – Харків: Право, 2000. – С. 457.

² Див. Шиян А.Г., Черненко А.П. Протокольна форма досудової підготовки матеріалів у кримінальному судочинстві України: Навч.-практ. посіб. – Вид. 2-е переробл. і доп. – Дніпропетровськ: Юридична академія МВС України, 2002. – С. 51-52.

На особливу увагу заслуговує питання про зміст описово-мотивувальної частини розглядуваного кримінально-процесуального документа. В цій частині викладаються не тільки обставини вчиненого злочину, а й мають бути наведені фактичні дані, якими ці обставини підтверджуються. Тут проглядається повна аналогія з описовою частиною обвинувального висновку у кримінальній справі. В даній частині необхідно відобразити всі елементи предмета доказування, зазначені в ст. 64 КПК. Бо хоч протокольне провадження і є спрощеним, до нього все одно ставиться вимога щодо встановлення всіх обставин, які входять до предмета доказування, оскільки саме вони мають значення для розгляду справи в суді (ч. 1 ст. 425 КПК). Важливість правильного викладення описової частини полягає ще й в тому, що вона є основою для складання прокурором спочатку постанови про порушення кримінальної справи, а потім і обвинувального висновку за матеріалами протокольного провадження.

В мотивувальній частині протоколу про обставини вчинення злочину викладаються аргументи на користь прийняття саме такого рішення. Відсутність достатньої аргументації в цій частині протоколу, так само як і несуттєві порушення правил його складання (наприклад, зазначення не всіх даних про особу правопорушника), повинно мати для особи, яка склала протокол, негативні наслідки процесуального характеру. Ці наслідки мають проявлятися в процесуальних санкціях. В законі (ст. 430 КПК) встановлено право прокурора повертати матеріали, підготовлені за протокольною формою, для провадження досудового слідства. Вважаємо, що є доцільним у тих випадках, коли прокурор виявив незначні порушення закону під час складання протоколу, надати йому право повертати матеріали протокольного провадження до органу дізнання, який їх готував, для перескладання даного протоколу. Попередньо складений протокол повинен залишатися в матеріалах провадження для того, щоб у разі оскарження рішення прокурора вищестоящому прокуророві можна було оцінити його правильність. Для запровадження цього положення в закон доцільно ст. 430 КПК доповнити новим реченням такого змісту: "В разі виявлення несуттєвих порушень під час складання протоколу прокурор направляє його разом з матеріалами до органу дізнання для складання нового протоколу. При цьому попередньо складений протокол із матеріалів не вилучається".

Резолютивна частина протоколу починається викладенням даних про особу правопорушника (анкетних та тих, що характеризують

його особу). В цій частині також зазначаються відомості про кількість аркушів зібраних матеріалів та про вилучені предмети і документи — із указанням на їх індивідуальні ознаки. Елементом резолютивної частини протоколу є список осіб, які підлягають виклику в судове засідання. В кінці списку цих осіб посадова особа органу дізнання, яка здійснювала підготовку матеріалів, ставить свій підпис.

Після затвердження протоколу начальником органу дізнання в протоколі відображається і факт ознайомлення правопорушника з цим протоколом та всіма матеріалами, що до нього додаються, із зазначенням кількості аркушів зібраних матеріалів та часу, витраченого на ознайомлення з ними. В законі не регламентований порядок ознайомлення правопорушника з протоколом та матеріалами. Тим часом, ця процесуальна дія має суттєве значення для забезпечення прав правопорушника. Порядок підготовки матеріалів для ознайомлення (підшивання, нумерування) та сама процедура його ознайомлення з вищезазначеними матеріалами повинні знайти своє відображення в КПК. Для цього достатньо до ст. 426 КПК внести доповнення про те, що ознайомлення правопорушника із протоколом і матеріалами здійснюється в порядку, передбаченому для ознайомлення обвинуваченого з матеріалами кримінальної справи.

Не врегульованими залишилися в законі і ситуації, пов'язані із заявленням правопорушником після ознайомлення із матеріалами протокольного провадження, клопотань щодо провадження додаткових процесуальних дій або прийняття рішення про відмову в порушенні кримінальної справи. В практиці ж досудової підготовки матеріалів у протокольній формі такі ситуації виникають і часто вирішуються не на користь правопорушника. Практичні працівники можуть відмовити правопорушникові в задоволенні його клопотання на цілком, здавалось би, законних підставах, аргументуючи свою відмову відсутністю у правопорушника передбаченого законом права на заявлення клопотання на цьому етапі протокольного провадження. Уявляється, що відсутність такого права у правопорушника не може виправдовуватися спрощеним характером провадження. Право на заявлення клопотань повинно бути закріплене в КПК, що можна зробити шляхом залпровадження в ст. 425 КПК норми, яка б відсилала правозастосувача (особу, яка здійснює протокольне провадження) до ст. 221 КПК "Розв'язання клопотань, заявлених під час ознайомлення з матеріалами справи".

Потребує законодавчого закріплення і положення про те, що підставою для прийняття органом дізнання, який готує матеріали в протокольній формі, рішення про порушення кримінальної справи і провадження досудового розслідування може бути необхідність провадження слідчих чи інших процесуальних дій на виконання клопотання правопорушника, заявленого ним під час ознайомлення з протоколом про обставини вчинення злочину та матеріалами, за якими він складений.

В теорії кримінального процесу дискусійним є питання про те, скільки повинно бути складено протоколів про обставини вчинення злочину в тому разі, коли злочин є груповим. Зокрема, Р.С.Абдрахманов і В.Т.Очередин рекомендують складати за матеріалами про групове вчинення злочину окремі протоколи на кожного правопорушника. Аргументуючи свою пропозицію, вони пишуть: "Закон не вказує, один чи декілька протоколів слід складати в разі вчинення суспільно небезпечного діяння групою осіб. Якщо злочин вчинений двома і більше правопорушниками, щодо кожного із них, на наш погляд, можна скласти окремий протокол. Такий висновок пояснюється тим, що злочинні дії не завжди повністю співпадають: один правопорушник, наприклад, організатор, інший – виконавець; один підготував знаряддя злочину, інший – брав участь разом з ним у злочині. Виникає необхідність індивідуалізувати роль кожного правопорушника"¹.

На таку пропозицію В.І. Басков відреагував таким чином: "Якщо додержуватися вказаної авторами рекомендації, треба погодитися і з тим, що у справах про групові злочини, коли кожний із злочинців виконував свою роль, призначену для нього, треба складати на кожного із них окремий обвинувальний висновок, а суд зобов'язаний у такому випадку постановити щодо кожного із підсудних окремий вирок. А якщо піти ще далі, то можна припустити ведення окремого провадження у протокольній формі на кожного із правопорушників"².

Остання аргументація є більш переконливою, ніж та, що наводиться на обґрунтування необхідності складання окремих протоколів на кожного із правопорушників. Дійсно, в кримінальному процесі,

---

¹ Абдрахманов Р.С., Очередин В.Г. Протокольная форма досудебной подготовки материалов. – Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1986. – С. 10.

² Басков В.И. Протокольная форма досудебной подготовки материалов. – М.: Юрид. лит., 1989. – С. 73.

незалежно від форми, за якою він здійснюється, результати провадження завжди викладаються в окремому процесуальному документі – єдиному для того чи іншого провадження. В протоколі про обставини вчиненого злочину, так само як і в обвинувальному висновку, можуть бути викладені дії кожного із співучасників злочину. Ніякої шкоди для протокольного провадження це не матиме. Навпаки, складання єдиного протоколу не тільки узгоджується із загальними правилами щодо складання інших підсумкових процесуальних документів (обвинувального висновку, вироку, постанови про закриття кримінальної справи), а й з правилами процесуальної економії, компактності викладення зібраних органом дізнання фактичних даних про обставини злочину.

У діяльності міліції бувають випадки, коли протокол складається особою, яка здійснює досудову підготовку матеріалів у протокольній формі, відразу після встановлення особи правопорушника, і лише після цього виконуються необхідні процесуальні дії із збирання матеріалів про обставини вчиненого злочину: огляд місця події, відібрання пояснень від очевидців тощо. А в деяких випадках, за даними В.І.Баскова, ознайомлення з таким протоколом правопорушника підмінює його ознайомлення з усіма матеріалами, зібраними в порядку протокольної форми дізнання¹. Такі дії осіб, які ведуть протокольне провадження, є незаконними. Найбільшої шкоди вони завдають правам і законним інтересам правопорушника. При встановленні таких фактів прокурор, який здійснює нагляд за законністю в діяльності органу дізнання, повинен порушити кримінальну справу і замість того, щоб передати її до суду із обвинувальним висновком, направити для провадження дізнання. Це положення має бути належним чином зафіксоване в гл. 35 КПК.

Особа, яка здійснювала досудову підготовку матеріалів у протокольній формі, склавши протокол про обставини вчинення злочину, зобов'язана надати його разом з усіма матеріалами начальникові органу дізнання. Тільки начальник цього органу наділений повноваженнями (компетенцією) щодо затвердження даного протоколу. Тому можна говорити про виключну компетенцію начальника органу дізнання щодо затвердження протоколу про обставини вчиненого

---

¹ Басков В.И. *Протокольная форма досудебной подготовки материалов.* – М.: Юрид. лит., 1989. – С. 75.

злочину. Це означає, що інші посадові особи органу дізнання, які хоча і перебувають на керівних посадах цього органу (заступники начальника органу дізнання, начальники відділів і служб), не мають права затверджувати розглядуваний протокол. Хоча в практиці діяльності з досудової підготовки матеріалів у протокольній формі, як зазначає В.І.Басков, бувають випадки, коли протокол затверджується керівниками окремих структурних підрозділів органів внутрішніх справ¹. До числа таких керівників у міліції належать начальники відділів кримінального розшуку, державної служби по боротьбі з економічною злочинністю та інших структурних підрозділів цього органу дізнання. До числа їхніх службових обов'язків входить процесуальне керівництво і контроль за досудовою підготовкою матеріалів у протокольній формі. Але вони не мають повноважень процесуального характеру щодо затвердження протоколів, що складаються за результатами протокольного провадження.

Правом на затвердження даного протоколу, як уже зазначалося, володіє виключно начальник органу дізнання. Але, виходячи із особливостей правового статусу посадових осіб, які ведуть кримінальний процес, затвердження протоколу про обставини вчиненого злочину є не тільки правом, а й обов'язком начальника органу дізнання. Від останнього вимагається не тільки затвердження протоколу, а й досконале, скрупульозне вивчення протоколу і доданих до нього матеріалів на предмет законності процесуальних дій своїх підлеглих працівників. Вивчення начальником органу дізнання матеріалів має на меті перевірку законності дій особи, яка їх збирала, а протоколу – перевірку законності його складення і відповідності зібраним матеріалам, і є проявом функції відомчого контролю.

В разі затвердження начальником протоколу про обставини вчиненого злочину, особа, яка здійснювала протокольне провадження, зобов'язана надати протокол та всі матеріали правопорушникові для ознайомлення. Тут особливо слід наголосити на необхідності дотримання саме такої послідовності процесуальних дій. Протокол, не затверджений начальником органом дізнання, ні в якому разі не може бути наданий для ознайомлення правопорушникові. Хоча, як зазначають окремі дослідники проблем протокольного провадження, пра-

---

¹ Басков В.И. *Протокольная форма досудебной подготовки материалов.* – М.: Юрид. лит., 1989. – С. 75.

цівники органів дізнання в окремих випадках ознайомлюють правопорушників з матеріалами провадження і протоколом до затвердження останнього начальником органу дізнання. А іноді правопорушника ознайомлюють тільки з протоколом, не пред'являючи для ознайомлення всіх зібраних матеріалів. При цьому в протоколі не зазначається дата, коли правопорушник ознайомився з протоколом¹.

Під час пред'явлення для ознайомлення матеріалів протокольного провадження і самого протоколу слід надавати правопорушникові реальний строк для цього із врахуванням характеру і обсягу матеріалів та інших обставин. Слід зважати на те, що строк такого ознайомлення входить до десятиденного строку дізнання в протокольній формі. Водночас обмеження строку ознайомлення правопорушника є порушенням його прав. Тому в тих випадках, коли існують об'єктивні причини, з яких правопорушник не має змоги ознайомитися з матеріалами та протоколом про обставини вчинення злочину, орган дізнання повинен не обмежувати час на ознайомлення, а звернутися до прокурора із клопотанням про продовження строку протокольного провадження.

Зрозуміло, що спрощений характер цього процесуального провадження обумовлює незначний обсяг його матеріалів, тому на практиці, як правило, ознайомлення правопорушника з матеріалами і протоколом не займає багато часу. Але бувають випадки, коли в протокольному провадженні беруть участь декілька правопорушників, у зв'язку з чим виникають проблеми із вчасним закінченням провадження через необхідність ознайомлення всіх їх з його матеріалами. Викладене дає підстави для пропозиції щодо внесення доповнення до кримінально-процесуального закону в частині регламентації порядку ознайомлення правопорушника (правопорушників) з матеріалами досудової підготовки матеріалів у протокольній формі і складеним за цими матеріалами протоколом. Частина 4 ст. 426 КПК після слів "підписом правопорушника" доцільно доповнити новим реченням: "В разі, коли правопорушник не має змоги ознайомитися із зазначеними матеріалами і протоколом до закінчення десятиденного строку провадження, орган дізнання звертається до прокурора із клопотанням про продовження строку до двадцяти днів".

Проблемним у практиці досудової підготовки матеріалів у протокольній формі є також визначення порядку дій особи, яка здій-

---

¹ Див. Басков В.И. *Протокольная форма досудебной подготовки материалов*. – М.: Юрид. лит., 1989. – С. 79.

снює цю підготовку, при очевидному затягуванні правопорушником часу ознайомлення з матеріалами і протоколом про обставини вчинення злочину. Встановивши, що правопорушник робить це свідомо з метою створення перепон для подальшого руху матеріалів (невиправдані перерви, не викликані необхідністю виписки із матеріалів провадження тощо), особі, яка здійснювала протокольне провадження, слід попередити правопорушника про можливість порушення кримінальної справи в разі закінчення строку провадження. Якщо правопорушник продовжує затягувати ознайомлення, то доцільно порушити кримінальну справу і розпочати за нею дізнання у “звичайній” формі¹.

Таким є зміст першого етапу дізнання, здійснюваного у протокольній формі. Зміст другого етапу закінчення протокольного провадження утворює діяльність прокурора, до якого направлені протокол і матеріали провадження. Ця діяльність прокурора полягає у прийнятті ним одного із передбачених ст. 430 КПК рішень: 1) порушити кримінальну справу; 2) відмовити в порушенні кримінальної справи; 3) повернути матеріали для провадження досудового слідства. Прокурор згідно із цією статтею закону може приймати також рішення про обрання щодо правопорушника в необхідних випадках запобіжного заходу та про складання обвинувального висновку. Але оскільки ці рішення є не підсумковими для протокольного провадження, а скоріше – підготовчими до судового розгляду кримінальної справи, в даній роботі вони не аналізуються. Так само не входить до предмета нашого дослідження аналіз рішення про направлення прокурором матеріалів, зібраних у протокольній формі, для провадження досудового слідства. Бо останнє рішення також не є підсумковим і остаточним для кримінального процесу, воно не переводить процес у судові стадії. Таким чином, інтерес у плані досягнення поставленої перед дослідженням мети і виконання його завдань являють рішення про порушення кримінальної справи і про відмову у порушенні такої справи прокурором. Саме ці рішення будуть предметом аналізу у наступних підрозділах даної роботи.

---

¹ В.І. Басков пропонує подібні ситуації вирішувати складанням відповідного акту (див. Басков В.І. Протокольна форма досудебної підготовки матеріалів. – М.: Юрид. лит., 1989. – С. 79). Уявляється, що складання такого акту нездатне саме собою забезпечити нормальне ознайомлення правопорушника з матеріалами, зібраними у протокольній формі. Ніякого дієвого значення цей акт не матиме, окрім фіксації поведінки правопорушника.

4.2. Відмова в порушенні кримінальної справи за матеріалами протокольної форми дізнання

Рішення про відмову в порушенні кримінальної справи, що приймається за матеріалами протокольного провадження, є доволі специфічним. Але воно не було предметом спеціального дослідження. Більше того, навіть загальним питанням прийняття рішення про відмову в порушенні справи, як свідчить аналіз теоретичної кримінально-процесуальної літератури, не приділяється належної уваги¹. Таке положення обумовлюється не в останню чергу тією обставиною, що більшість вчених і практиків вважає це рішення несуттєвим. А окремі вчені взагалі називають "простими" випадки, коли орган міліції "здійснює перевірку повідомлення про нібито вчинений злочин, а потім, переконавшись, що подія злочину відсутня, виносить постанову про відмову в порушенні кримінальної справи"².

Насправді ж процесуальна діяльність, пов'язана з прийняттям компетентними органами держави рішень про відмову в порушенні кримінальної справи, тільки на перший погляд видається простою. Особливо стосовно рішень, якими підбиваються підсумки досудової підготовки матеріалів у протокольній формі.

Поняття "відмова в порушенні кримінальної справи" на відміну від поняття "порушення кримінальної справи", що вживається в чотирьох значеннях, має цілком визначене значення. У законодавстві, у правозастосовній практиці й у теорії кримінального процесу це поняття відображає сутність і зміст рішення, прийнятого за результатами певного провадження.

Щоб усвідомити сутність рішення про відмову в порушенні кримінальної справи, необхідно розглянути питання про його місце в системі кримінально-процесуальних рішень, що мають остаточний

---

¹ На дисертаційному рівні в Україні рішення про відмову у порушенні кримінальної справи досліджувалось у 1980 році Д.П.Письменним (Див. Письменный Д.П. Отказ в возбуждении уголовного дела в советском уголовном процессе (по материалам органов МВД Украинской ССР): Дис. ... канд. юрид. наук. – Харьков, 1980. – 209 с.) і в 1990 році – П.П. Підюковим (Див. Пидюков П.П. Отказ в возбуждении уголовного дела по реабилитирующим основаниям: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук / КВШ МВД СССР. – К., 1990. – 23 с.).

² Милицин С.Д. Предмет регулирования советского уголовно-процессуального права. – Свердловск: Изд.-во Уральского ун-та, 1991. – С. 10.

характер для кримінального процесу. Для зручності проведення аналізу візьмемо найбільш наближене до рішення про відмову в порушенні справи як за часом, так і за змістом рішення про закриття кримінальної справи. Дане рішення має багато подібних з відмовою в порушенні кримінальної справи рис. Головною з них є те, що ці рішення мають підсумковий характер. Різниця між ними полягає у відображенні результатів відмінної за формою, змістом й обсягом процесуальної діяльності. У досліджуваному аспекті нас цікавить зміст, вкладений законодавцем у терміни, якими позначаються кожне з цих рішень. "Закриття кримінальної справи" буквально трактується як припинення відповідними органами провадження у порушеній кримінальній справі. Аналогічний термін із використанням слова "закриття", на перший погляд, міг би бути введений для використання в законодавстві й у практиці діяльності органів дізнання рішення, прийнятого в стадії порушення кримінальної справи, наприклад – "закриття провадження за заявою про злочин".

Але слово "відмова" запроваджене у даний термін законодавцем не випадково і, на наш погляд, вдало. Воно сприяє не тільки термінологічній індивідуалізації аналізованого рішення в системі інших підсумкових рішень, але, і це є головним, – свідчить про особливий його зміст. "Відмова" в українській мові означає "відповідь про ... неможливість виконати прохання..."¹. Як бачимо, відмова завжди пов'язана із суб'єктом, якому вона адресована. Відмова в порушенні кримінальної справи адресується суб'єкту, що звернувся до визначених законом органів з проханням про порушення кримінальної справи. Це прохання може бути викладене в різноманітній формі: "прошу порушити кримінальну справу", "прошу притягнути винних до кримінальної відповідальності", "прошу розібратися в тому, що відбулося" і т.д.

Але як би воно не звучало в заяві, ініціатор кримінального процесу, повідомляючи про злочин, розраховує в остаточному підсумку на прийняття органами, до яких він звернувся, рішення про порушення кримінальної справи. Таке прохання, як відомо, не завжди може бути задоволене, тому що в законі існує вказівка на обставини, за наявності яких кримінальна справа не порушується. Наявність таких обставин є підставою для того, щоб орган дізнання, слідчий, прокурор, суд або

---

¹ *Новий словник української мови. В 4 томах. Т. 1. "А-Є" / Уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. – К.: Аконіт, 1999. – С. 431.*

суддя відмовили заявнику у виконанні його прохання, констатуючи неможливість порушення кримінальної справи. Таким чином, термін "відмова в порушенні кримінальної справи" адекватно відображає зміст даного поняття, поєднуючи в собі інформацію про факт відмови заявнику в його проханні про порушення справи, а значить і про закінчення кримінального процесу¹.

Рішення про відмову в порушенні кримінальної справи є остаточною не тільки для протокольного провадження, а й для кримінального процесу в цілому. З його прийняттям припиняються правовідносини, що виникли між заявником і державними органами, які вели провадження у протокольній формі, а також з іншими особами – суб'єктами цього провадження. На посадову особу органу дізнання (начальника) або прокурора, які приймають рішення про відмову в порушенні кримінальної справи, покладається підвищена відповідальність. Дана обставина обумовлюється тим, що після винесення відповідної постанови, заінтересовані у результатах кримінального процесу особи можуть розраховувати на задоволення вимог, викладених у заяві про злочин (що, на їхню думку, дійсно мав місце) і які зводяться, як правило, до необхідності порушення кримінальної справи і покарання винних; тільки в результаті оскарження прийнятого рішення. Тому, приймаючи рішення про відмову в порушенні кримінальної справи, орган дізнання зобов'язаний так обґрунтувати це рішення, щоб переконати заінтересованих осіб у його істинності і правовій бездоганності. Досягти цього відповідним посадовим особам може допомогти прагнення до забезпечення мети зазначеного рішення.

Будь-яке процесуальне рішення, як і ті дії, що спрямовані на його реалізацію, є за своїм призначенням цільовими. У зв'язку з цим виникає необхідність визначення цілей, що повинні досягатися в результаті відмови в порушенні кримінальної справи. Природно, що у даному випадку мова йде про ціль, зафіксовану в нормах права, тобто про правову ціль. Рішення про порушення кримінальної справи є багатоцільовим, тому що воно сприяє розвитку кримінально-процесуальної діяльності після завершення протокольного провадження. Рішення ж про відмову в порушенні кримінальної справи за своїм ха-

---

¹ Див. Лобойко Л. М. Підстави до ухвалення рішення про відмову в порушенні кримінальної справи // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. – 2002. – № 3. – С. 164-165.

рактором не є таким, бо воно завершує процесуальну діяльність. Тому і мета його прийняття визначається тим, що воно має підсумковий характер.

Направляючи заяву або повідомлення до відповідного державного органу, ініціатор кримінального процесу ставить на вирішення перед ним питання про наявність або відсутність підстав до порушення кримінальної справи. Орган дізнання, отримавши заяву (повідомлення), зобов'язаний розв'язати це питання і дати відповідь на нього у постанові. А оскільки в заяві (повідомленні) говориться про діяння як про злочин, то посадові особи зобов'язані розв'язати основне у даному випадку питання про існування між державою і громадянами негативних кримінально-правових відносин. Дослідивши це питання, орган дізнання приймає рішення про відмову в порушенні кримінальної справи, в якому констатує відсутність таких відносин. Таким чином, мету рішення про відмову в порушенні кримінальної справи можна визначити як констатацію факту відсутності між державою і громадянами негативних кримінально-правових відносин.

Тут треба підкреслити два основних моменти. Якщо рішення про відмову в порушенні справи приймає начальник органу дізнання під час вивчення складеного особою, яка провадила досудову підготовку матеріалів у протокольній формі, протоколу та доданих до нього матеріалів, то можна стверджувати, що ніяких кримінально-правових відносин між державою і особою, відносно якої це провадження здійснювалося, не виникало. Такі відносини виникнуть у момент, коли начальник органу дізнання затвердить протокол про обставини вчинення злочину, кваліфікація якого буде відображена в протоколі. Тільки після цього моменту протокол набуває юридичної сили і може бути пред'явлений для ознайомлення правопорушникові. Хоча і в цьому випадку можна вести мову лише про "зародження" кримінально-правових відносин між правопорушником і державою, бо на даний момент кримінальна справа ще не порушена.

Про виникнення таких відносин можна впевнено говорити після складання прокурором постанови про порушення кримінальної справи. Рішення, що відображається в ній, дає прокуророві підстави для обрання щодо правопорушника запобіжного заходу, складання обвинувального висновку. Виконання таких дій прокурором у кримінальному процесі стає можливим тільки тоді, коли кримінально-процесу-

альні відносини і кримінально-правові відносини "зливаються в єдиний комплексний комунікативний потік"¹.

Але, незалежно від того, хто приймає рішення про відмову в порушенні кримінальної справи, в ньому завжди проявляється "закінченість пізнавального циклу"², що свідчить про одержання особою, яка здійснювала досудову підготовку матеріалів у протокольній формі, даних, достатніх для обґрунтування цього рішення.

Під час прийняття рішення про відмову в порушенні кримінальної справи за матеріалами протокольного провадження можуть виникати декілька ситуацій.

1. Перша із них пов'язана з тим, що після порушення протокольного провадження начальником органу дізнання і здійснення пізнавальних дій особою, яка веде провадження, встановлюються обставини, що виключають провадження в кримінальній справі. В цій ситуації працівник органу дізнання, якому доручено здійснювати досудову підготовку матеріалів у протокольній формі, складає постанову про відмову в порушенні кримінальної справи і подає її начальникові органу дізнання для затвердження. Дана ситуація вирішується в такому ж порядку, як і в дослідчому кримінальному процесі після перевірки заяви або повідомлення про злочин. Тільки на відміну від дослідчого процесу, в протокольному провадженні рішення про відмову в порушенні кримінальної справи приймається на підставі матеріалів, зібраних не безпосередньо після прийняття і реєстрації джерела інформації про злочин, а у зв'язку з рішенням начальника органу дізнання про порушення протокольного провадження.

2. Складнішою є ситуація, коли особа, яка здійснює протокольне провадження, розцінюючи діяння як таке, що є суспільно небезпечним, направляє матеріали і складений за ними протокол для затвердження начальникові органу дізнання, який приймає інше, ніж те, на яке сподівався дізнавач, рішення – не затверджуючи протокол про обставини вчинення злочину, – відмовити в порушенні кримінальної справи. Прийняття такого рішення начальником органу дізнання є проявом практичної реалізації правила (принципу) вільної оцінки

---

¹ Зеленецький В.С. *Возбуждение уголовного дела*. – Х.: *КримАрт*, 1998. – С. 171.

² Шейфер С.А. *Собирание доказательств в советском уголовном процессе: Методологические и правовые проблемы*. – Саратов: *Изд-во Саратов. ун-та*, 1986. – С. 45.

доказів у кримінальному процесі. Особа, яка здійснює протокольне провадження, використовує дане правило на підставі своїх уявлень про встановлення обставин вчинення злочину. Але оцінка доказів, здійснена нею, не задовольняє начальника органу дізнання, який також вільно оцінює матеріали, зібрані у протокольній формі. Зрозуміло, що пріоритет повинен надаватися оцінці начальника органу дізнання, який, на відміну від особи, яка здійснює дізнання, має право самостійно приймати остаточні для протокольного провадження рішення.

3. Існуванням у кримінальному процесі правила щодо вільної оцінки доказів обумовлюється виникнення третьої ситуації, яка має місце тоді, коли прокурор не погоджується із рішенням начальника органу дізнання про затвердження протоколу про обставини вчинення злочину і відмовляє в порушенні кримінальної справи за тими ж матеріалами, що йому були направлені органом дізнання разом із протоколом. Якщо таке рішення прокурора пов'язане лише з оцінкою зібраних матеріалів на підставі правила щодо вільної оцінки доказів, то вживати заходів реагування до посадових осіб органів дізнання немає потреби. В разі ж, коли прокурор приймає рішення про відмову в порушенні справи, посилаючись на відповідні підстави, які містяться в матеріалах протокольного провадження, то, безумовно, прокурор повинен порушити дисциплінарне провадження щодо працівників органів дізнання. Бо в цьому випадку йдеться про порушення закону, пов'язане із необґрунтованим направленням до прокурора матеріалів і протоколу про обставини вчинення злочину.

Орган дізнання, направляючи всі ці матеріали прокуророві, вбачає в діях правопорушника склад злочину. Але оскільки сам орган дізнання не має права приймати рішення про порушення кримінальної справи, він направляє протокол з відповідними матеріалами для вирішення цього питання прокурором. Тому у більшості випадків відмови прокурором у порушенні кримінальної справи рішенням органу дізнання про направлення прокуророві матеріалів протокольної форми дізнання вважається не тільки не обґрунтованим, а й незаконним.

З викладеного випливає необхідність ґрунтовного дослідження органом дізнання обставин вчинення суспільно небезпечного діяння, у зв'язку із яким розпочате протокольне провадження з тим, щоб виявити не тільки підстави до порушення кримінальної справи, а й ті обставини, що виключають провадження у справі. При цьому треба виходити з того, що достовірне встановлення однієї із таких обставин

не повинно спричиняти автоматичної відмови в порушенні кримінальної справи. Необхідність ретельного дослідження обставин діяння визначається існуванням у практиці діяльності органів дізнання ситуацій, коли, встановивши одну із обставин, що виключають провадження у кримінальній справі, негайно приймається рішення про відмову в його порушенні. Таке поспішне вирішення заяв і повідомлень про злочин призводить до безкарності співучасників особи, щодо якої розпочате протокольне провадження.

З іншого боку, неправильно і навіть абсурдно ставити перед дізнавачем вимоги щодо встановлення даних, що свідчать про відсутність кожної із обставин, що виключають провадження в справі¹. Тому слід погодитися з думкою Ц.М. Каз щодо того, що встановлення цих обставин "необхідне лише в тих випадках, коли первинний матеріал дає підставу припускати наявність цих обставин"². Дійсно, кримінально-процесуальний закон вимагає від органу дізнання встановлювати дані обставини тільки в позитивному плані. Наприклад, у ст. 64 КПК ця вимога виражена законодавцем словами "підлягають доказуванню". У цій статті немає вказівки щодо доказування не існування тих чи інших обставин предмета доказування, як немає в статтях, що регламентують підстави до відмови в порушенні кримінальної справи, вимог щодо встановлення не існування інших, крім вірогідно встановлених під час досудової підготовки матеріалів у протокольній формі обставин, що виключають провадження у кримінальній справі. Вимога щодо встановлення факту відсутності всіх передбачених законом обставин, що виключають провадження у кримінальній справі, позбавлена будь-якої логіки.

Характеристика рішення про відмову в порушенні справи не буде повною без з'ясування значення, яке воно має для протокольного провадження і кримінального процесу взагалі. Говорячи про значення цього рішення, варто підкреслити, що воно має багатоплановий характер. В даному рішенні знаходять відображення висновки органів дізнання щодо питань, поставлених перед ними ініціаторами кримі-

---

¹ Про поняття і характеристику обставин, що виключають провадження у кримінальній справі див. Лобойко Л.М. Підстави до ухвалення рішення про відмову в порушенні кримінальної справи // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. – 2002. – № 3. – С. 164-177.

² Каз Ц.М. Пределы доказывания в стадии возбуждения уголовного дела // Учен. зап. Саратовского гос. ун-та. – Саратов, 1964. – Вып. XI. – С. 44.

нального процесу. Направляючи заяву, повідомлення або у інший спосіб ініціюючи кримінальний процес, громадяни переслідують не тільки мету спонукання зазначених органів до кримінально-процесуальної діяльності, але, – і це головне, – ставлять перед ними завдання вирішення питання (або комплексу питань), що стосуються їхніх порушених прав або прав інших осіб. Саме тому ініціатори належать до групи заінтересованих суб'єктів кримінального процесу. І якщо рішення про порушення кримінальної справи припускає продовження пошуку відповіді на ці питання, то в рішенні про відмову в його порушенні вони повинні бути остаточно вирішені.

Як уже зазначалося, результатом перевірки заяви (повідомлення) про злочин може бути встановлення обставин, що виключають провадження у кримінальній справі. Але в деяких випадках одночасно з встановленням таких обставин можуть бути установлені факти вчинення адміністративних, дисциплінарних або інших правопорушень. У рішенні про відмову в порушенні кримінальної справи ці факти констатуються і заява відповідно до ч. 2 ст. 99 КПК направляється до відповідного органу для вирішення питання про притягнення винних осіб до адміністративної або дисциплінарної чи іншої відповідальності.

Орган, що одержав таку заяву, вважає достовірно установленим факт вчинення правопорушення і приймає рішення про притягнення особи до відповідного виду юридичної відповідальності. Рішення про відмову в порушенні кримінальної справи в даному випадку виступає в ролі юридичного факту для виникнення правовідносин, пов'язаних із реалізацією юридичної відповідальності, передбаченої в інших, окрім кримінального, галузях права.

Іноді відомості, викладені в постанові про відмову в порушенні кримінальної справи, служать підставою для притягнення особи до декількох видів юридичної відповідальності. Так, наприклад, відмова в порушенні справи через відсутність у діях правопорушника складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 245 КК "Знищення або пошкодження лісових масивів", за наявності в його діях ознак адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 66 Кодексу України про адміністративні правопорушення "Знищення або пошкодження підросту в лісах", може бути підставою для притягнення винного не тільки до адміністративної, а й до цивільно-правової відповідальності.

Наприкінці аналізу рішення про відмову в порушенні кримінальної справи за матеріалами протокольної форми дізнання вважаємо

за потрібне наголосити на тому, що воно завжди стосується конкретної особи – правопорушника. Інакше в протокольному провадженні і бути не може, бо однією із основних умов його порушення є очевидність злочину.

Прийняття рішення про відмову в порушенні кримінальної справи тягне за собою настання певних правових наслідків як основних: 1) направлення копії постанови про відмову в порушенні кримінальної справи прокуророві (в разі прийняття рішення органом дізнання); 2) направлення повідомлення про це заінтересованим особам, підприємствам, установам, організаціям; 3) направлення заінтересованим особам копії постанови про відмову в порушенні кримінальної справи; 4) роз'яснення заінтересованим особам права на оскарження відмови в порушенні кримінальної справи прокуророві (ст. 99¹ КПК) або до суду (ст. 236¹ КПК) і порядку реалізації цього права, так і факультативних: 1) направлення заяви чи повідомлення, прийнятого і зареєстрованого як первинне джерело інформації про злочин, але матеріали перевірки якого фактично містять дані про наявність у діянні особи адміністративного або дисциплінарного чи іншого порушення громадського порядку, на розгляд відповідному державному органу, трудовому колективу або адміністрації підприємства, установи, організації або передавання матеріалів для застосування у встановленому порядку заходів адміністративного стягнення; 2) притягнення осіб до іншого, крім кримінальної, виду юридичної відповідальності; 3) роз'яснення заінтересованим у результатах кримінального процесу особам порядку відновлення їхніх порушених прав¹. Настання зазначених наслідків відмови в порушенні справи є характерним і для прийняття цього рішення під час провадження дізнання у протокольній формі.

Не встановлення обставин, що виключають провадження у кримінальній справі, обумовлює прийняття прокурором за матеріалами протокольного провадження протилежного рішення – про порушення кримінальної справи. Останнє буде предметом дослідження у наступному підрозділі монографії.

---

¹ Див. Лобойко Л.М. Наслідки відмови у порушенні кримінальної справи // Акт. проблеми боротьби із злочинністю на етапі реформування кримінального судочинства: У 2-х частинах. – Запоріжжя: Запорізький юрид. ін-т МВС України. – 2002. ч. 2. – С. 47-53.

4.3. Порушення кримінальної справи за матеріалами протокольної форми дізнання

Дослідженню проблем порушення кримінальної справи в юридичній літературі присвячено багато робіт¹. Практично всі вони стосуються загальних положень щодо порушення кримінальної справи, а не порушення справи за матеріалами протокольної форми. В роботах, що торкаються проблем протокольної форми дізнання, дане рішення розглядалося². Але ці роботи видані до "малої судової реформи" у 2001 році, згідно з якими питання регламентації порушення кримінальної справи за матеріалами протокольної форми зазнали суттєвих змін у КПК.

Зважаючи на викладене вище, аналіз рішення про порушення кримінальної справи за матеріалами протокольного провадження буде проведений із урахуванням особливостей процесуального порядку прийняття цього рішення. Сутність порядку його прийняття полягає у необхідності дотримання уповноваженими органами правил, що відповідали б режиму законності.

Правила прийняття рішення про порушення кримінальної справи найбільш повно досліджені В.С. Зеленецьким, який виділяє десять загальних правил³. Всі вони враховуються лише під час прийняття

---

¹ Балашов А. Действительно ли возбуждение уголовного дела – первоначальная стадия уголовного процесса // Социалистическая законность. 1989. – № 8. – С. 53-54; Белозеров Ю.Н. Возбуждение уголовного дела. М.: Уч-метод. кабинет управления уч. заведений МВД СССР, 1976. – 42 с.; Бородин С.В. Разрешение вопроса о возбуждении уголовного дела. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1970. – 117 с.; Дубинский А.Я. Процессуальный порядок разрешения вопроса о возбуждении уголовного дела // Проблемы социалистической законности. – 1991. Вып. 25. – С. 93-101; Ефанова В.А. Возбуждение уголовного дела судом. – Воронеж: Изд-во Воронежского гос. ун-та, 1988. – 104 с.; Жогин Н.В., Фаткуллин Ф.Н. Возбуждение уголовного дела. – М.: Гос. изд-во юрид. лит., 1961. – 206 с.; Зеленецкий В.С. Возбуждение уголовного дела. – Харьков: КримАрт, 1998. – 340 с.; Карев Д.С., Савгирова Н.М. Возбуждение и расследование уголовных дел. – М.: Высшая школа, 1967. – 141 с.; Михайленко А.Р. Возбуждение уголовного дела в советском уголовном процессе. – Саратов: Изд-во Саратовского гос. ун-та, 1975. – 151 с.; Рахунов Р.Д. Возбуждение уголовного дела в советском уголовном процессе. М.: Госюридиздат, 1954. – 88 с. та ін.

² Див., наприклад, Басков В.И. Протокольная форма досудебной подготовки материалов. – М.: Юрид. лит., 1989. – С. 88-105.

³ Див. Зеленецкий В.С. Возбуждение уголовного дела. – Харьков: КримАрт, 1998. – С. 132-151. В цій роботі також сформульовані спеціальні правила порушення кримінальної справи, що стосуються справ приватного та приватно-публічного обвинувачення (Див. С. 151-156).

рішення про порушення кримінальної справи, яким діяльність у дослідчому кримінальному процесі переводиться в стадію досудового розслідування. Нас же для досягнення цілей монографічного дослідження цікавлять правила порушення справи за матеріалами протокольної форми. Оскільки сутність даного рішення і його функціональне призначення в кримінальному процесі є однаковими в будь-якій стадії процесу і в будь-якій його формі (у справах публічного, приватно-публічного та приватного обвинувачення), то наукові результати, досягнуті В.С. Зеленецьким у зазначеній роботі, цілком можуть бути використані для досягнення цілей нашого дослідження.

Відразу зауважимо, що правила порушення справи за матеріалами протокольного провадження не є якимись спеціальними чи додатковими до загальних правил. В них лише відображається специфіка аналізованого рішення, обумовлена особливостями диференційованої (протокольної) форми дізнання. З урахуванням цих позицій проведемо аналіз усіх десяти правил порушення кримінальної справи.

Перше правило. *Прийняти рішення про порушення кримінальної справи за матеріалами протокольного провадження може тільки належний суб'єкт – прокурор.* Дане правило врегульоване в ст. 430 КПК. Згідно з цією нормою прийняття рішення про порушення кримінальної справи за матеріалами, зібраними органами дізнання у протокольній формі, є винятковою компетенцією прокурора. Такий порядок встановлений у ході "малої судової реформи" 2001 року. До внесення змін в КПК рішення про порушення кримінальної справи приймалося суддею. Виключення судді із числа суб'єктів, які мають право порушувати справи публічного і приватно-публічного обвинувачення, є логічним і обґрунтованим з точки зору правової регламентації здійснення, а точніше – розподілу, кримінально-процесуальних функцій.

Покладання ж на прокурора обов'язку порушувати кримінальну справу є не таким безспірним, бо виникає питання: "Чому орган дізнання має право порушувати кримінальну справу про тяжкий злочин і не має такого права, коли йдеться про злочини невеликої і середньої тяжкості?". До того ж матеріали перевірки заяви чи повідомлення про злочин, найшвидше, містять менше фактичних даних, що вказують на ознаки злочину, ніж матеріали протокольної форми, в яких містяться (принаймні повинні міститися, бо того вимагає закон) дані, що є достатніми для розгляду в суді. Уявляється, що, виключаючи

елементи функції обвинувачення з діяльності суду, розробники змін до КПК, обумовлених закінченням дії перехідних положень Конституції України, не врахували положень щодо розподілу публічних функцій між органами дізнання і прокуратури та закордонного досвіду регламентації порушення кримінальної справи за матеріалами протокольного (прискороного, сумарного) провадження.

Статтею 4 КПК передбачено, що органи дізнання і прокурор у разі виявлення ознак злочину зобов'язані в межах своєї компетенції порушити кримінальну справу. Обсяг компетенції кожного з цих органів визначається "статутними" законами ("Про прокуратуру"; "Про міліцію" та ін.) і кримінально-процесуальним законом. В останньому обсяг компетенції органів дізнання і прокуратури щодо порушення кримінальних справ визначається спеціальними нормами (статті 27, 101, 104, 227, 430 КПК та ін.).

Прокурор має право порушувати кримінальні справи про будь-які злочини, в тому числі й про злочини, що повинні розглядатися в порядку приватного обвинувачення, – за умов, визначених у ст. 27 КПК.

Провадження у протокольній формі здійснюється найчастіше міліцією як органом дізнання. Не зовсім логічним виглядає положення, коли законодавець позбавляє орган дізнання права порушувати кримінальні справи про злочини, передбачені частинами першими відповідних статей Кримінального кодексу України. Цими нормами передбачені некваліфіковані склади злочинів. В той же час орган дізнання має право порушувати справи про злочини, що мають кваліфіковані склади (вісімнадцять із двадцяти двох, передбачених ст. 425 КПК).

Таким чином, значний обсяг процесуальної діяльності, яку б міг виконувати орган дізнання (за винятком складання обвинувального висновку), перекладено на прокурора (прийняття рішення про порушення кримінальної справи; повідомлення про прийняття такого рішення заінтересованих осіб; застосування запобіжного заходу) та на суддю (визнання особи потерпілим та цивільним позивачем, цивільним відповідачем). Саме цією обставиною можна пояснити те, що після внесення згаданих вище змін до КПК кількість кримінальних справ, порушених за матеріалами протокольної форми, зменшилася в десятки разів. Прокурор виконує значний обсяг роботи, в тому числі у кримінальних справах, що надходять до нього від слідчих органів з обвинувальним висновком: перевіряє їх, порушує державне обвинувачення, готується до підтримання державного обвинувачення у суді

і підтримує його. Через це прокурори зобов'язують органи дізнання порушувати кримінальні справи без здійснення провадження у протокольній формі за наявності до того підстав. Такий (слід зазначити – прагматичний) підхід до даної проблеми не є порушенням закону. Але він нівелює те позитивне, на що розраховував законодавець, запроваджуючи протокольну форму дізнання.

Для врегулювання викладених вище питань може бути використаний досвід Республіки Беларусь. Згідно зі ст. 454 Кримінально-процесуального кодексу Республіки Беларусь¹ орган дізнання, визнавши зібрані в порядку прискороного провадження матеріали достатніми для порушення кримінальної справи і направлення її до суду, виносить постанову про порушення кримінальної справи, приймає її до свого провадження, притягає як обвинуваченого особу, яка вчинила злочин, вирішує питання про обрання запобіжного заходу щодо обвинуваченого, а також приймає рішення про визнання особи потерпілою, цивільним позивачем, цивільним відповідачем. Виконавши ці дії, орган дізнання закінчує провадження у справі в загальному порядку (складає постанову про передачу кримінальної справи прокуророві для направлення її до суду – ч. 1 ст. 260 Кримінально-процесуального кодексу Республіки Беларусь).

Окрім того, орган дізнання має право відмовити в порушенні кримінальної справи за матеріалами протокольної форми. Прокурор приймає таке рішення тільки за матеріалами, направленими йому органом дізнання разом з протоколом про обставини вчинення злочину тоді, коли орган дізнання не віднайшов підстав для відмови у порушенні справи. Виникає питання: якщо орган дізнання наділений компетенцією щодо відмови в порушенні кримінальної справи за матеріалами протокольного провадження, то чому він не має права порушити справу за матеріалами, зібраними в такому ж самому порядку?

Викладене свідчить про можливість перекладення повноважень щодо порушення кримінальних справ за матеріалами протокольної форми дізнання з прокурора на орган дізнання. Такий перерозподіл компетенційних повноважень не порушить їх загального балансу та вимог ст. 4 КПК щодо меж компетенції органів дізнання та прокурора.

---

¹ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь (текст кодекса по состоянию на 15 сентября 2004 года). – Минск: Амалфей, 2004. – 384 с.

Врешті-решт на обґрунтування правильності нашої позиції можна навести такий аргумент. Матеріали, в яких містяться фактичні дані, збирає орган дізнання, а рішення про порушення кримінальної справи на їх основі приймає прокурор. На останнього покладається повна відповідальність за законність і обґрунтованість прийняття цього рішення. В такій ситуації прокурор ставиться в залежність від якості зібраних органом дізнання матеріалів. Звичайно, він може повернути матеріали до органу дізнання для провадження досудового слідства (ст. 430 КПК), але в такому разі не буде досягнута мета протокольного провадження – прискорити кримінальний процес. Навпаки, процес у цій ситуації затягується.

Відповідальність за законність і обґрунтованість прийняття рішення про порушення кримінальної справи повинен приймати той орган, який здійснював підготовку матеріалів за протокольною формою, тобто орган дізнання. А прокурор має виконувати притаманні для нього функції: 1) здійснювати нагляд за законністю в діяльності органу дізнання, пов'язаний з прийняттям ним рішення про порушення кримінальної справи; 2) порушувати державне обвинувачення у порушеній органом дізнання справі шляхом складання обвинувального висновку.

Друге правило. Рішення про порушення кримінальної справи може бути прийняте тільки за наявності достатніх до того підстав. Підстави до прийняття рішення про порушення кримінальної справи досить повно висвітлені в юридичній літературі¹.

Підстави до порушення кримінальної справи за матеріалами, зібраними у протокольній формі, суттєво відрізняються за обсягом і змістом від підстав до початку такого провадження, а також від підстав до порушення справи за матеріалами перевірки первинних джерел інформації про злочини у "звичайній" формі. Специфіка розглядуваних підстав обумовлюється природою протокольного провадження. Матеріали його мають стати підставою не тільки до порушення прокурором кримінальної справи, а й до складання ним обвинувального висновку, а отже, і для розгляду суддею питання про призначення справи до розгляду в судовому засіданні.

---

¹ Див., наприклад, Зеленецький В.С. *Возбуждение уголовного дела.* – Харьков: КримАрт, 1998. – С. 76-86; Ліпінський В.В., Лобойко Л.М., Макаренко Є.І., Тертишник В.М., Шиян А.Г. *Дізнання в органах внутрішніх справ: Навч. посібник.* – Дніпропетровськ.: ЛіраЛТД, 2003. – С. 88-94 та ін.

Якщо підстави до порушення кримінальної справи у звичайному порядку повинні вказувати лише на наявність ознак злочину у діянні, то підстави до порушення справи в порядку протокольного провадження мають містити в собі докази наявності складу злочину і бути підґрунтям точної його кваліфікації. В концентрованому вигляді ці підстави викладаються в протоколі про обставини вчинення злочину.

Інколи орган дізнання не може одержати такі дані через потребу виконати складні пізнавальні (слідчі) дії. В цих випадках він зобов'язаний на підставі даних, зібраних з допомогою пізнавальних засобів протокольного провадження, порушити кримінальну справу для проведення досудового розслідування. В цьому випадку дані, що покладаються в основу рішення про порушення кримінальної справи, також є підставою до його прийняття. Але особливістю підстави є те, що вона свідчить про неможливість встановлення обставин злочину в межах протокольного провадження, а отже, і про вимушеність прийняття рішення про порушення справи до завершення цього провадження.

Третє правило. Рішення про порушення кримінальної справи може бути прийняте тільки за відсутності обставин, що виключають провадження у кримінальній справі. Вичерпний перелік таких обставин викладений у законі (ч. 1 ст. 6 КПК). Вони були предметом дослідження в багатьох теоретичних роботах¹, а також у підрозділі 4.2. цього монографічного дослідження. Тут тільки зазначимо, що законодавець не вимагає від органу дізнання активно займатися встановленням обставин, що виключають провадження у кримінальній справі. Законодавчо відсутність такої вимоги компенсується положеннями принципів публічності (ст. 4 КПК) та всебічності, повноти і об'єктивності дослідження всіх обставин злочину (ст. 22 КПК). Під час перевірки заяви про злочин у звичайному порядку дослідити всі обставини вчинення злочину найчастіше не є можливим.

---

¹ Див., наприклад, Гришин С.П. *Возбуждается уголовное дело.* – Н. Новгород: Хозрасчетная лаборатория Версия Нижегородской ВШ МВД Российской Федерации, 1992. – С. 18; Ліпінський В.В., Лобойко Л.М., Макаренко Є.І., Тертишник В.М., Шиян А.Г. *Дізнання в органах внутрішніх справ: Навч. посібник.* – Дніпропетровськ.: ЛіраЛТД, 2003. – С. 94-120; Лобойко Л.М. *Підстави до ухвалення рішення про відмову в порушенні кримінальної справи // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ.* – 2002. – № 3. – С. 164-177 та ін.

У протокольному провадженні повне і всебічне дослідження обставин злочину цілком можливе. Більше того, воно є шляхом до встановлення істини у справі. За таких умов обставина (чи обставини), що виключають провадження у кримінальній справі, будуть встановлені незалежно від того, чи ставив це собі за мету орган дізнання.

Четверте правило. *Рішення про порушення кримінальної справи може (і повинно) бути прийняте тільки на підставі ретельно перевірених фактичних даних.* Дане правило впливає із більш загального правила про те, що всі кримінально-процесуальні рішення повинні прийматися на підставі перевірених фактичних даних. Останні мають бути покладені в основу обґрунтування рішення. Вони здобуваються в результаті провадження пізнавальних дій, що відіграють роль засобів пізнання обставин злочину.

Законодавець, регламентуючи засоби пізнання, вважає, що саме в результаті їх застосування може бути сформована необхідна сукупність фактичних даних (доказів), на підставі яких вирішуватиметься комплекс правових, кримінологічних та виховних завдань, досягатимуться цілі протокольного провадження. З цього, з одного боку, випливає, що засоби детермінують можливість досягнення цілей провадження. Але, "з іншого боку, вибір засобів визначається характером мети"¹. Таким чином, категорії засобів і мети у кримінальному процесі взаємообумовлюють одна одну. Процесуальний засіб пізнання, що вибирається для досягнення мети, повинен бути здатним втілити дану мету в реальність. У свою чергу, мета процесу передбачає використання адекватних собі засобів доказування – процесуальних дій, з допомогою яких орган дізнання збирає фактичні дані, що мають значення для справи, із джерел, зазначених у законі².

В стадії досудового розслідування і в судових стадіях такі дані (докази) встановлюються з допомогою слідчих і судових дій. Ці засоби пізнання достатньо детально регламентовані законом, їх удосконаленням займаються науковці, зокрема в теорії криміналістики, у якій тактиці провадження слідчих дій присвячено окремий розділ з однойменною назвою. У межах криміналістики здійснюється також нау-

---

¹ Петрухин И.Л., Батуров Г.П., Морщакова Т.Г. *Теоретические основы эффективности правосудия.* – М.: Наука, 1979. – С. 49.

² Сердюков П.П. *Доказательства в стадии возбуждения уголовного дела.* – Иркутск: Изд-во Иркутского гос. ун-та, 1981. – С. 58.

ково-методична розробка порядку провадження слідчих дій, постійно видаються зразки слідчих процесуальних актів, що, безумовно, виявляє позитивний вплив на застосування їх у практиці розслідування злочинів.

Під час підготовки матеріалів у протокольній формі провадження слідчих дій заборонено¹. Органам дізнання дозволяється тільки відбирати пояснення від правопорушника, очевидців та інших осіб; витребувати довідку про наявність або відсутність судимості у правопорушника, характеристику з місця його роботи або навчання та інші матеріали (ч. 1 ст. 426 КПК)².

Чи забезпечують вказані засоби вирішення завдань і досягнення цілей протокольного провадження? На це питання може бути тільки негативна відповідь. Вивчення літератури показує, що більшість вчених, які займаються дослідженням ефективності пізнавальної діяльності, здійснюваної до порушення кримінальної справи, також дійшла висновків про те, що передбачених у КПК засобів пізнання явно недостатньо. Для забезпечення досягнення цілей процесу ними пропонується, як правило, тільки один шлях підвищення ефективності пізнавальної діяльності до порушення кримінальної справи, а саме – збільшення пізнавальних засобів за рахунок розширення провадження слідчих дій.

Частіше всього пропонується дозволити затримання підозрюваного³ і провадження експертизи⁴. Але є вчені, які вважають, що

---

¹ Виняток складають: огляд місця події (ч.2 ст.190 КПК) та накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку (ч.3 ст.187 КПК).

² За змістом ці дії є тотожними із тими, що провадяться в дослідчому кримінальному процесі: відібрання пояснень від окремих громадян чи посадових осіб та витребування необхідних документів (ч. 4 ст. 97 КПК).

³ Михайленко А.Р. *Возбуждение уголовного дела в советском уголовном процессе.* – Саратов: Изд-во Саратовского гос. ун-та, 1975. – С. 18; Рахунов Р.Д. *Возбуждение уголовного дела в советском уголовном процессе.* М.: Госюриздат, 1954. – С. 11. Тут слід наголосити, що затримання підозрюваного на час видання цитованих робіт дійсно розглядалося як слідча дія. Але згідно з чинним кримінально-процесуальним законом України затримання є тимчасовим запобіжним заходом (ч. 2 ст. 149 КПК).

⁴ Карнеева Л.М. *Проблеми доказывания при отказе в возбуждении уголовного дела* // *Юридические гарантии применения права и режим законности.* – Ярославль, 1976. – С. 166; Малько А. *Теоретические подходы к ускорению судопроизводства* // *Сов. юстиция.* – 1989. – № 23. – С. 23; Галаган В.И. *Использование следователем информации на первоначальном этапе расследования.* Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – К., 1992. – С. 12-13.

"всі невідкладні слідчі дії можуть здійснюватися до винесення рішення про порушення кримінальної справи"¹. На думку прибічників цієї точки зору, застосування таких дій має відповідати наступним вимогам: по-перше, їх провадження повинно мати невідкладний і винятковий характер; по-друге, бути спрямованим на встановлення підстав для порушення кримінальної справи; по-третє, не повинно замінюватися провадженням інших процесуальних дій². Але такий підхід не можна вважати правильним і допустимим, оскільки, згідно із законом, названі дії можуть проводитися тільки у процесі досудового розслідування (ч. 2 ст. 65 КПК). До того ж, дозвіл провадити до порушення справи всі невідкладні слідчі дії призведе до розмиття меж стадії досудового розслідування і дослідчого кримінального процесу або протокольної форми дізнання.

Оскільки проведення слідчих дій під час протокольного провадження заборонено, а відібрання пояснень і витребування документів не завжди достатньо для встановлення істини, то виникає необхідність у розробці таких засобів, які б відповідали рівню пізнання в протокольному провадженні, тобто таких "пізнавальних засобів, які мають на собі печатку своєрідності розвитку процесу опанування об'єкта"³. Закріплення у законі відібрання пояснень і витребування документів як пізнавальних дій свідчить про визнання законодавцем того факту, що пізнання, здійснюване під час підготовки матеріалів у протокольній формі, відрізняється від пізнання у слідчому та судовому процесах.

Але в той же час "можна сказати, що перевірні дії в стадії порушення кримінальної справи і слідчі дії за своєю суттю є послідовно розташовані ланцюги процесу пізнання обставин скоєного злочину, а також інших обставин..."⁴. Сказане обґрунтовує висновок про те, що підвищення ефективності пізнання в протокольному провадженні,

---

¹ Альперт С.А., Стрёмовский В.А. Возбуждение уголовного дела органами милиции. – Х: Изд-во Харьк. ун-та, 1957. – С. 7.

² Кожневников О.А. Предмет прокурорского надзора за законностью возбуждения уголовного дела // Актуальные проблемы советского уголовного процесса. – Свердловск, 1987. – С. 89.

³ Максюта Н.Е. О соотношении объекта и метода познания. Автореф. дисс. ... канд. филос. наук. – К., 1980. – С. 11.

⁴ Милицин С.Д. Предмет регулирования советского уголовно-процессуального права. – Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1991. – С. 36.

яке має багато спільного із пізнанням, здійснюваним у дослідчому кримінальному процесі, повинно ґрунтуватися не на використанні в ньому слідчих дій, а на розробці і впровадженні нових пізнавальних засобів, адекватних специфіці й рівню пізнання в цьому провадженні.

В практиці діяльності органів дізнання дефіцит правових засобів пізнання у протокольному провадженні поповнюється розробкою і застосуванням нових засобів, які не завжди є науково обґрунтованими, а іноді і такими, що порушують чинне законодавство. Але в провадженні, здійснюваному за протокольною формою, застосовуються й такі нові пізнавальні засоби, що не суперечать закону. Наприклад, для встановлення обставин злочину, передбаченого ч. 1 ст. 185 КК, рекомендується провадити огляд і вилучення викрадених речей чи предметів, інвентаризацію. Обставини обману покупців та замовників (ч. 1 ст. 225 КК) встановлюються з допомогою контрольної закупки, ревізії, інвентаризації, перевірки правильності вагових і вимірювальних приладів тощо¹.

Багато з цих пізнавальних засобів із успіхом застосовуються і закріпились у практиці діяльності, здійснюваної під час дізнання у протокольній формі. Не будучи бездоганними з точки зору процесуальної форми, названі засоби пізнання являють безпосередньо-практичну цінність і "несуть, насправді, те ж навантаження, що і слідчі дії" в ході розслідування².

В науці кримінального процесу дії, що спрямовані на пізнання обставин злочину до порушення кримінальної справи, отримали назву дослідчі пізнавальні дії. Таке їх визначення вперше в юридичній літературі було запропоноване в 1985 році професором В.С.Зеленецьким³. Пізніше модель кожної дослідчої пізнавальної дії була розроблена в кандидатській дисертації Л.М.Лобойка⁴. До числа дослідчих

---

¹ Див. Баулін О.В., Карпов Н.С., Поповченко О.І., Савицький Д.О. *Спрощене досудове провадження в Україні: історія, сучасність, перспективи. Навчальний посібник.* – К.: Семенко Сергій, 2004. – С. 79-93.

² Масленникова Л.Н. *Процесуальное значение результатов проверочных действий в доказывании по уголовному делу.* – М.: Академия МВД РФ, 1993. – С. 9.

³ Зеленецкий В.С. *Информационные основы следственного уголовного процесса // Проблемы доказательственной деятельности по уголовным делам.* – Красноярск, 1985. – С. 59-60.

⁴ Див. Лобойко Л.Н. *Актуальные проблемы следственного уголовного процесса.* – Дис. ... канд. юрид. наук: Ун-т внутр. дел. – Харьков, 1997. – С. 97-142.

пізнавальних дій автори відносять: відібрання пояснень; дослідче опитування; прийняття явки з повинною; виготовлення графічних зображень; виготовлення відтисків, зліпків; дослідчий огляд; доставляння; догляд; витребування матеріалів; прийняття доказової інформації; доручення посадовим особам установ, підприємств, організацій проведення ревізій, інвентаризацій, відомчих перевірок і відомчих експертиз; контрольна перевірка; опечатування об'єктів; застосування звуко- і відеозапису, фото- і кінозйомки; спеціальне дослідження об'єктів¹.

Зазначені пізнавальні дії розроблялися для застосування в дослідчому кримінальному процесі, але вони ефективно можуть бути використані і під час протокольного провадження. Хоча в цьому провадженні на відміну від дослідчого кримінального процесу ставиться вимога встановити всі обставини злочину, але ж воно здійснюється в спрощеному порядку. Тому дослідчі пізнавальні дії, які є простішими у виконанні порівняно зі слідчими діями, здатні забезпечити ефективність пізнання.

П'яте правило. Кримінальна справа за матеріалами протокольного провадження може бути порушена тільки щодо конкретної особи у зв'язку з безумовною очевидністю наявності в її діях складу злочину.

Кримінально-процесуальний закон і практика його застосування знають два варіанти прийняття рішення про порушення кримінальної справи: 1) за фактом вчинення злочину; 2) щодо конкретної особи. Можливість порушення кримінальної справи щодо конкретної особи була надана законодавцем компетентним органам у 1995 році шляхом доповнення ст. 98 КПК частиною 2 такого змісту: "Якщо на момент порушення кримінальної справи встановлено особу, яка вчинила злочин, кримінальну справу повинно бути порушено щодо цієї особи".

Перед органом дізнання, який здійснює протокольне провадження, ставиться завдання встановити всі обставини вчинення зло-

---

¹ Див. Зеленецький В.С. Информационные основы следственного уголовного процесса // Проблемы доказательственной деятельности по уголовным делам. – Красноярск, 1985. – С. 59-60; Лобойко Л.Н. Актуальные проблемы следственного уголовного процесса. – Дис. ... канд. юрид. наук: Ун-т внутр. дел. – Харьков, 1997. – С. 97-142; Зеленецький В.С., Лобойко Л.М. Дослідче провадження про злочини (Проект КПК України. Особлива частина. Розділ шостий) // Веса Фемиды. – 2000. – №1 (13). – С. 40-51.

чину, всі елементи його складу, а отже і суб'єкта, який вчинив злочин¹. За результатами провадження орган дізнання складає протокол, в якому обов'язково зазначаються дані щодо правопорушника. Прокурор, погодившись з висновками органу дізнання, викладеними в протоколі, може і повинен прийняти тільки одне рішення – про порушення кримінальної справи. В постанові прокурора про прийняття даного рішення обов'язково мають бути зазначені прізвище, ім'я та по батькові особи, щодо якої воно приймається. Дану обставину слід особливо підкреслити. За умови, коли законом не передбачене складання постанови про притягнення правопорушника як обвинуваченого, єдиним кримінально-процесуальним рішенням, в якому вказується на особу, яка вчинила злочин, є постанова про порушення кримінальної справи². Окрім того, дане правило прямо впливає із ч. 2 ст. 98 КПК.

В контексті розглядуваних проблем слід зупинитися на дотриманні положень Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) від 30 січня 2003 року (справа № 1-12/2003)³, яким особі, щодо якої порушено кримінальну справу, надане право на оскарження відповідної постанови. Для реалізації правопорушником свого права на оскарження постанови про порушення щодо нього кримінальної справи слід покласти на прокурора обов'язок надсилати йому копію цієї постанови. Л.Хрусова пра-

---

¹ Більше того, якщо встановити суб'єкта злочину в межах протокольного провадження неможливо, орган дізнання зобов'язаний порушити справу за фактом і взяти всіх заходів до його встановлення.

² Складений органом дізнання протокол про обставини вчинення злочину також є процесуальним рішенням. Але це рішення приймається до порушення кримінальної справи. Воно має попередній і допоміжний характер для рішень, які може прийняти прокурор, ознайомившись з даним протоколом. Прокурор може не погодитися з ним і прийняти рішення про відмову в порушенні справи.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) від 30 січня 2003 року (справа № 1-12/2003) // www.infodisk.com.ua/laws.htm.

вильно пропонує, окрім цього, зобов'язати прокурора висловлювати правопорушнику пропозицію щодо з'явлення до суду із захисником¹.

Шосте правило. *Рішення про порушення кримінальної справи має охоплювати всі виявлені на момент його прийняття епізоди злочинної діяльності і всіх причетних до неї осіб.*

Дане правило під час здійснення дізнання у протокольній формі має обмежену сферу застосування, що обумовлюється природою, функціональним призначенням протокольної форми у кримінальному процесі та іншими її ознаками. Рішення про початок провадження у протокольній формі приймається начальником органу дізнання за конкретним фактом, викладеним у зареєстрованій відповідним чином заяві. Кожний факт злочину реєструється окремо. Об'єднання кількох проваджень за різними заявами про злочини законом не передбачене. До того ж прийняття рішення про об'єднання проваджень за умов, коли встановлений законом строк складає всього десять днів, практично неможливо. Окрім того, коли злочини є однорідними або вчинені групою осіб, то, як правило, вже під час досудового провадження їхня кваліфікація змінюється на більш тяжкі, що виключає можливість підготовки матеріалів у протокольній формі.

Отже, розглядуване правило може бути застосоване тільки під час протокольного провадження, здійснюваного щодо однієї особи, яка вчинила два або більше злочинів, кожен із яких включений до переліку, сформульованого в ст. 425 КПК. Дія даного правила не виключається і в тих випадках, коли вчинення злочину групою осіб не є кваліфікуючою ознакою злочину. В цьому разі кримінальна справа має бути порушена щодо всіх суб'єктів, які брали участь у вчиненні злочину.

Сьоме правило. *На момент прийняття рішення про порушення кримінальної справи кримінально-правова кваліфікація злочинного діяння повинна бути не вірогідною (або приблизною), а достовірною і до того ж істинною.*

Інакше під час прийняття рішення про порушення кримінальної справи за матеріалами протокольного провадження не може й бути. Бо на момент прийняття цього рішення прокурором вже встановлені всі обставини вчинення злочину, що є підставою для складання органом дізнання відповідного протоколу і направлення його до прокурора.

---

¹ Хруськова Л. Чи потрібна протокольна форма досудової підготовки матеріалів? // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 3. – С. 81.

Прокурор, вирішуючи питання про порушення кримінальної справи в межах протокольного провадження, повинен звертати увагу на те, щоб кваліфікація злочину, яку він збирається дати у постанові, збігалася з тією, що її дав орган дізнання. І найголовніше, щоб стаття, за якою прокурор кваліфікує злочин, була в переліку, що регламентований ст. 425 КПК. В разі виникнення розбіжностей у кваліфікації, прокурор повинен відмовитися від прийняття рішення про порушення справи за статтею кримінального закону, вказаною в протоколі про обставини вчинення злочину. В цьому разі прокурор, за наявності до того підстав, повинен прийняти рішення про порушення кримінальної справи за ознаками іншого злочину, тобто того, який він вбачає в результаті вивчення наданих йому матеріалів. Дане положення має бути обов'язково закріплене в чинному кримінально-процесуальному законі.

Отже, кримінально-правова кваліфікація злочину, що дається в постанові прокурора про порушення кримінальної справи за матеріалами протокольного провадження, має бути істинною незалежно від того, чи збігається вона з кваліфікацією, даною органом дізнання у протоколі про обставини вчинення злочину.

Восьме правило. Рішення про порушення кримінальної справи повинно бути прийняте вчасно і обов'язково в межах встановлених законом строків.

Строки протокольного провадження є нормативно визначеними (див. підрозділ 2.3.), тому їх порушення розцінюється не інакше як порушення закону з настанням відповідних правових наслідків. Значимість даного правила підвищується у зв'язку з тим, що воно стосується прокурора – посадової особи, функцією якої є нагляд за законністю під час досудового провадження. Виходячи з цього, прокурор є відповідальним не тільки безпосередньо за вчасність прийняття ним особисто рішення про порушення справи, а й за вчасне направлення йому органом дізнання матеріалів протокольного провадження.

Дев'яте правило. Прийняття рішення про порушення кримінальної справи не може ставитися в залежність від можливості (чи неможливості) розкриття злочину, позиції потерпілого, фізичних або юридичних осіб, які заявили (повідомили) про злочин, що вчинений чи готується.

Це загальне правило порушення кримінальної справи під час прийняття рішення за матеріалами протокольного провадження відзначається особливістю, яка полягає в тому, що питання про розкриття

злочину на момент його прийняття вже вирішене. Тому в цій частині правило не має істотного правового значення. Незалежність же прийняття розглядуваного рішення від позиції фізичних і юридичних осіб залишається в силі, бо провадження у справах про всі злочини, зазначені в ст. 425 КПК, здійснюється у відповідності з принципом публічності. Останній вимагає від прокурора здійснювати провадження не тільки незалежно від позиції заінтересованих суб'єктів кримінального процесу, а й максимально активно, в загальносуспільних інтересах.

Десяте правило. *Рішення про порушення кримінальної справи повинно бути в будь-якому разі оформлене документально в особливому процесуальному акті, що спеціально складається для констатації факту, змісту і результатів прийнятого рішення.*

Документальна форма рішення про порушення кримінальної справи передбачена в ч. 1 ст. 98 КПК. Згідно з цією нормою за наявності відповідних приводів і підстав компетентними органами повинна бути складена постанова. Форма і зміст постанови про порушення кримінальної справи за результатами протокольного провадження не має відмінностей від тієї, що складається за матеріалами перевірки заяви або повідомлення, здійснюваної у "звичайній" формі¹.

Висновки до розділу 4

1. Виконання всіх процесуальних завдань протокольного провадження є підставою для вирішення питання про його закінчення. Вирішення цього питання відбувається в два етапи: 1) складання органом дізнання підсумкового процесуального документа за результатами провадження – протоколу про обставини вчинення злочину – і ознайомленні з ним та всіма матеріалами провадження правопорушника; 2) прийняття прокурором одного із рішень: порушити кримінальну справу, відмовити в порушенні справи; повернути матеріали для провадження досудового слідства.

2. В тих випадках, коли прокурор виявив незначні порушення закону під час складання протоколу, доцільно надати йому право повертати матеріали протокольного провадження до органу дізнання,

---

¹ За винятком того, що в постанові має бути обов'язково вказано на особу, яка вчинила злочин, про що мова йшла вище.

який їх готував, для перескладання даного протоколу. Для запровадження цього положення в закон доцільно ст. 430 КПК доповнити новим реченням такого змісту: "В разі виявлення несуттєвих порушень під час складання протоколу прокурор направляє його разом з матеріалами до органу дізнання для складання нового протоколу. При цьому попередньо складений протокол із матеріалів не вилучається".

3. Порядок підготовки матеріалів протокольного провадження для ознайомлення (підшивання, нумерування) та сама процедура ознайомлення правопорушника з цими матеріалами повинні знайти своє відображення в КПК. Для цього достатньо до ст. 426 КПК внести доповнення про те, що ознайомлення правопорушника із протоколом і матеріалами здійснюється в порядку, передбаченому для ознайомлення обвинуваченого з матеріалами кримінальної справи.

Під час пред'явлення для ознайомлення матеріалів протокольного провадження і самого протоколу слід надавати правопорушникові реальний строк для цього із врахуванням характеру і обсягу зібраних матеріалів та інших обставин. Обмеження строку ознайомлення правопорушника з протоколом про обставини вчинення злочину та матеріалами протокольної форми дізнання є порушенням його прав. Тому в тих випадках, коли існують об'єктивні причини, з яких правопорушник не має змоги ознайомитися з відповідними матеріалами, орган дізнання повинен не обмежувати час на ознайомлення, а звернутися до прокурора із клопотанням про продовження строку протокольного провадження. У зв'язку з цим ч. 4 ст. 426 КПК після слів "підписом правопорушника" доцільно доповнити новим реченням: "В разі, коли правопорушник не має змоги ознайомитися із зазначеними матеріалами і протоколом до закінчення десятиденного строку провадження, орган дізнання звертається до прокурора із клопотанням про продовження строку до двадцяти днів".

4. Кримінально-правові відносини між державою і особою, відносно якої здійснювалося провадження у протокольній формі, виникають у момент, коли начальник органу дізнання затверджує протокол про обставини вчинення злочину, кваліфікація якого відображається в протоколі. Тільки після цього моменту протокол набуває юридичної сили і може бути пред'явлений для ознайомлення правопорушникові. Хоча і в цьому випадку можна вести мову лише про "зародження" кримінально-правових відносин між правопорушником і державою, бо на даний момент кримінальна справа ще не порушена.

5. В кримінально-процесуальному законі має бути регламентоване положення про те, що підставою для прийняття органом дізнання, який готує матеріали в протокольній формі, рішення про порушення кримінальної справи і провадження досудового розслідування може бути необхідність провадження слідчих чи інших процесуальних дій на виконання клопотання правопорушника, заявленого ним під час ознайомлення з протоколом про обставини вчинення злочину та матеріалами, за якими він складений.

6. Порушення кримінальної справи за матеріалами протокольної форми дізнання здійснюється за загальними правилами прийняття цього процесуального рішення, сформульованими В.С.Зеленецьким. Кожне з правил порушення справи відзначається певною специфікою, що обумовлюється природою і змістом протокольного провадження.

7. Компетенція щодо прийняття рішення про порушення кримінальної справи за матеріалами протокольної форми дізнання може бути передана від прокурора до органу дізнання. Такий перерозподіл компетенційних повноважень не порушить їх загального балансу та вимог ст. 4 КПК щодо меж компетенції органів дізнання і прокурора.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє зробити низку теоретичних висновків, які відображають результати, що свідчать про досягнення мети дослідження та виконання всіх завдань, поставлених у вступі до монографії.

1. Проблеми правового регулювання і практичного застосування протокольної форми дізнання за тридцять сім років її існування були предметом багатьох досліджень. Протягом всього цього часу в теорії кримінального процесу точилася дискусія щодо її процесуальної чи адміністративно-правової природи та доцільності застосування. Хоча більшість вчених і практиків підкреслювала ефективність протокольної форми досудової підготовки матеріалів у боротьбі зі злочинністю. З моменту прийняття в 2001 році нового кримінального закону та внесенням змін до кримінально-процесуального закону до цього часу проблеми, що були підставою дискусій, не вирішені. А виключення із проекту КПК норм, якими б регламентувалась протокольна форма, поставило нову проблему. Сутність її полягає в тому, що протокольна форма дізнання, життєздатність якої доведена практикою застосування протягом тривалого часу, в майбутньому процесуальному законі може не знайти свого заслуженого місця.

2. Категорія злочинів, яка з ґносеологічних позицій віднесена до нескладних, може бути пізнана всебічно, повно і об'єктивно в короткі терміни з допомогою простих пізнавальних засобів і до того ж з максимальною гарантією прав і законних інтересів особи. Застосування тут всієї системи складних слідчих дій не тільки не потрібне, воно є надмірним і, як наслідок, з функціональної точки зору не виправданим. Даними обставинами обумовлюється практична цінність протокольної форми дізнання.

3. Для правильного визначення предмета і меж протокольної форми дізнання необхідним є застосування селективного методу, що передбачає здійснення вибору із загальної кількості злочинів тільки тих із них, за якими застосування даної форми дозволено законом. Предмет і межі протокольної форми дізнання мають імперативно-усічений характер, оскільки законодавець приписує чинити тільки так, як це визначено законом, і ні в якому разі не виходити за межі підслідності складу злочинів, визначених для даної форми дізнання. Встановлювані законом обмеження мають два відносно самостійних,

але все ж таки взаємопов'язаних аспекти. З одного боку, обмеження на застосування протокольної форми дізнання визначаються тими складами злочинів, перелік яких встановлений у самому законі. З іншого боку, вказані обмеження встановлюються з урахуванням особливостей осіб, які вчинили той чи інший злочин. Введений до складу ст. 425 КПК перелік злочинів є за своїм характером, по-перше, нормативно-обов'язковим; по-друге, за кількістю вказаних у ньому складів злочинів він є вичерпним, таким, що виключає можливість виходу за його межі.

4. Протокольна форма дізнання у кримінальному процесі має перспективи щодо розширення за рахунок включення до числа злочинів, за якими вона може здійснюватися, інших злочинів невеликої та середньої тяжкості. В перспективі можливе і таке правове регулювання, як застосування протокольної форми дізнання, коли замість переліку відповідних злочинів у кримінально-процесуальний закон буде запроваджена норма, згідно з якою така форма дізнання застосовуватиметься у всіх без винятку злочинах, покарання за які складає не більше п'яти років позбавлення волі.

5. Рішення органу дізнання про початок протокольного провадження має бути матеріалізоване і одержати свій зовнішній вираз у відповідному процесуальному акті. Дане рішення повинно оформлюватися постановою про порушення протокольного провадження. Такий висновок повністю узгоджується зі ст. 130 КПК, згідно з якою кримінально-процесуальні рішення оформлюються відповідною постановою.

6. Вихідні межі протокольної форми дізнання визначаються моментом прийняття органом дізнання рішення про початок протокольної форми досудової підготовки матеріалів (протокольної форми дізнання). Кінцевим моментом протокольної форми дізнання є момент прийняття прокурором за наданими йому органом дізнання матеріалами одного із кінцевих рішень: 1) про порушення кримінальної справи; 2) про відмову в порушенні кримінальної справи; 3) про направлення матеріалів для провадження досудового слідства.

7. Визнання особи, якій злочином завдано шкоди, потерпілим має здійснюватися прокурором відразу після порушення ним кримінальної справи за матеріалами, зібраними у протокольній формі. Регламентація даного положення в законі забезпечить реалізацію інтересів потерпілого. До прийняття рішення про порушення кримінальної справи особі, якій злочином завдано шкоди, має визнаватися постраждалим.

8. Підставою для вирішення питання про закінчення протокольного провадження є виконання всіх процесуальних і пізнавальних завдань. Вирішення цього питання відбувається в два етапи: 1) складання органом дізнання підсумкового процесуального документа за результатами провадження – протоколу про обставини вчинення злочину – і ознайомленні з ним та всіма матеріалами провадження правопорушника; 2) прийняття прокурором одного із рішень: порушити кримінальну справу; відмовити в порушенні справи; повернути матеріали для провадження досудового слідства. В тих випадках, коли прокурор виявив незначні порушення закону під час складання протоколу, доцільно надати йому право повертати матеріали протокольного провадження до органу дізнання, який їх готував, для перескладання даного протоколу.

9. Кримінально-правові відносини між державою і особою, щодо якої здійснювалося провадження у протокольній формі, виникають у момент, коли начальник органу дізнання затверджує протокол про обставини вчинення злочину, кваліфікація якого відображається в протоколі. Тільки після цього моменту протокол набуває юридичної сили і може бути пред'явлений для ознайомлення правопорушникові. Хоча в цьому випадку можна вести мову лише про "зародження" кримінально-правових відносин між правопорушником і державою, бо на даний момент кримінальна справа ще не порушена.

10. Компетенція щодо прийняття рішення про порушення кримінальної справи за матеріалами протокольної форми дізнання може бути передана від прокурора до органу дізнання. Такий перерозподіл компетенційних повноважень не порушить їх загального балансу та вимог ст. 4 КПК щодо меж компетенції органів дізнання і прокурора.

11. В результаті проведеного монографічного дослідження вироблені пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства.

Зокрема пропонується доповнити Кримінально-процесуальний кодекс України:

1) Статтю 426 після ч. 1 новою частиною: "За наявності підстав до продовження строку підготовки матеріалів орган дізнання звертається не пізніше як за дві доби до його закінчення з відповідним клопотанням до прокурора. Рішення прокурора про продовження строку підготовки матеріалів є остаточним і оскарженню не підлягає".

2) Главу 35 новою статтею такого змісту: "Під час досудової підготовки матеріалів у протокольній формі правопорушник має право: знати, з приводу чого відносно нього порушене таке провадження;

давати пояснення або відмовитися від давання пояснень; подавати докази; заявляти клопотання та відводи особі, яка здійснює підготовку матеріалів, та прокуророві; подавати скарги на дії і рішення цих посадових осіб; ознайомлюватися з усіма матеріалами протокольної форми; за наявності відповідних підстав – на забезпечення безпеки".

3) Статтю 430 після слів "постанову про порушення кримінальної справи" словами "складає, за наявності до того підстав, постанову про визнання особи потерпілим".

4) Частину 3 ст. 128 реченням такого змісту: "За невиконання перекладачем обов'язків, передбачених цією статтею, до нього застосовуються заходи дисциплінарного або адміністративного впливу".

5) Главу 35 новою статтею "Обов'язковість видачі матеріалів" такого змісту: "Посадові особи підприємств, установ та організацій зобов'язані надавати матеріали органам дізнання за їх вимогою.

Видача документів, що містять державну таємницю, проводиться із додержанням відповідних даних, що забезпечують нерозголошення цих даних".

6) Главу 35 новою статтею: "Очевидці та інші особи, стосовно яких є дані про те, що їм відомо про обставини злочину або про особу правопорушника, викликаються за правилами, передбаченими цим кодексом для свідків у кримінальних справах.

Вказані особи мають права, передбачені статтею 691, та обов'язки, передбачені статтею 70, а також несуть відповідальність, встановлену для свідків статтею 71 цього Кодексу".

7) Статтю 430 новим реченням такого змісту: "В разі виявлення несуттєвих порушень під час складання протоколу прокурор направляє його разом з матеріалами до органу дізнання для складання нового протоколу. При цьому попередньо складений протокол із матеріалів не вилучається".

8) Частину 4 ст. 426 після слів "підписом правопорушника" новим реченням: "В разі, коли правопорушник не має змоги ознайомитися із зазначеними матеріалами і протоколом до закінчення десятиденного строку провадження, орган дізнання звертається до прокурора із клопотанням про продовження строку до двадцяти днів".

Доповнити ст. 185⁴ Кодексу України про адміністративні правопорушення після слова "перекладача" словами "очевидців та інших осіб, які викликані для давання пояснень під час підготовки матеріалів у протокольній формі".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдрахманов Р.С. Процессуальное положение лица, в отношении которого ведется протокольное производство по ст. 415 УПК РСФСР // Вопросы усиления борьбы ОВД с правонарушениями. – М.: Юрид. лит., 1981. – С. 62-65.
2. Абдрахманов Р.С., Очередин В.Г. Протокольная форма досудебной подготовки материалов. – Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1986. – 31 с.
3. Алексеев О. Протокольная форма досудебной подготовки материалов // Вісник прокуратури. – 2002. – № 4. – С. 31-34.
4. Алексеева А., Симкин Л. Рассмотрение судом дел, подготовленных в протокольной форме // Сов. юстиция. – 1985. – № 22. – С. 20-21.
5. Альперт С.А. Участники советского уголовного процесса: Конспект лекции, Х., 1965. – 33 с. (на правах рукописи).
6. Альперт С.А., Стрёмовский В.А. Возбуждение уголовного дела органами милиции. – Х: Изд-во Харьк. ун-та, 1957. – 30 с.
7. Альшевский Т.В., Данышина Л.И., Чувилов А.А. Досудебное производство по делам о хулиганстве без отягчающих обстоятельств. – М.: НИИРИО высш.шк. МВД СССР, 1972. – 46 с.
8. Арсеньев В., Рябоконт В. Протокольная форма досудебной подготовки материалов // Сов. юстиция. – 1985. – № 21. – С. 8-9.
9. Арсеньев В.Д., Метлин Н.Д., Смирнов А.В. О дальнейшей дифференциации порядка производства по уголовным делам // Изв. вузов. Правоведение. – 1986. – № 1. – С. 78-83.
10. Арсеньев В.Д. О едином порядке производства по уголовным делам и пределах его дифференциации // Вопросы борьбы с преступностью. – Труды Иркутского гос. ун-та им. А.А. Жданова. – Т. 85. – Серия юрид. – Вып. 10. – Часть 4. – Иркутск, 1970. – С. 63-71.
11. Арсеньев В.Д. Упрощение неравнозначно упрощенчеству // Соц. законность. – 1975. – № 3. – С. 63-64.
12. Асриев Б. Протокольная форма досудебной подготовки материалов // Соц. законность. – 1985. – № 12. – С. 45-48.
13. Аширов Р.Д. Институт ускоренного производства как средство повышения эффективности советского уголовного процесса // Вопросы эффективности советского уголовного процесса. – Казань. – 1976. – С. 62-64.
14. Балашов А. Действительно ли возбуждение уголовного дела - первоначальная стадия уголовного процесса // Социалистическая законность. 1989. – № 8. – С. 53-54.
15. Басков В.И. Протокольная форма досудебной подготовки материалов. – М.: Юрид. лит., 1989. – 176 с.

16. Басков В.И. Протокольная форма уголовного судопроизводства // Сов. государство и право. – 1985. – № 10. – С. 63-70.
17. Баулін О.В., Карпов Н.С., Поповченко О.І., Савицький Д.О. Спрощене досудове провадження в Україні: історія, сучасність, перспективи: Навч. посіб. – К.: Семенко Сергій, 2004. – 151 с.
18. Баулін О.В., Поповченко О.І. Процесуальний порядок оформлення протокольної форми досудової підготовки матеріалів міліцією. – Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2002. – 74 с.
19. Бегунц О.Г. Полномочия начальника органа дознания при производстве протокольной формы досудебной подготовки материалов: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харьков: Харьковский юрид. ин-т, 1989. – 26 с.
20. Белозеров Ю.Н. Возбуждение уголовного дела. М.: Уч-метод. кабинет управления уч. заведений МВД СССР, 1976. – 42 с.
21. Белозеров Ю.Н., Карнеева Л.М. Протокольная форма досудебной подготовки материалов органами дознания в советском уголовном процессе. – М.: Изд-во МССШМ МВД СССР, 1987. – 30 с.
22. Белозеров Ю.Н., Рябоконт В.В. Протокольная форма досудебной подготовки материалов: Метод. указания. – М.: Акад. МВД СССР, 1986. – 36 с.
23. Бородин С.В. Разрешение вопроса о возбуждении уголовного дела. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1970. – 117 с.
24. Бурмистров М., Кориков В., Готлиб Р. Применение протокольной формы досудебной подготовки материалов // Сов. юстиция. – 1986. – № 15. – С. 18-20.
25. Вандышев В.В., Лыманский В.А. Протокольная форма подготовки материалов о преступлении. – СПб.: Изд-во ЛГУ, 1993. – 112 с.
26. Вицин С. Особенности производства по делам о хулиганстве, предусмотренном ч. 1 ст. 206 УК РСФСР // Сов. юстиция. – 1968. – № 2. – С. 25-26.
27. Власов В.И. Качество расследования преступлений. – Ульяновск: Изд-во УВД Ульяновской области, 1985. – 134 с.
28. Власова Н.А. Доказывание в процессе досудебной подготовки материалов в протокольной форме: Автореферат дис. ... канд. юрид. наук, 12.00.09 – М.: ВНИИ МВД СССР, 1988. – 24 с.
29. Власова Н.А. Объяснения – источник доказательств при досудебной подготовке материалов в протокольной форме // Вопросы уголовного процесса и криминалистики. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1988. – С. 26-32.
30. Вольнская О.В. Ускоренное производство в уголовном процессе. – М.: Наука, 1994. – 96 с.
31. Галаган В.И. Использование следователем информации на первоначальном этапе расследования: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – К., 1992. – 20 с.

32. Гречуха В.И. Предание суду по делам о хулиганстве и мелком хищении государственного имущества // Сов. юстиция. – 1982. – № 22. – С. 22-26.
33. Гришин С.П. Возбуждается уголовное дело. – Н. Новгород: Хозрасчетная лаборатория Версия Нижегородской ВШ МВД Российской Федерации, 1992. – 112 с.
34. Гуляев А. Единый порядок предполагает дифференциацию // Соц. законность. – 1975. – № 3. – С. 64-65.
35. Гуляев А.П. Следователь в уголовном процессе. – М.: Юрид. лит., 1981. – 152 с.
36. Даев В.Г. Взаимосвязь уголовного права и процесса. – Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1985. – 112 с.
37. Демидов И.Ф. Протокольная форма досудебной подготовки материалов // Вопросы борьбы с преступностью. – М.: Юрид. лит., 1987. – Вып. 45. – С. 100-102.
38. Денисюк А.М. Протокольна форма досудової підготовки матеріалів, здійснювана працівниками органів внутрішніх справ: Лекція. – К.: Укр. акад. внутр. справ, 1993. – 20 с.
39. Денисюк П.Д. Правове положення правопорушника під час дізнання, здійснюваного у протокольніх формі // Науковий вісник Юридичної академії МВС України. – 2005. – № 1. – С. 330-341.
40. Денисюк П.Д. Поняття і види закінчення протокольної форми дізнання // Право України. – 2001. – № 10. – С. 38.
41. Денисюк П.Д., Зеленецький В.С. Поняття дізнання та його види // Право України. – 2001. – № 9. – С. 48-50.
42. Джига М.В., Баулін О.В., Лук'янець С.І., Стахівський С.М. Проведення дізнання в Україні: Навч.-практ. посіб. – К.: РВВ МВС України, 1999. – 156 с.
43. Дубинин А. Упростить судебный процесс // Российская юстиция. – 1994. – № 10. – С. 15-16.
44. Дубинский А.Я. Производство предварительного расследования органами внутренних дел: Учеб. пособ. – Киев: Киевская высш. школа МВД СССР, 1987. – 84 с.
45. Дубинский А.Я. Процессуальный порядок разрешения вопроса о возбуждении уголовного дела // Проблемы социалистической законности. – 1991. – Вып. 25. – С. 93-101.
46. Дьяченко В. Новое в уголовно-процессуальном законодательстве // Сов. милиция. – 1985. – № 7. – С. 61-64.
47. Дьяченко В.И. О дальнейшей дифференциации формы досудебного производства // Формы досудебного производства и их совершенствование. – Волгоград, 1989. – С. 16-20.
48. Дьяченко В.И. Протокольная форма досудебной подготовки материалов: Лекция. – М.: Изд-во МВШМ МВД СССР, 1985. – 31 с.

49. Евсюткина А.П., Казаков А.И. Некоторые проблемы, вытекающие из протокольной формы досудебной подготовки материалов // Актуальные проблемы советского уголовного процесса. – Свердловск, 1987. – С. 123-129.
50. Ефанова В.А. Возбуждение уголовного дела судом. – Воронеж: Изд-во Воронежского гос. ун-та, 1988. – 104 с.
51. Ефанова В.А. Развитие протокольной формы досудебной подготовки материалов // Развитие и применение уголовно-процессуального законодательства (К 25-летию УПК РСФСР). – Воронеж, 1987. – С. 188-193.
52. Ефимичев С.П. Предварительное расследование и его роль в реализации уголовной ответственности. – Автореф. дис. ... доктора юрид. наук. – Ленинград: ЛГУ, 1987. – 40 с.
53. Ефимичев С.П. Протокольная форма досудебной подготовки материалов // Формы досудебного производства и их совершенствование. – Волгоград, 1989. – С. 83-94.
54. Ефимичев С.П. Содержание и структура предварительного расследования // Уголовно-процессуальная деятельность и правоотношения в стадии предварительного расследования. – Волгоград, 1981. – С. 3-11.
55. Жвалюк В.Р., Піскуп С.М., Сухов Ю.М. Протокольна форма досудової підготовки матеріалів про злочини, пов'язані з ухиленням від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів. – К.: Преса України, 1999. – 61 с.
56. Жогин Н.В., Фаткуллин Ф.Н. Возбуждение уголовного дела. – М.: Гос. изд-во юрид. лит., 1961. – 206 с.
57. Загальна теорія держави і права / За ред. В.В. Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 320 с.
58. Закон України "Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України" // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 44. – Ст. 234.
59. Збірник Департаменту інформаційних технологій МВС України за 2004 рік. – К.: МВС України, 2005. – 16 с.
60. Зеленецкий В.С. Возбуждение государственного обвинения в советском уголовном процессе. – Харьков: Вища школа, 1979. – 144 с.
61. Зеленецкий В.С. Возбуждение уголовного дела. – Харьков: КримАрт, 1998. – 340 с.
62. Зеленецкий В.С. Информационные основы следственного уголовного процесса // Проблемы доказательственной деятельности по уголовным делам. – Красноярск, 1985. – С. 59-60.
63. Зеленецкий В.С. Проблемы инициации юридического процесса // Проблемы социалистической законности. – Вып. 22. – Харьков, 1988. – С. 91-94.
64. Зеленецкий В.С. Прокурорский надзор за исполнением органами дознания и досудебного следствия законов при приеме, регистрации, проверке и разрешении заявлений и сообщений о преступлениях: Моно-

- графия. – Харьков: Восточно-региональный центр гуманитарно-образовательных инициатив, 2004. – 400 с.
65. Зеленецкий В.С., Куркин Н.В. Обеспечение безопасности субъектов уголовного процесса. – Харьков: КримАрт, 2000. – 404 с.
66. Зеленецкий В.С., Лобойко Л.М. Дослідче провадження про злочини (Проект КПК України. Особлива частина. Розділ шостий) // Весы Фемиды. – 2000. – №1 (13). – С. 40-51.
67. Зеленецкий В.С., Лобойко Л.М. Реєстрація органами внутрішніх справ джерел інформації про злочини, як предмет прокурорського нагляду / / Вісник прокуратури. – 2002. – № 6. – С. 35-47.
68. Інструкція про порядок приймання, реєстрації та розгляду в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про злочини, що вчинені або готуються. Затв. наказом МВС України № 400 від 14 квітня 2004 року // www.infodisk.com.ua/laws.htm.
69. Каз Ц.М. Пределы доказывания в стадии возбуждения уголовного дела // Учен. зап. Саратовского гос. ун-та. – Саратов, 1964. – Вып. XI. – С. 34-49.
70. Каз Ц.М. О единстве и дифференциации уголовного судопроизводства // Соц. законность. – 1975. – № 1. – С. 65.
71. Карев Д.С., Савгирова Н.М. Возбуждение и расследование уголовных дел. – М.: Высшая школа, 1967. – 141 с.
72. Карнеева Л., Якубович Н., Михайлова Т. О протокольной форме досудебной подготовки материалов // Соц. законность. – 1985. – № 5. – С. 64-66.
73. Карнеева Л., Осин В. Досудебная подготовка материалов по погону автотранспорта // Советская милиция. – 1986. – № 7. – С. 50-55.
74. Карнеева Л., Якубович Н., Михайлова Т. О протокольной форме досудебной подготовки материалов // Соц. законность. – 1985. – № 5. – С. 64-66.
75. Карнеева Л.М. Проблемы доказывания при отказе в возбуждении уголовного дела // Юридические гарантии применения права и режим законности. – Ярославль, 1976. – С. 163-165.
76. Кобликов А. Новые изменения и дополнения УПК РСФСР и их значение для осуществления правосудия // Сов. юстиция. – 1985. – № 20. – С. 4-6.
77. Кобяков В.М., Коломеец В.К. Предание суду и судебное разбирательство по делам с протокольным производством. – Свердловск: Свердловск. юрид. ин-т, 1987. – 39 с.
78. Кожевніков Г.К. Судово-права реформа в Україні і реформування органів досудового розслідування // Судова реформа в Україні. – К-Харків, 2002. – С. 66-67.
79. Кожевніков О.А. Предмет прокурорського надзора за законністю возбуждения уголовного дела // Актуальные проблемы советского уголовного процесса. – Свердловск, 1987. – С. 86-90.

80. Кокорев Л.Д. Участники правосудия по уголовным делам. – Воронеж: Изд-во Воронежского гос. ун-та, 1971. – 158 с.
81. Колосов Л., Чуркин А. Практика применения протокольной формы досудебной подготовки материалов // Сов. юстиция. – 1988. – № 20. – С. 20-21.
82. Комарова Н.А., Цыганенко С.С. О практике применения протокольной формы досудебной подготовки материалов // Вестн. ЛГУ. Сер. 6: История КПСС, науч. коммунизм, философия, право. – 1987. – Вып. 2. – С.82-87.
83. Корнуков В.М., Михайленко А.Р., Чичко В.Н. Производство по делам о хулиганстве. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1977. – 58 с.
84. Кримінальний процес України: Підручник / За ред. Ю.М. Грошевого, В.М. Хотенця. – Харків: Право, 2000. – 496 с.
85. Лиеле А.А. Производство по делам о мелких преступлениях по УПК Литовской ССР // Правоведение. – 1959. – № 3. – С. 109-113.
86. Ліпінський В.В., Лобойко Л.М., Макаренко Є.І., Тертишник В.М., Шиян А.Г. Дізнання в органах внутрішніх справ: Навч. посібник. – Дніпропетровськ.: ЛіраЛТД, 2003. – 452 с.
87. Лобойко Л.М. Наслідки відмови у порушенні кримінальної справи // Акт. проблеми боротьби із злочинністю на етапі реформування кримінального судочинства: У 2-х частинах. – Запоріжжя: Запорізький юрид. ін-т МВС України. – 2002. – ч. 2. – С. 47-53.
88. Лобойко Л.М. Підстави до ухвалення рішення про відмову в порушенні кримінальної справи // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. – 2002. – № 3. – С. 164-177.
89. Лобойко Л.Н. Актуальные проблемы досудебного уголовного процесса. – Дис. ... канд. юрид. наук. Харьков, 1997. – 209 с.
90. Логический словарь-справочник / Сост. Кондаков Н.И. – М.: Наука, 1975. – 720 с.
91. Лось С.Л. О природе протокольного производства в советском уголовном процессе // Актуальные вопросы государства и права в период совершенствования социалистического общества. – Томск: Изд-во ТГУ, 1987. – С. 200-201.
92. Лось С.Л. Объективная закономерность существования упрощенных производств в системе уголовного процесса и динамика их развития в уголовном судопроизводстве // Проблемы борьбы с рецидивной преступностью. – Томск: Изд-во ТГУ, 1992. – С. 165-173.
93. Лось С.Л. Понятие протокольной формы досудебной подготовки материалов и ее соотношение с предварительным следствием и дознанием // Актуальные вопросы государства и права в период совершенствования социалистического общества. – Томск, 1987. – С. 252-256.
94. Лось С.Л. Протокольное производство – новый вид уголовно-процессуальной формы // Правовые вопросы борьбы с преступностью на современном этапе. – Томск, 1989. – С. 135-143.

95. Лубенский А. Дифференциация форм предварительного расследования // Соц. законность. – 1977. – № 8. – С. 77-78.
96. Максютя Н.Е. О соотношении объекта и метода познания: Автореф. дисс. ... канд. филос. наук. – К., 1980. – 20 с.
97. Малько А. Теоретические подходы к ускорению судопроизводства // Сов. юстиция. – 1989. – № 23. – С. 22-23.
98. Мартыничук Е.Г., Милушев Д.В. Предварительное производство в социалистическом уголовном процессе. – Кишинев: Штиинца, 1986. – 140 с.
99. Маршев С.А. О дифференциации форм уголовного судопроизводства // Развитие и совершенствование уголовно-процессуальной формы. – Воронеж, 1979. – С. 141-147.
100. Масленникова Л.Н. Процессуальное значение результатов проверочных действий в доказывании по уголовному делу. – М.: Академия МВД РФ, 1993. – 58 с.
101. Мельник С., Захожий М. Вопросы, возникающие при применении протокольной формы досудебной подготовки материалов // Сов. юстиция. – 1987. – № 1. – С. 26-28.
102. Методические рекомендации для работников дознания по оформлению дел протокольной формы досудебной подготовки материалов. – Харьков: Изд-во УВД Харьковской области, 1995. – 27 с.
103. Милицин С.Д. Предмет регулирования советского уголовно-процессуального права. – Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1991. – 112 с.
104. Михайленко А.Р. Возбуждение уголовного дела в советском уголовном процессе. – Саратов: Изд-во Саратовского гос. ун-та, 1975. – 151 с.
105. Михайленко О.Р. Строки та інші часові параметри у кримінальному процесі. – К., 2000. – 40 с.
106. Михайлов В.А. Теория и практика досудебной подготовки материалов в протокольной форме // Уголовно-процессуальные основы деятельности органов внутренних дел. – М., 1988. – С. 64-66.
107. Михайлова Т.А., Якубович Н.А. Протокольная форма в уголовном судопроизводстве. – М.: Изд-во ВНИИ проблем укрепления законности и правопорядка, 1987. – 138 с.
108. На уровень новых требований // Соц. законность. – 1985. – № 10. – С. 3-7.
109. На ученом Совете института // Соц. законность. – 1975. – № 2. – С. 65-67.
110. Негода Г., Кливер И. Практика применения протокольной формы досудебной подготовки материалов // Соц. законность. – 1986. – № 3. – С. 28-31.
111. Новый словник української мови. В 4 томах. Т. 1. "А-Є" / Уклад: В. Яременко, О. Сліпущко. – К.: Аконті, 1999. – 910 с.

112. Нужно ли изменять процессуальную форму в уголовном судопроизводстве? // Соц. законность. – 1974. – № 8. – С. 65-66.
113. О единстве и дифференциации уголовного судопроизводства. Отклики читателей // Соц. законность. – 1975. – № 2. – С. 50-53.
114. Паневін О.С., Матвеева А.В. Додержання строків судового провадження кримінальних справ – запорука здійснення завдань правосуддя // Вісник Верховного Суду України. – 1998. – № 2. – С. 49-54.
115. Пашкевич П.Ф. О процессуальной экономии в досудебных стадиях советского уголовного судопроизводства // Проблемы совершенствования советского законодательства. – М., 1974. – С. 160-173.
116. Пашкевич П.Ф. Проблема процессуального обеспечения оперативности и быстроты судопроизводства // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1971. – Вып. 14. – С. 75-98.
117. Пашкевич П.Ф. Процессуальные формы уголовного судопроизводства нужно дифференцировать // Соц. законность. – 1974. – № 9. – С. 54-55.
118. Пашкевич П.Ф. Процессуальный закон и эффективность уголовного судопроизводства. – М.: Юрид. лит., 1984. – 175 с.
119. Перлов И.Д. Процессуальные вопросы предварительного расследования дел о хулиганстве // Сов. юстиция. – 1966. – № 24. – С. 19-20.
120. Перлов И.Д. Судебное рассмотрение дел и материалов о хулиганстве // Сов. юстиция. – 1967. – № 21. – С. 25-26.
121. Петровская Е. Нужно ли изменять процессуальную форму в уголовном судопроизводстве // Соц. законность. – 1974. – № 8. – С. 65-66.
122. Петрухин И.Л. Об упрощенной (протокольной) форме расследования преступлений // Проблемы правосудия и уголовного права в СССР. – М., 1978. – С. 50-62.
123. Петрухин И.Л. Оптимальная уголовно-процессуальная форма // XXV съезд КПСС и дальнейшее укрепление социалистической законности. – М., 1977. – С. 104-113.
124. Петрухин И.Л. Право на защиту и проблема упрощения судопроизводства // Адвокат и современность. – М., 1987. – С. 46-57.
125. Петрухин И.Л., Батуров Г.П., Моршакова Т.Г. Теоретические основы эффективности правосудия. – М.: Наука, 1979. – 392 с.
126. Пидюков П.П. Отказ в возбуждении уголовного дела по нереабилитирующим основаниям: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук / КВШ МВД СССР. – К., 1990. – 23 с.
127. Письменный Д.П. Отказ в возбуждении уголовного дела в советском уголовном процессе (по материалам органов МВД Украинской ССР): Дис. ... канд. юрид. наук. – Харьков, 1980. – 209 с.

128. Поповченко О.І., Савицький Д.О. Протокольна форма досудової підготовки матеріалів: Історія, проблеми, досвід. – К.: Вид-во Держкомстату України, 1997. – 41 с.

129. Посібник з питань протокольної форми досудової підготовки матеріалів № 6153/Шт. від 19 листопада 1995 року. – К.: МВС України, 1995 – 29 с.

130. Постовой Д.А., Грошевой Ю.М. К вопросу о порядке производства по делам о хулиганстве: Методические указания по изучению и применению нового законодательства. – Харьков, 1967. – Вып. 1. – 23 с.

131. Про практику застосування судами України законодавства про протокольну форму досудової підготовки матеріалів (Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 червня 1986 року № 6) // Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах (1973-1998). – К., 1998.

132. Проблема совершенствования уголовного судопроизводства (итоги обсуждения) // Соц. законность. – 1975. – № 8. – С. 36-38.

133. Проект Кримінально-процесуального кодексу України (реєстраційний № 3456-д. Прийнятий за основу 1 грудня 2005 р.).

134. Рахунов Р.Д. Возбуждение уголовного дела в советском уголовном процессе. М.: Госюридиздат, 1954. – 88 с.

135. Рахунов Р.Д. Дифференциация уголовно-процессуальной формы по делам о малозначительных преступлениях // Сов. государство и право. – 1975. – № 12. – С. 60-68.

136. Рахунов Р.Д. Проблема единства и дифференциации форм уголовного судопроизводства // Вопросы борьбы с преступностью. – Вып. 29. – М., 1978. – С. 83-92.

137. Рекомендація R (87) 18 Комітета Міністрів Ради Європи, звернена до держав-членів, стосовно спрощення кримінального правосуддя (прийнята Комітетом Міністрів 17 вересня 1987 року на 410-му засіданні делегатів міністрів) // В.П. Бахін, Н.С. Карпов, П.В. Цымбал. Преступная деятельность: понятие, характеристика, принципы, изучение / Под ред. П.В. Мельника. – К.: Акад. гос. налог. службы Украины, 2001. – С. 207-217.

138. Рзаев А.А., Ташибаев К.У. Протокольная форма досудебной подготовки материалов. – Караганда: Караганд. высш. школа МВД СССР, 1989. – 44 с.

139. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) від 30 січня 2003 року (справа № 1-12/2003) // www.infodisk.com.ua/laws.htm.

140. Савицький Д.О. Особливості процесу збирання доказів у справах з протокольною формою досудової підготовки матеріалів // Науковий вісник Чернівецького ун-ту. – Вип. 131: Правознавство. – Чернівці: Рута, 2002. – С. 111-114.

141. Савицький Д.О. Процес доказування у справах з протокольною формою досудової підготовки матеріалів. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2003. – 18 с.

142. Савицький Д.О. Спрошене досудове провадження у кримінальному процесі України: питання історії // Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених: Науково-практичний збірник. Додаток до журналу "Міліція України". – 2002. – № 3. – С. 16-24.

143. Свиридов М.К. О сущности и основаниях дифференциации уголовного процесса // Акт. вопр. гос. и права в период совершенствования социалистического общества. – Томск: Изд-во ТГУ, 1987. – С. 240-243.

144. Сегедін В. Зауваження до проекту КПК. Скорочене досудове провадження потребує удосконалення // Вісник прокуратури. – 2003. – № 10. – С. 41-45.

145. Селезнев М. Протокольная форма досудебной подготовки материалов изменена // Российская юстиция. – 1998. – № 6. – С. 35-36.

146. Сердюков П.П. Доказательства в стадии возбуждения уголовного дела. – Иркутск: Изд-во Иркутского гос. ун-та, 1981. – 87 с.

147. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.

148. Смирнов Л.Д. О судебной практике рассмотрения уголовных дел с протокольной формой досудебной подготовки материалов // Сов. юстиция. – 1986. – № 9. – С. 4-6.

149. Советский уголовный процесс / Под ред. С.В. Бородина. – М.: Акад. МВД СССР, 1982. – 578 с.

150. Советский уголовный процесс / С.А. Альперт, М.И. Бажанов, Ю.М. Грошевой и др. – К.: Вища школа, 1978. – 496 с.

151. Стан правопорядку в Україні. Основні результати діяльності органів внутрішніх справ та внутрішніх військ в 2002 році: Аналітичні матеріали. – К.: МВС України, Головний штаб, 2003. – 29 с.

152. Стан правопорядку в Україні. Основні результати діяльності органів внутрішніх справ за 9 місяців 2004 року: Аналітичні матеріали. – К.: МВС України, Головний штаб, 2004. – 16 с.

153. Стан правопорядку в Україні. Результати діяльності органів внутрішніх справ за 2004 рік, основні проблеми, прогноз: Аналітичні матеріали. – К.: МВС України, 2005. – 33 с.

154. Степанова И.А. Вопросы применения уголовно-процессуального принуждения при протокольной форме досудебной подготовки материалов //

Уголовно-процессуальное принуждение и ответственность, их место в решении задач предварительного расследования. – Волгоград, 1987. – С. 101-106.

155. Степанова И.А. Протокольная форма досудебной подготовки материалов в советском уголовном процессе: Автореф. дис. канд. юрид. наук. – М.: Акад. МВД СССР, 1989. – 20 с.

156. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса: В 2 т. М.: Наука, 1968.- Т. 1.- 470 с.

157. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса: В 2-х т. М.: Наука, 1970.- Т. 2.- 516 с.

158. Строгович М.: О единой форме уголовного судопроизводства и пределах ее дифференциации // Соц. законность. – 1974. – № 9. – С. 50-53.

159. Строгович М.С. Уголовно-процессуальная форма и обеспечение прав обвиняемого // Развитие и совершенствование уголовно-процессуальной формы. – Воронеж, 1979. – С. 83-92.

160. Тихомиров Ю.А. Теория компетенции. – М.: Изд-во г-на Тихомирова М.Ю., 2001. – 355 с.

161. Трубникова Т.В. Возбуждение уголовного дела с протокольной формой досудебной подготовки материалов // Проблемы обеспечения законности и борьба с преступностью. – Москва-Кемерово, 1997. – С. 177-180.

162. Трубникова Т.В. Теоретические основы упрощения судебных производств. – Томск: Изд-во ТГУ, 1999. – 149 с.

163. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь (текст кодекса по состоянию на 15 сентября 2004 года). – Минск: Амалфея, 2004. – 384 с.

164. Указ Президиума Верховного Совета РСФСР от 24 января 1985 г. "О внесении изменений и дополнений в Уголовно-процессуальный и Гражданский процессуальный кодексы РСФСР" // Ведомости Верховного совета РСФСР. – 1985. – № 5. – Ст. 163.

165. Указ Президиума Верховного Совета СССР от 26 июля 1966 года "Об усилении ответственности за хулиганство" // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1966. – № 30. – Ст. 595.

166. Указ Президії Верховної Ради УРСР від 20 березня 1985 року "Про внесення змін і доповнень до Кримінально-процесуального і Цивільного процесуального кодексів Української РСР" // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1985. – № 14. – Ст. 321.

167. Указ Президії Верховної Ради УРСР від 24 січня 1967 року "Про внесення доповнень і змін до Кримінально-процесуального кодексу Української РСР" // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1967. – № 5. – Ст. 63.

168. Указ Президії Верховної Ради УРСР від 3 квітня 1975 року "Про внесення доповнень і змін до статті 85 Кримінального кодексу і статті 427 Кримінально-процесуального кодексу Української РСР" // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1975. – № 15. – Ст. 164.

169. УПК УССР. – Х.: Юрид.Изд-во Наркомюста УССР, 1925. – 123с.
170. Учебно-методическое пособие по производству протокольной формы досудебной подготовки материалов. – Луганск: Изд-во УВД Луганской области, 1993. – 72 с.
171. Хруслова Л. Чи потрібна протокольна форма досудової підготовки матеріалів? // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 3. – С. 77-81.
172. Филин Д.В. Проблемы доказывания при протокольной форме досудебной подготовки материалов // Проблемы соц. законности. – Харьков: Вища школа, 1989. – Вып. 24. – С. 90-94.
173. Филин Д.В. Теория и практика протокольной формы досудебной подготовки материалов. – Автореф. ... дис. канд. юрид. наук. – Х.: Харьков. юрид. ин-т, 1990. – 18 с.
174. Фомін С.Б. Строки у кримінальному судочинстві: поняття, класифікація та функціональне призначення: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2003. – 21 с.
175. Цыганенко С.С. Ускоренное судопроизводство: преступления не представляющие большой общественной опасности. – Ростов-на-Дону: Изд-во РГУ, 1993. – 132 с.
176. Чуркин А. Протокольная форма досудебной подготовки материалов по делам о мелких хищениях // Сов. юстиция. – 1987. – № 4. – С. 25-26.
177. Шадрин В.С. Соотношение форм предварительного расследования // Уголовно-процессуальные проблемы предварительного следствия и пути его совершенствования. – Волгоград, 1985. – С. 84-91.
178. Шейфер С.А. Собираание доказательств в советском уголовном процессе: Методологические и правовые проблемы. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1986. – 168 с.
179. Шиян А.Г., Черненко А.П. Протокольна форма досудової підготовки матеріалів у кримінальному судочинстві України: Навч.-практ. посіб. – Вид. 2-е переробл. і доп. – Дніпропетровськ: Юридична академія МВС України, 2002. – 172 с.
180. Шпилев В.Н. Участники уголовного процесса. – Минск: Изд-во БГУ им. В.И. Ленина, 1970. – 176 с.
181. Шутихин П.О. О рассмотрении дел с протокольной формой досудебной подготовки материалов // Сов. юстиция. – 1986. – № 20. – С. 19-20.
182. Элькин П.С. Еще раз к вопросу об уголовно-процессуальной форме // Гарантии прав личности в социалистическом уголовном праве и процессе. – Ярославль. 1979. – Вып. 4. – С. 27-35.
183. Элькин П.С. К вопросу о суммарном судопроизводстве // Сибирские юридические записки. – Вып. 3. – Иркутск-Омск, 1973. – С. 143-159.

184. Юрченко В.Е., Упоров Г.Ф. Об установлении обстоятельств совершенного хулиганства и личности правонарушителя в порядке ст. 415 УПК РСФСР // Проблемы борьбы с преступностью. – Томск, 1979. – Вып. 2. – С. 41-44.

185. Юрченко Л.В. Органи дізнання як суб'єкти кримінально-процесуальної діяльності // Держава і право. – К., 2000. – Вип. 7. – С. 374-378.

186. Юрченко Л.В. Функциональное назначение органов дознания // Вісник Ун-ту внутр. справ. – 2001. – № 13. – С. 94-99.

187. Якимович Ю.К. Дополнительные и особые производства в уголовном процессе России. – Томск: Изд-во ТГУ, 1994. – 189 с.

188. Якимович Ю.К. Структура советского уголовного процесса: система стадий и система производств: основные и дополнительные производства. Томск: Изд-во Томского гос. ун-та, 1991. – 137 с.

189. Якимович Ю.К., Ленский А.В., Трубникова Т.В. Дифференциация уголовного процесса. – Томск: Изд-во ТГУ, 2001. – 300 с.

190. Якуб М. Порядок уголовного судопроизводства следует дифференцировать // Соц. законность. – 1975. – № 1. – С. 66-67.

191. Якуб М.Л. Процессуальная форма в советском уголовном процессе. – М.: Юрид. лит., 1981. – 144 с.

192. Якубович Н.А., Михайлова Т.Д., Конах Е.И. Протокольная форма в уголовном судопроизводстве. – М.: Наука, 1989. – 167 с.

193. Якупов Р.Х. Исчисление процессуальных сроков в советском уголовном процессе. – М.: МССШМ МВД СССР, 1990. – 67 с.

Наукове видання

Денисюк Петро Дмитрович

ПРОТОКОЛЬНА ФОРМА ДІЗНАННЯ

МОНОГРАФІЯ

Рецензенти:

Зеленецький В.С.

Грошевий Ю.М.

Коректор

Дейнека Л.Г.

Здано до набору 22.10.2005 р. Підписано до друку 20.12.2005 р.
Формат 60x84 1/16. Папір офсет. Гарнітура «Academy».
Друк офсет. Ум. друк. арк. 8,14. Ум. фарб.-відб. 10,5. Обл.-вид. арк. 8,05.
Наклад 500 пр. Зам. 89.

Видавництво «Волинські обереги».
33028 м. Рівне, вул. 16 Липня, 38; тел./факс: (0362) 62-03-97.
Свідомство про внесення до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи ДК № 270 від 07.12.2000 р.
Надруковано в друкарні видавництва «Волинські обереги».

